

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання заочна

Кафедра міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

_____ Вікторія СТРИЛЕЦЬ

« _____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Тенденції розвитку міжнародної трудової міграції в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні»

зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини

освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

ступеня магістр

Виконавець роботи Місан Артур Робертович

(підпис, дата)

Науковий керівник Франко Людмила Сергіївна

(підпис, дата)

Рецензент Ноздрін Олександр Олександрович

Полтава – 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи визначення міграції робочої сили в умовах глобалізації світового господарства.....	7
1.1. Поняття, сутність і роль міграційних процесів.....	7
1.2. Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції.....	15
1.3. Державне регулювання міжнародної міграції.....	25
Висновки до розділу 1.....	35
Розділ 2. Аналіз тенденцій міжнародної трудової міграції в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні.....	37
2.1. Сучасні виклики міжнародної трудової міграції.....	37
2.2. Українські трудові мігранти на міжнародному ринку праці в умовах євроінтеграції та війни.....	48
2.3. Інтеграція українських трудових мігрантів в європейський простір.....	58
Висновки до розділу 2.....	70
Розділ 3. Стратегії та рекомендації щодо розвитку міжнародної трудової міграції України в умовах євроінтеграції.....	73
3.1. Перспективи участі України у міжнародній трудовій міграції.....	73
3.2. Напрями розвитку міжнародної трудової міграції в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні.....	84
3.3. Удосконалення інструментів і механізмів регулювання міжнародної трудової міграції в умовах євроінтеграції України.....	91
Висновки до розділу 3.....	102
Висновки та рекомендації.....	105
Перелік інформаційних джерел.....	110

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Міжнародна трудова міграція є однією з ключових складових глобальної економіки, яка зазнає суттєвих змін під впливом євроінтеграційних процесів в Україні. Поглиблення співпраці з Європейським Союзом відкриває нові можливості для українських трудових мігрантів, сприяючи розширенню ринку праці, зростанню обсягів грошових переказів та підвищенню рівня соціального забезпечення. Водночас, інтенсифікація міграційних потоків висуває перед Україною нові виклики, зокрема пов'язані з необхідністю адаптації державної політики до сучасних реалій ринку праці, забезпечення соціального захисту мігрантів та запобігання витоку кваліфікованих кадрів. Актуальність дослідження обумовлена потребою комплексного аналізу сучасних тенденцій міжнародної трудової міграції, оцінки її впливу на економічний розвиток країни та визначення оптимальних шляхів інтеграції трудових мігрантів у європейський ринок праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжнародної трудової міграції активно досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, серед вітчизняних дослідників слід відзначити роботи П. Безуглий, М. Безушко, О. Гречко, М. Денисенко, В. Іонцев, Б. Хорів, які акцентують увагу на соціально-економічних аспектах трудової міграції з України. Серед зарубіжних авторів слід виділити дослідження, проведені такими науковцями, як Дж. Борхас, К. Макконел, Маноло І. Абела, Дж. Беккер, Дж. Борхас, Х. Кларк, А. Лаффер, Л. Саастад, П. Самуельсон, Дж. Харрис, які аналізують тенденції міграційних потоків у Європі та їхній вплив на економічне зростання. Однак, враховуючи динамічні зміни в геополітичному середовищі та економічну нестабільність, питання ефективної інтеграції трудових мігрантів у європейську економіку потребує подальшого вивчення.

Метою дослідження є аналіз сучасних тенденцій розвитку міжнародної трудової міграції України в контексті євроінтеграції, визначення ключових

факторів, що впливають на міграційні потоки, та розробка рекомендацій щодо удосконалення державної політики з управління міграційними процесами.

Для досягнення поставленої мети у кваліфікаційній роботі поставлені та вирішені такі **завдання**:

- розглянути поняття, сутність і роль міграційних процесів;
- висвітлити соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції;
- визначити особливості державного регулювання міжнародної міграції;
- охарактеризувати сучасні виклики міжнародної трудової міграції;
- проаналізувати місце українських трудових мігрантів на міжнародному ринку праці в умовах євроінтеграції та війни;
- визначити шляхи інтеграції українських трудових мігрантів в європейський простір;
- обґрунтувати перспективи участі України у міжнародній трудовій міграції;
- окреслити напрями розвитку міжнародної трудової міграції в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні;
- узагальнити шляхи удосконалення інструментів і механізмів регулювання міжнародної трудової міграції в умовах євроінтеграції України.

Об’єктом дослідження є міжнародна трудова міграція як соціально-економічне явище, що зазнає трансформацій в умовах євроінтеграційних процесів.

Предметом дослідження є тенденції, чинники та наслідки міжнародної трудової міграції українців, а також механізми її регулювання з урахуванням вимог європейської інтеграції.

Методи дослідження. У ході дослідження використано методи аналізу та синтезу для вивчення теоретичних підходів до оцінки трудової міграції, порівняльний аналіз для дослідження міграційної політики європейських країн та України, системний підхід для визначення взаємозв’язків між соціально-економічними чинниками міграційних процесів. Застосовано також економіко-статистичні методи для оцінки обсягів та динаміки трудової міграції, що дозволило

визначити основні тенденції та запропонувати рекомендації щодо оптимізації міграційної політики України.

Інформаційна база дослідження. Дослідження базується на офіційних даних Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, звітах Євростату, Міжнародної організації праці, Світового банку, а також аналітичних матеріалах міжнародних консалтингових компаній. Було використано наукові статті, монографії, матеріали міжнародних конференцій та результати соціологічних опитувань трудових мігрантів, що дозволило сформулювати комплексне уявлення про сучасні тенденції розвитку міжнародної трудової міграції в умовах євроінтеграції.

Впровадження результатів дослідження. *Практична значущість дослідження* підтверджується «Довідкою про рекомендації щодо впровадження та використання результатів дослідження по кваліфікаційній роботі ТОВ «Агроцентр-2017». Впровадження стосується забезпечення участі працівників товариства в державних програмах безкоштовної перекваліфікації для освоєння затребуваних аграрних професій, зокрема спеціальностей у сфері органічного землеробства, агроінновацій та сільськогосподарського машинобудування..

Значущість дослідження для навчального процесу полягає в тому, що основні висновки кваліфікаційної роботи використані в процесі викладання навчальної дисципліни «Міжнародні економічні відносини». Впровадження підтверджується «Довідкою про рекомендації щодо впровадження та використання результатів дослідження по кваліфікаційній роботі в освітньому процесі Полтавського університету економіки і торгівлі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Виконання кваліфікаційної роботи пов'язане з планом наукових досліджень Полтавського університету економіки і торгівлі за темою «Сучасні процеси глобалізації: рушійні сили, мегатренди, суперечності» (0113U006220). Внесок автора полягає в аналізі сучасних тенденцій розвитку міжнародної трудової міграції з України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів, оцінці її впливу на національний ринок праці та визначенні стратегічних напрямів державної політики щодо оптимізації.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення і

отримані результати дослідження оприлюднені на XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти» (м. Львів, 29-30 грудня 2024 року).

Публікації: Місан А. Р., Франко Л. С. Тенденції розвитку міжнародної трудової міграції в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні. *Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Львів, 29-30 грудня 2024 року. Львів : Львівський науковий форум, 2024. С. 29–30 [38].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Поняття, сутність і роль міграційних процесів

Міграційні процеси відіграють ключову роль у формуванні соціально-економічного розвитку суспільства, впливаючи як на окремі країни, так і на глобальну економіку загалом. Зміна місця проживання та праці людей, обумовлена різноманітними факторами, створює умови для взаємозбагачення культур, перерозподілу трудових ресурсів і розвитку міжнародних зв'язків. Водночас міграція породжує виклики, пов'язані з адаптацією, інтеграцією мігрантів, а також нерівномірністю розвитку регіонів. Поняття та сутність міграції розкриваються через її багатогранний характер, що охоплює різні види переміщень – від внутрішніх до міжнародних, тимчасових і постійних. Кожен із цих типів має свої особливості, впливаючи на соціальну структуру, ринок праці, культурний ландшафт і навіть політичну стабільність. Розуміння природи міграційних процесів є необхідною умовою для ефективного регулювання та пом'якшення їх негативних наслідків. Роль міграції в сучасному світі постійно зростає, оскільки вона стає інструментом задоволення попиту на робочу силу, подолання демографічних криз та економічної нерівності між країнами. Дослідження міграційних процесів дозволяє не лише оцінити їхній вплив, але й розробити механізми для їх гармонійного інтегрування в сучасну систему глобалізованих відносин.

Одним із проявів інтернаціоналізації та демократизації господарського, соціального й культурного життя людства, а також наслідків гострих міжнаціональних протиріч, збройних конфліктів між країнами та народами, надзвичайних ситуацій і стихійних лих є масштабні внутрішньодержавні та міждержавні переміщення населення і трудових ресурсів у різних формах. Це

стосується як добровільних мігрантів, які користуються правами та можливостями, що надаються світовою спільнотою і міжнародними ринками праці для вибору місця проживання та роботи, так і біженців чи вимушених переселенців, які залишають рідну домівку через тиск обставин, а не за власним бажанням. Світова спільнота, яка ще нещодавно не усвідомлювала повною мірою масштабів, особливостей та наслідків міграційних процесів на міжнародному рівні, зіткнулася з необхідністю координувати зусилля багатьох країн для вирішення складних ситуацій і спільного регулювання міграційних потоків.

Міграція населення є природним і закономірним процесом, що сприяє збалансуванню економічної, соціальної, політичної та духовної сфер суспільства. Вона сприяє освоєнню малозаселених територій, забезпечуючи нові регіони робочою силою, а також створює умови для здобуття освіти і працевлаштування. Завдяки міграції люди отримують можливість знайти своє місце в житті й реалізувати свій потенціал. Ті, хто прагне до знань, переїжджають ближче до культурних центрів, а ті, хто шукає покращення матеріального добробуту, обирають регіони, де праця високо цінується і є перспективи заробітку.

Рівень участі держав у регулюванні міграційних процесів залежить від економічного та політичного устрою країни, а також від її поточної ситуації, однак повністю обмежити ці процеси неможливо через наявність у суспільстві активного шару, який знаходить способи обійти встановлені перешкоди. Як економічна категорія, міграція визначається як територіальне переміщення населення, пов'язане зі зміною місця проживання між країнами, регіонами чи населеними пунктами. Це явище, незалежно від його мотивів – політичних, релігійних чи національних, – зрештою обумовлене пошуком нового місця для праці або вирішенням економічних, сімейних та інших проблем, які виникли на попередньому місці проживання.

Масова міграція стала одним із визначальних явищ життя світової спільноти другої половини XX століття. Міжнародна (зовнішня) міграція існує в різних формах: трудовій, сімейній, рекреаційній, туристичній тощо. Міжнародний ринок робочої сили охоплює багатовекторні потоки трудових ресурсів, які перетинають національні кордони. У свою чергу, міжнародний ринок праці інтегрує національні

та регіональні ринки робочої сили і функціонує переважно у формі трудової міграції.

Зовнішня трудова міграція має низку характерних рис для роботодавців. Однією з таких особливостей є можливість вибору працівників з різним рівнем кваліфікації та досвідом, що сприяє покращенню якості робочої сили. Це також може призвести до зниження витрат на найм, адже часто умови праці для мігрантів є більш доступними, а ставки оплати – більш конкурентоспроможними. Крім того, наявність трудових мігрантів може внести культурне різноманіття в робочу атмосферу, що стимулює створення творчих та інноваційних команд.

Для працівників, які беруть участь у міжнародній трудовій міграції, також є низка специфічних особливостей. Це, зокрема, добровільність і тимчасовість міграції, економічна мотивація (наприклад, безробіття або низький рівень заробітної плати в рідній країні), а також бажання працевлаштуватися як офіційно, так і неофіційно. Перетин державних кордонів – це ще один важливий фактор, який визначає характер міграційного процесу. Усі ці чинники вказують на те, що трудова міграція є багатогранним явищем, яке несе як можливості, так і виклики для обох сторін – роботодавців і працівників.

Таблиця 1.1 – Функції трудової міграції та їх значення

Функція	Опис
Прискорювальна	Сприяє просторовій мобільності населення, що проявляється у зміні складу населення різних регіонів та розширенні географії місць проживання окремих осіб.
Селективна	Передбачає нерівномірну участь у міграційних процесах різних соціально-демографічних груп, що впливає на якісний склад населення у різних територіях.
Функція перерозподілу робочої сили	Забезпечує раціональний розподіл продуктивних сил між регіонами, оптимізуючи використання трудових ресурсів у різних місцях.
Функція розвитку населення	Сприяє формуванню нових соціально-психологічних характеристик, розширенню світогляду, обміну знаннями, професійними навичками та досвідом між мігрантами.
Економічна	Забезпечує баланс між попитом і пропозицією робочої сили різного рівня кваліфікації у різних регіонах і країнах.
Відтворювальна	Забезпечує матеріальні вигоди від трудової міграції, які стають основою для розширеного відтворення трудових ресурсів.
Соціальна	Залежить від рівня економічного розвитку держави та її політики, сприяючи підвищенню рівня життя населення та його соціального розвитку.

Джерело: складено автором на основі [49].

Масова міграція є однією з найважливіших характеристик сучасного світу, що впливає на різні аспекти глобального розвитку. Вона формує нові виклики та можливості для міжнародного співробітництва, сприяє інтеграції економік і культур, але водночас створює соціальні напруження та потребу в адаптації міграційної політики. Завдяки масовій міграції відбувається передача знань, досвіду та технологій, що стимулює розвиток як приймаючих, так і відправних країн. Проте цей процес супроводжується складними проблемами: забезпеченням прав мігрантів, боротьбою з дискримінацією, створенням умов для інтеграції переселенців у нові спільноти та запобіганням незаконній міграції. Усі ці аспекти вимагають від світової спільноти системного підходу до врегулювання міграційних потоків, розробки ефективних політик і посилення міжнародного діалогу.

Масова міграція виступає не лише інструментом вирішення економічних та демографічних дисбалансів, але й важливим фактором трансформації глобального суспільства, що впливає на формування нової реальності в умовах взаємозалежності країн. Теоретичні засади міграційних процесів становлять основоположну основу для розуміння міграції як суспільного явища та формування політики її регулювання. Актуальність дослідження питань територіального переміщення населення, зокрема міжнародного політико-правового регулювання міграції, зумовлюється тим, що наслідки міграції проявляються в різних сферах: політичній, соціальній, економічній, культурно-психологічній тощо. Ба більше, ці наслідки можуть бути як позитивними, так і негативними, що робить міграцію джерелом суперечностей і конфліктів. Саме тому аналіз типології міграційних процесів має надзвичайно актуальне значення [51].

У науковій літературі розглядаються різні підходи до класифікації міграції як суспільного феномена (рис. 1.1). Так, наприклад, виділяються маятникові та сезонні територіальні переміщення. Сезонна міграція, яка не досягає таких масштабів, як інші види міграції, передбачає переміщення здебільшого осіб з низькою кваліфікацією для виконання сезонних робіт (у будівництві, сільському господарстві та інших галузях), а також туристичні поїздки, лікування, навчання із поверненням до постійного місця проживання після завершення терміну (сезону) роботи.

Маятникова міграція означає регулярні поїздки на роботу за межі свого місця проживання.

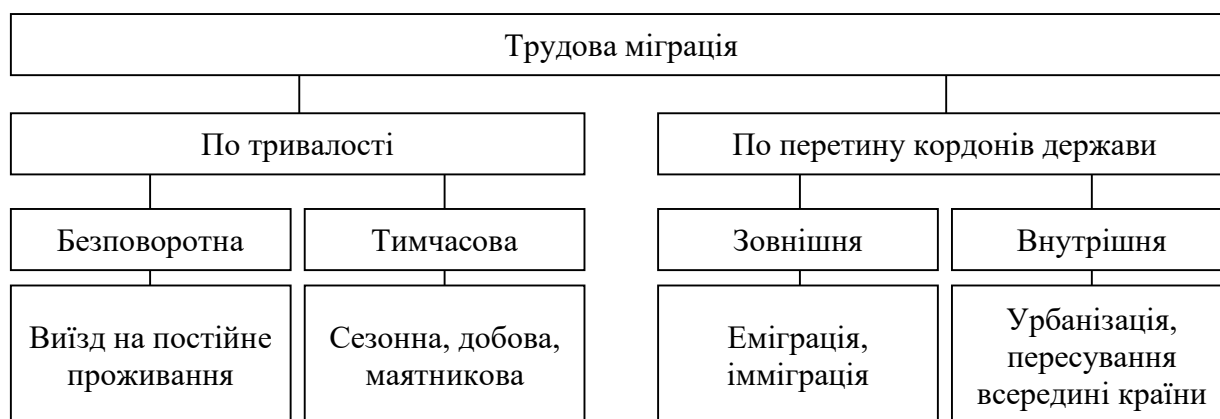

Рисунок 1.1 – Основні види трудової міграції

Джерело: складено автором на основі [16].

Сезонна міграція – це переважно переміщення працездатного населення до місць тимчасової роботи і проживання на певний сезон (кілька місяців), з можливістю повернення до постійного місця проживання. Такий тип міграції сприяє підвищенню рівня життя людей і задовольняє потреби виробництв, що відчують дефіцит робочої сили. Це явище виникає внаслідок того, що економіка окремих регіонів залежить від галузей, потреба в працівниках яких нерівномірно розподілена протягом року (наприклад, сільське господарство). У періоди пікових навантажень ці галузі стикаються з підвищеною потребою в робочій силі, яку неможливо задовольнити за рахунок місцевих працівників, тому залучаються додаткові робітники з інших регіонів.

Залежно від того, чи перетинають працівники-мігранти державні кордони, виділяють:

- внутрішню трудову міграцію – добровільне переміщення на законних підставах осіб у межах території України з метою здійснення оплачуваної трудової діяльності;
- зовнішню трудову міграцію – добровільне переміщення осіб, які постійно проживають на території України, за кордон, а також іноземних громадян і осіб без громадянства, що проживають поза межами України, на її територію з

метою здійснення трудової діяльності.

Зовнішня міграція значно впливає на чисельність населення країни. Вона може бути як континентальною, так і міжконтинентальною. Такий вид міграції поділяється на: імміграцію (в'їзд у країну); рееміграцію (повернення до країни виїзду); репатріацію (повернення до країни нащадків іммігрантів); еміграцію (виїзд з країни). Серед внутрішньої міграції розрізняють такі типи: переміщення «село – місто»; переміщення «місто – село».

Також існує добровільна і вимушена міграція. Добровільна міграція відбувається з метою покращення умов життя: працевлаштування, отримання більш високої заробітної плати або кращого житла. Люди готові терпіти тимчасові незручності заради досягнення цих цілей. Вимушена міграція, як правило, призводить до погіршення показників якості життя, включаючи соціальний статус, матеріальне становище та житлово-побутові умови. Найбільше люди страждають не від самих труднощів, а від невідповідності між їхніми очікуваннями та реальністю. У сучасному світі вимушена міграція стає дедалі частішою через різноманітні глобальні події [16].

Залежно від правового статусу міграція поділяється на легальну та нелегальну.

1. Легальна міграція – це переміщення осіб між країнами з належним оформленням документів і дотриманням правових норм, встановлених міжнародним і національним законодавством.

2. Нелегальна міграція – це переселення з порушенням міграційних законів, наприклад:

- перетин кордонів без дозволу або за підробленими документами;
- перебування на території іншої держави без документів або з фальшивими документами;
- проживання і робота без дозволу після закінчення терміну дії візи.

Трудова міжнародна та внутрішня міграція регулюються законодавством. Внутрішні міграційні процеси підпорядковуються трудовому законодавству. Міжнародна міграція регулюється Конвенцією про захист прав трудящих-мігрантів, яка визначає поняття «трудящий-мігрант» як особу, що здійснює трудову діяльність

за межами своєї держави.

Відповідно до класифікації Міжнародної організації праці (МОП), міжнародна міграція поділяється на п'ять типів:

1. Працівники за контрактом із визначеним строком перебування в країні.
2. Професіонали з високим рівнем кваліфікації та досвіду.
3. Нелегальні іммігранти, які мають прострочену або туристичну візу, але займаються трудовою діяльністю.
4. Біженці, які емігрували через загрозу життю або діяльності.
5. Переселенці, що переїжджають на постійне місце проживання [16].

Трудова міграція є складним і багатогранним явищем. Воно стає необхідністю в сучасному світі, оскільки люди завжди прагнуть знайти краще місце для життя і роботи. Одні мігрують до країн із розвинутою економікою, високим рівнем життя та влаштовуються на хорошу роботу, інші стають нелегальними мігрантами, працюють за низьку заробітну плату, ризикуючи життям. Державна влада та світове співтовариство мають контролювати міграційні процеси, інтеграцію нелегальних мігрантів в економіку, запобігаючи загостренню ситуації.

Трудова міграція населення є відображенням соціально-економічних процесів, які відбуваються в суспільстві. Її обсяги, динаміка і спрямованість, як у плані в'їзду, так і виїзду, постійно змінюються. Суть міграції полягає у переміщенні чи переселенні людей задля покращення умов життя або працевлаштування. В умовах переходу до ринкової економіки ці процеси посилюються. Причини міграції можна класифікувати наступним чином: загострення міжнаціональних відносин, прийняття дискримінаційних законів, що обмежують права некорінних мешканців, утиски представників інших національностей у колишніх союзних республіках, збройні конфлікти, погіршення криміногенної ситуації, економічна відсталість регіонів, екологічні проблеми, погіршення здоров'я, бажання повернутися на історичну батьківщину тощо.

Як і будь-яке соціальне явище, міграція має свої позитивні та негативні аспекти. Еміграція знижує навантаження на ринок праці країни-експортера, зменшуючи рівень безробіття. Трудові мігранти часто пересилають значну частину

своїх доходів на батьківщину, забезпечуючи надходження іноземної валюти. Для країн-імпортерів міграція дозволяє використовувати освітній потенціал кваліфікованих іноземних працівників без витрат на їх підготовку. За оцінками ЮНКТАД, вартість людського капіталу спеціалістів, які емігрували до США у 1961–1972 роках, становила близько 25 мільярдів доларів. Крім того, залучення працівників із низькою кваліфікацією створює можливості для місцевого населення займатися інтелектуальною працею. Імміграція також сприяє певному омолодженню населення, оскільки середній вік мігрантів зазвичай нижчий за вік корінного населення. До того ж у мігрантів часто більше дітей. Проте однозначно оцінити вплив міграції на демографічні процеси складно.

Міграція зазвичай супроводжується зростанням рівня безробіття в країнах-імпортерах робочої сили, ускладненням житлових проблем і зниженням рівня заробітної плати, оскільки іммігранти готові працювати за меншу оплату. У районах масового проживання іноземців нерідко погіршується криміногенна ситуація.

Останнім часом зростає нелегальна трудова міграція; незаконні іммігранти намагаються залишатися у приймаючих країнах якомога довше після завершення трудових договорів, часто залучаючись до тіньової економіки (зокрема до торгівлі зброєю і наркотиками). Соціальний захист іноземних працівників, попри ратифіковану МОП Конвенцію про захист трудових мігрантів, залишається недостатнім. Однак варто враховувати, що частка іммігрантів у загальній чисельності зайнятих зазвичай невелика.

Міграційні процеси, як складне суспільне явище, відіграють ключову роль у формуванні сучасних соціально-економічних систем. Аналіз сутності та особливостей міграції дозволяє виявити, як різні форми переміщення населення впливають на динаміку розвитку суспільства. Міграція є не лише наслідком глобальних змін, а й каталізатором багатьох процесів, включаючи економічні перетворення, демографічні зміни та культурну взаємодію. Особливу увагу слід приділити міжнародній трудовій міграції, яка є однією з найважливіших складових глобальної мобільності. Вона відкриває нові можливості для працівників і роботодавців, але також створює низку викликів, що вимагають комплексного

управління. Вивчення цих явищ допомагає зрозуміти, як змінюється структура ринку праці, які соціальні проблеми виникають унаслідок міграційних процесів, а також як вони впливають на розвиток національних економік.

Детальний аналіз соціально-економічних наслідків міжнародної трудової міграції, який буде проведено у наступному розділі, дозволить оцінити її багатогранний вплив на країни-експортери та імпортери робочої сили. Це дозволить глибше усвідомити, як міграційні процеси формують нові виклики та можливості для сучасного світу.

1.2. Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції

Міжнародна трудова міграція є одним із найпотужніших чинників, які формують сучасні соціально-економічні процеси. Її вплив охоплює широкий спектр аспектів, зокрема зміни у структурі ринку праці, динаміку економічного зростання, демографічні зрушення, а також соціокультурні трансформації. Розглядаючи цей феномен, важливо зважати на його багатогранність, адже він впливає як на країни, що є донорами трудових ресурсів, так і на держави-реципієнти. Наслідки трудової міграції можуть бути як позитивними, так і негативними. З одного боку, вона сприяє економічній стабільності за рахунок перерозподілу трудових ресурсів, полегшує вирішення проблеми безробіття в країнах-експортерах і забезпечує наповнення бюджетів за рахунок грошових переказів. З іншого боку, відтік робочої сили може призводити до «відтоку мізків», втрати кваліфікованих кадрів та зростання соціальної нерівності. У цьому розділі детально розглядаються соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції для різних груп країн, а також аналізується їхній вплив на розвиток економіки, ринок праці та соціальну стабільність. Особливу увагу приділено оцінці балансу між позитивними і негативними ефектами, а також перспективам мінімізації ризиків, пов'язаних із цим процесом.

У сучасному світі, де взаємозалежність національних економік стає дедалі тіснішою, значення трудової міграції неухильно зростає. Зростання мобільності трудових ресурсів підвищує актуальність досліджень у сфері міграції, змушуючи держави замислюватися над її впливом на економічне зростання, рівень зайнятості, оплату праці та загальний суспільний розвиток.

Міжнародна міграція робочої сили завжди була невід'ємною складовою світових економічних відносин. Один із законів міграції було сформульовано Ернстом Георгом Равенштайном ще у 1880 році. Він стверджував: «кожен міграційний потік породжує зворотний потік». Повернення, як і виїзд чи перебування за кордоном, є невід'ємною частиною міграційного процесу. У рамках цього явища виокремлюють еміграцію та імміграцію. Обидва поняття пов'язані зі зміною країни постійного проживання.

Еміграція позначає процес, під час якого люди переселяються зі своєї країни, де вони раніше постійно проживали, до іншої держави. При цьому особа вважатиметься емігрантом незалежно від того, чи переслідує вона мету отримати нове постійне місце проживання, чи планує тимчасове перебування. Імміграція ж визначає в'їзд населення з однієї країни до іншої для тимчасового або постійного проживання, розглянутий з позиції країни, яка приймає мігрантів [8].

Країни, з яких люди виїжджають за кордон для працевлаштування, називаються країнами-експортерами або донорами – постачальниками робочої сили на світовий ринок праці. Натомість країни, що регулярно приймають іммігрантів, які прибувають для працевлаштування чи самозайнятості, іменуються країнами-імпортерами або реципієнтами робочої сили. Міжнародна міграція робочої сили, як складне соціально-економічне явище, чинить неоднозначний вплив на різні аспекти розвитку країн, як тих, що приймають робочу силу, так і тих, що її постачають. При цьому можуть виникати гострі соціально-економічні проблеми. Таким чином, можна говорити про існування як позитивних, так і негативних наслідків цього процесу. Дослідники також розглядають прямий та опосередкований вплив, а також поділяють наслідки на короткострокові й довгострокові, які по-різному проявляються у розвитку країн. Важливо враховувати і відмінності у впливі міграції

робочої сили для країн-імпортерів та країн-експортерів робочої сили.

Міграційні процеси відіграють важливу роль як у соціально-економічному, так і в суспільно-політичному житті країни, а міграційна політика є одним із напрямків державної політики. Питання регулювання міграційних процесів, запобігання нелегальній імміграції та її наслідкам залишаються актуальними для органів державної влади. Розглянемо вплив міграції на ключові процеси соціально-економічного розвитку держави, визначимо її позитивні та негативні аспекти, а також обґрунтуємо міграцію як один із чинників державного розвитку. Це можна відобразити у вигляді схеми (рис. 1.2).

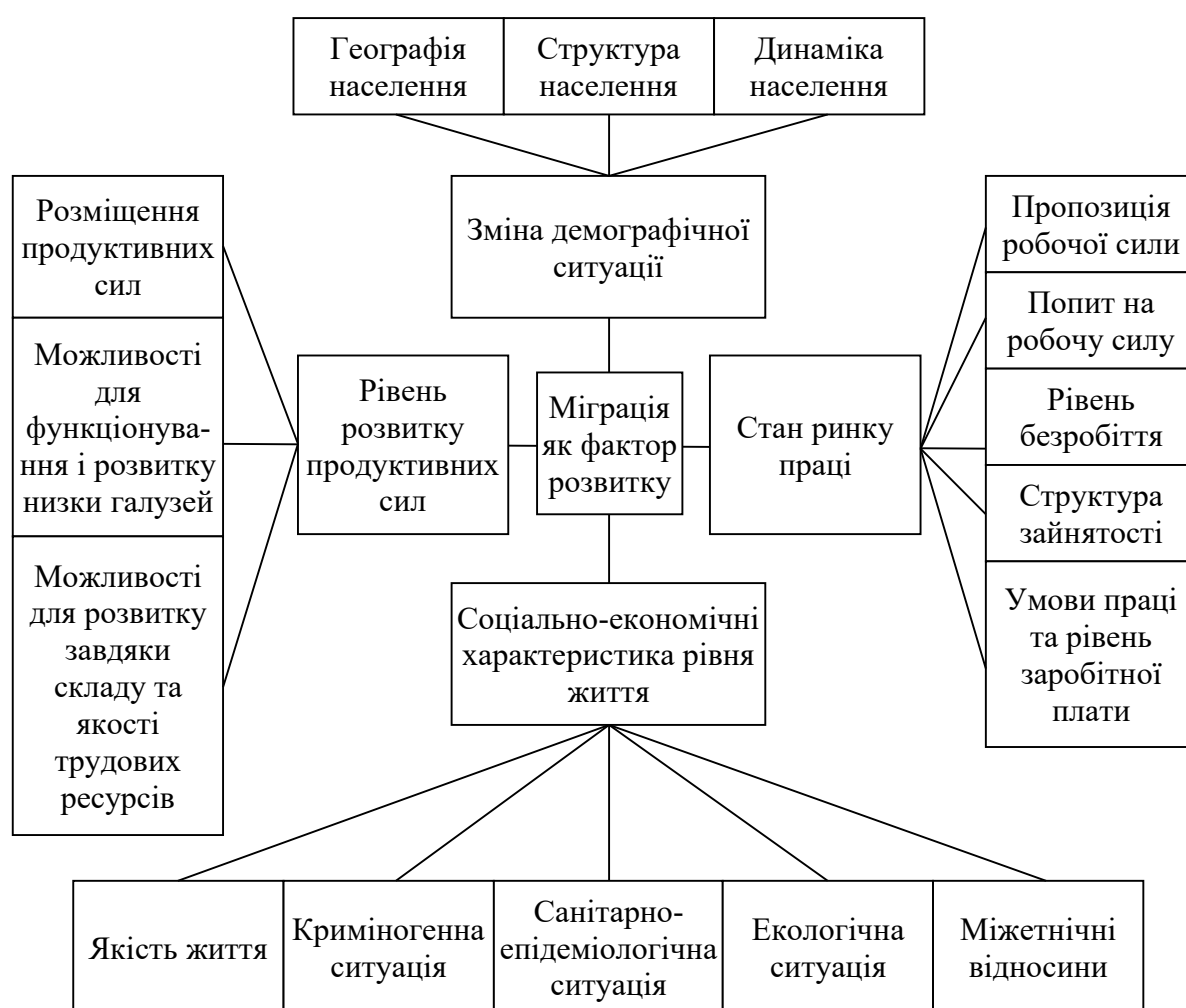

Рисунок 1.2 – Вплив міграції на соціально-економічний розвиток держави

Джерело: складено автором на основі [16].

Схема наочно ілюструє, що міграція безпосередньо впливає на такі процеси та характеристики, як: демографічна ситуація; рівень розвитку продуктивних сил; стан

ринку праці; соціально-економічні показники якості життя.

Міграція, будучи однією з форм адаптації людей до змінних умов життя, суттєво впливає на географію, структуру та динаміку населення – від окремих населених пунктів і регіонів до цілих країн і континентів. Історія знає численні приклади масового переселення людей через природні чи соціально-економічні причини. Наприклад, значна частина населення Америки та Австралії є нащадками іммігрантів.

Міграція змінює демографічну структуру як у регіонах виїзду, так і в регіонах прибуття мігрантів. Оскільки найбільш мобільною частиною населення є люди працездатного віку, насамперед молодь, то в районах відтоку зменшуються темпи приросту населення не лише через еміграцію, а й через скорочення природного приросту та «старіння» населення. У регіонах значного притоку мігрантів спостерігається прискорене зростання чисельності населення, формування специфічної вікової структури, у якій частка працездатного населення, особливо молоді, значно перевищує середні показники. Крім того, через більшу міграційну мобільність чоловіків відбувається маскулінізація таких регіонів.

Демографічні наслідки міграції проявляються в процесах, що визначають рівень відтворення населення, зокрема в показниках народжуваності та смертності.

Міграція, передусім, чинить значний вплив на рівень народжуваності, що обумовлено кількома основними чинниками, кожен із яких потребує окремої уваги. По-перше, цей процес змінює гендерну та вікову структуру населення в різних регіонах, що неодмінно відображається на кількості шлюбів, а отже, і на народжуваності, як у місцях, де нормальна структура зазнає порушень, так і в країні загалом. По-друге, на переселенців істотно впливають умови життя в нових місцях їхнього проживання, а також ті норми демографічної поведінки, які є типовими для приймаючого регіону. По-третє, самі мігранти, привносячи у нове середовище свої ціннісні орієнтири та встановлені норми демографічної поведінки, можуть впливати на місцеве населення, змінюючи його традиційні підходи до народжуваності.

Зміни у рівні смертності, спричинені міграцією, також мають багатогранний характер і можуть бути пов'язані з кількома факторами. Одним із них є те, що нові

умови життя, в яких опиняються переселенці, можуть істотно змінити їхній стан здоров'я та рівень смертності, причому ці зміни можуть відбуватися як у бік покращення, так і в бік погіршення загального стану. Ще одним чинником є вплив мігрантів на місцеве населення, зокрема через потенційні зміни у стані здоров'я корінних мешканців регіонів, де відбувається масовий приток переселенців.

Під впливом міграційних процесів змінюється не лише чисельність населення, а й соціальна структура суспільства, етнічний склад мешканців певних територій, а також розміщення і характер розселення громадян у різних регіонах. У сучасному світі міграційні процеси стали надзвичайно складним соціально-економічним явищем, яке має водночас як переваги, так і недоліки, що визначає їхню роль у глобальному контексті розвитку. Тісний зв'язок міграції з рівнем розвитку продуктивних сил, а також їх розподілом у різних регіонах є очевидним і обумовлює значний вплив цього процесу на економічну динаміку. Висока мобільність населення сприяє ефективнішому використанню трудових ресурсів, забезпечує їхнє перерозподілення між індустріальними центрами та територіями, які лише починають активно освоюватися, що, у свою чергу, слугує рушієм економічного прогресу. Експерти справедливо зазначають, що рівень мобільності населення є відображенням загального розвитку країни, а тому міграція виступає одним із ключових показників цього процесу.

Еміграція, зі свого боку, здатна суттєво зменшити тиск на ринок праці в країнах-експортерах робочої сили, що допомагає скоротити рівень безробіття. Одночасно трудові мігранти, дбаючи про добробут своїх родин, спрямовують значну частину зароблених коштів на батьківщину, що забезпечує надходження валютних ресурсів до економіки їхніх країн. Для країн-імпортерів трудових ресурсів міграція відкриває можливість скористатися потенціалом кваліфікованих працівників без значних витрат на їхню підготовку, тоді як залучення некваліфікованої робочої сили дозволяє місцевому населенню зосередитися на виконанні більш інтелектуальної та творчої праці.

Водночас результати міграції не позбавлені суперечностей, оскільки масовий притік мігрантів до певних регіонів може створювати низку проблем, таких як

зростання рівня безробіття, перенавантаження соціальної інфраструктури, загострення житлових питань і навіть зниження рівня заробітних плат через готовність мігрантів працювати за менші кошти. Крім того, у місцях значної концентрації іноземців нерідко спостерігається погіршення криміногенної ситуації, що потребує додаткових заходів з боку державної влади. Наслідки, які можуть мати країни-імпортери робочої сили, представлені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Наслідки міграції робочої сили в соціально-економічний розвиток країн-імпортерів

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
1. Зростання трудових ресурсів в економіці, збільшення обсягів виробництва, загальних доходів та загального попиту.	1. Демпінг заробітної плати з боку мігрантів;
2. Амортизація циклічного процесу безробіття.	2. Ускладнення ситуації на національному ринку праці, зростання рівня безробіття певної категорії працівників.
3. Ліквідація структурних диспропорцій на ринку праці, підвищення його еластичності.	3. Збільшення бюджетного навантаження, зокрема на утримання безробітних мігрантів (особливо у разі постійної міграції та міграції сімей).
4. Приріст населення, збільшення рівня народжуваності, пом'якшення проблеми «старіння нації».	4. Зростання соціальної напруженості, міжнародних конфліктів.
5. Підвищення конкурентоспроможності економіки країни за рахунок власних знань і кваліфікації, за рахунок інвестицій венчурного капіталу та економії частини витрат.	5. Виклики політичній та культурній ідентичності.
6. Сповільнення інфляції за рахунок схильності мігрантів до заощаджень.	6. Зростання злочинності та інші наслідки нелегальної міграції.
7. Економія на пенсіях та інших соціальних виплатах (у разі тимчасової міграції).	
8. Економія на навчанні (у разі залучення кваліфікованих працівників).	
9. Розвиток підприємництва за рахунок самозайнятості мігрантів.	
10. Розвиток галузей, що обслуговують мігрантів (телекомунікації та зв'язок, авіаперевезення, банківська діяльність).	
11. Розвиток зовнішньоторговельного обороту між країнами-імпортерами та країнами-експортерами робочої сили, зміна його галузевої структури.	

Джерело: складено автором на основі [29].

Сьогодні у світі існує чимало країн, для яких експорт робочої сили є важливим елементом національної економічної стратегії та державного регулювання. До приймаючих країн у Західній Європі належать Німеччина, Франція, Велика

Британія, Швейцарія, Бельгія, Швеція та Нідерланди. Серед країн-експортерів трудових ресурсів до Європи виділяють Туреччину, Італію, Ліберію, держави Північної Африки, Іспанію та Фінляндію. Основними постачальниками робочої сили до нафтовидобувних країн Близького Сходу є Єгипет, а також Ірак, Ліван, Сирія, Йорданія, Палестина, Пакистан, Індія, Бангладеш, Республіка Корея та Філіппіни.

Традиційним регіоном міграції є Сполучені Штати Америки, робоча сила яких історично формувалася завдяки іммігрантам. Лідерами серед них є мексиканці, іммігранти з Індії, а трійку лідерів замикають китайці. Вплив, який експорт робочої сили чинить на країни-експортери, включає як позитивні, так і негативні наслідки, що представлені у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Наслідки міграції робочої сили в соціально-економічний розвиток країн-експортерів

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
1. Зниження безробіття на національному ринку праці. 2. Зростання заробітної плати. 3. Зменшення рівня соціальної напруженості. 4. Ослаблення бюджетного навантаження завдяки допомогам по безробіттю та іншим бюджетним витратам (освіта, охорона здоров'я). 5. Грошові перекази мігрантів – важливе джерело надходжень для країни, що розвиваються. 6. Зростання доходів населення завдяки грошовим переказам мігрантів своїм родичам. 7. Зменшення рівня бідності. 8. Розширення місткості внутрішнього ринку товарів та послуг завдяки грошовим переказам мігрантів своїм родичам. 9. Підвищення рівня кваліфікації, виробничої та побутової культури робочої сили країни завдяки поверненим мігрантам. 10. Розвиток приватного бізнесу завдяки інвестиціям повернених мігрантів.	1. Скорочення трудових ресурсів. 2. Зменшення податкових виплат. 3. Технологічне відставання країни як наслідок відтоку найбільш кваліфікованої робочої сили (втеча «умів»). 4. Погіршення вікового складу зайнятої робочої сили. 5. Погіршення демографічної ситуації внаслідок відтоку молодих людей і сімей, зниження рівня народжуваності, скорочення приросту населення. 6. Зміна образу «сім'ї».

Джерело: складено автором на основі [29].

Посилюються процеси інформаційної глобалізації, що призводять до

зростання міграції, розширюючи можливості для дистанційного спілкування з людьми по всьому світу, пошуку роботи та отримання інформації.

Потік трудової міграції здебільшого орієнтований із країн, що є розвитковими, до країн з високим рівнем розвитку. У розвинутих країнах спостерігається високий рівень культури та освіти, а також високий рівень якості життя. У цих державах є розвинений ринок праці, і в той же час існує значна кількість вакансій, для яких виникають труднощі в пошуку працівників через те, що відповідна трудова діяльність є непопулярною, а заробітна плата на таких робочих місцях порівняно низька.

Міграційні процеси також є важливим фактором урбанізації, яка проявляється у зростанні чисельності міського населення, розширенні територій міст та поширенні урбаністичного способу життя на суспільство в цілому. Усе це робить міграцію одним із центральних елементів сучасних соціально-економічних перетворень.

Перерозподіл населення між селом і містом, концентрація людей у міських агломераціях, особливо у великих містах, реалізується за рахунок міграційних потоків. Наслідки міграції сільського населення мають як позитивні, так і негативні аспекти. До позитивних можна віднести більш ефективне використання соціального і трудового потенціалу населення, підвищення продуктивності праці, зростання соціального статусу мігрантів, їхній політичний та культурний розвиток, а також прискорення науково-технічного прогресу у різних галузях народного господарства.

Негативні наслідки міграції проявляються не тільки у межах однієї країни, але й у міжнародному контексті. Міграційні потоки призводять до змін у розташуванні промислових центрів, внаслідок чого утворюються території занепаду та території процвітання, що неминуче впливає на життя людей. Змінюються структура зайнятості населення, професійно-кваліфікаційний рівень працівників, умови праці та життя. У деяких регіонах виникає проблема безробіття, тоді як в інших спостерігається гостра нестача робочої сили. Крім того, ці зміни часто супроводжуються загостренням екологічного перенапруження окремих територій, що лише посилює їхній негативний вплив.

Останніми роками значно зросли масштаби нелегальної трудової міграції, яка істотно впливає на розвиток суспільства, хоча характер цього впливу є неоднозначним. Незважаючи на нелегальний статус, іммігранти приносять вагомий користь економікам приймаючих країн. За оцінками Національної академії наук США, імміграція забезпечує країні чистий прибуток у розмірі близько 10 мільярдів доларів щорічно. Заповнюючи дефіцит робочої сили, особливо в періоди демографічних спадів та структурних диспропорцій на ринку праці, іммігранти, працюючи і споживаючи товари, сприяють вирішенню низки економічних завдань приймаючих країн.

Застосування дешевої низькокваліфікованої робочої сили нелегальних іммігрантів є важливим чинником функціонування таких галузей, як сільське господарство, видобувна промисловість і будівництво. Крім того, підприємницька діяльність іммігрантів, так званий етнічний бізнес, навіть у своїх «тіньових» формах, сприяє розширенню виробництва та створенню робочих місць. Однак залучення нелегальної робочої сили може негативно впливати на модернізацію та конкурентоспроможність галузей, у яких вона широко використовується.

Соціально-економічні наслідки нелегальної імміграції також є суперечливими. З одного боку, готовність нелегальних іммігрантів працювати на будь-яких умовах підриває соціальні гарантії місцевих працівників, такі як мінімальний рівень заробітної плати чи тривалість робочого дня. З іншого боку, іммігранти (за винятком висококваліфікованих фахівців) не сприяють зростанню безробіття серед корінного населення. Навпаки, їхня участь в економічному процесі допомагає створити більше робочих місць, ніж вони займають. Заповнюючи вакансії на низькооплачуваних, важких та монотонних роботах, що не користуються попитом серед місцевих мешканців, нелегали об'єктивно сприяють покращенню соціально-статусної структури зайнятості національних кадрів.

Однак нелегальна імміграція потребує значних фінансових витрат з боку розвинених країн. Хоча нелегальні іммігранти часто не мають офіційного доступу до соціальних послуг, на практиці вони користуються певними пільгами. Наприклад, у США діти нелегальних іммігрантів, народжені на території країни,

мають право на соціальну допомогу, безкоштовну медичну допомогу та освіту.

Водночас нелегальні іммігранти, які не проходили необхідного медичного огляду, можуть становити загрозу санітарно-епідеміологічній ситуації в країнах їхнього перебування. Нелегальна імміграція також тісно пов'язана зі злочинністю. Зростання нелегальних переміщень і контрабанда людей, які розглядаються кримінальними синдикатами як перспективний ринок, сприяють розширенню міжнародної злочинної діяльності, включаючи торгівлю наркотиками, зброєю та тероризм.

Таким чином, зовнішня міграція населення значно впливає на соціально-економічний розвиток будь-якої території, і це вплив має як позитивний, так і негативний характер. Усвідомлення цієї багатогранності є важливим для ефективного регулювання міграційних процесів, що дозволяє вибудовувати оптимальну політику в цій сфері. Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції є складним і багатогранним явищем, яке одночасно формує можливості та виклики для країн-учасників. Для держав-експортерів трудових ресурсів міграція сприяє зменшенню безробіття, збільшенню надходжень від грошових переказів та підвищенню рівня життя окремих домогосподарств. Проте відтік кваліфікованих кадрів часто призводить до уповільнення економічного зростання, зростання нерівності та посилення соціальних дисбалансів. Країни-імпортери, своєю чергою, отримують можливість заповнювати дефіцит робочої сили, підтримувати динаміку економіки та підвищувати конкурентоспроможність окремих галузей. Водночас інтенсивні міграційні потоки можуть створювати напругу на місцевому ринку праці, спричиняти соціальні конфлікти та вимагати адаптації інфраструктури до нових умов.

Ураховуючи масштаб і наслідки цього явища, ефективне управління трудовою міграцією стає критично важливим завданням для всіх країн. Наступний розділ присвячений аналізу інструментів державного регулювання міжнародної міграції, зокрема нормативно-правовій базі, механізмам координації між державами та можливостям мінімізації негативних наслідків міграційних процесів.

1.3. Державне регулювання міжнародної міграції

Державне регулювання міжнародної міграції є важливим інструментом у забезпеченні стабільності на ринку праці, розвитку національних економік і збереження соціальної гармонії в країнах. Міграція працівників та громадян з одних країн в інші має значний вплив на економічний і соціальний розвиток як для держав-експортерів, так і для держав-імпортерів трудових ресурсів. Враховуючи глобалізаційні процеси, держави повинні розробляти та впроваджувати відповідні політики для регулювання потоків міграції, щоб забезпечити їхню позитивну динаміку та уникнути негативних соціальних наслідків.

Важливим аспектом державного регулювання є необхідність адаптації національних законодавчих та нормативних актів до вимог міжнародних стандартів, а також ефективне співробітництво з іншими країнами. Це включає в себе управління візовими режимами, трудовими угодами, а також підтримку соціальної інтеграції мігрантів. Країни, що здійснюють ефективне регулювання міграційних процесів, можуть не тільки підвищити рівень свого економічного розвитку, але й сприяти більш стабільному соціальному клімату та міжнародному співробітництву.

Процеси міжнародної міграції регулюються як на рівні держави, так і через міжнародно-правові акти. Основою регулювання цього процесу є дві протилежні тенденції. З одного боку, дотримання принципів відкритої економіки вимагає від держави забезпечення вільного руху трудових ресурсів і населення, а з іншого – реалії всередині країни змушують вводити різного роду обмеження та заборони.

Міжнародні міграційні процеси регулюються державами, які беруть участь в обміні трудовими ресурсами. Підлягають контролю й регулюванню соціальна, вікова та професійна структура мігрантів, а також рівень в'їзду і виїзду іноземних робітників.

Метою державного регулювання трудової міграції є досягнення оптимальних масштабів імміграції для приймаючої країни, а також відбір необхідних працівників. Регулювання зовнішньої трудової міграції здійснюється через двосторонні та

багатосторонні міжурядові угоди.

Країни, які приймають мігрантів, застосовують кілька видів обмежень на в'їзд трудових іммігрантів:

1. Професійна кваліфікація (наявність диплома, досвід роботи за спеціальністю).
2. Вікові обмеження.
3. Стан здоров'я (заборона на в'їзд для наркоманів, людей, хворих на СНІД та з психічними захворюваннями).
4. Соціальні та політичні обмеження (не допускається імміграція осіб, які були засуджені за кримінальні правопорушення або належать до реакційних партій).
5. Квотування (законодавче встановлення максимальної частки іноземної робочої сили у загальній економіці, окремих галузях та на підприємствах, зокрема країни встановлюють квоти на в'їзд іноземців із певних країн – Азії та Африки).
6. Економічне регулювання трудової міграції охоплює:
7. Сплату іммігрантами збору за працевлаштування.
8. Пріоритетний прийом іммігрантів, які здійснюють інвестиції в економіку країни-реципієнта.
9. Податок на підприємців, що використовують працю іммігрантів.
10. Обмеження терміну перебування іноземних робітників у приймаючій країні.

У країнах можуть діяти професійні та галузеві обмеження на використання іноземної робочої сили у вигляді заборон. Явні заборони прямо визначають професії, якими іноземці не можуть займатися.

Міжурядове та внутрішньодержавне поділ робочої сили, визначення обсягів та структури міграційних потоків переважно здійснюють міністерства праці, внутрішніх та закордонних справ, а також органи, створені спеціально для цих цілей. Важливим аспектом державної імміграційної політики є визначення юридичного статусу трудящих-мігрантів, що визначає їх соціально-економічні, трудові, житлові та інші права, закріплені в міжнародних угодах та національних законодавствах. Цей статус не надає іноземним трудящим політичних прав і, як

правило, обмежує їх участь у професійній діяльності, регламентує терміни перебування іммігрантів у країні приймаючій. Всі фактори трудової міграції та статусу іноземних працівників знаходять своє відображення в двосторонніх і багатосторонніх контрактах, відповідних національних законодавчих актах та урядових рішеннях. Процес міжнародної міграції робочої сили та населення регулюється як національним законодавством окремих країн, так і міжнародними правовими актами. У національних нормативних актах відображаються дві протилежні тенденції: перша пов'язана з орієнтацією на відкриту економіку, що передбачає вільний рух трудових ресурсів і населення, а друга – на захист національних інтересів, що включає обмеження в галузі міжнародної міграції. Кожна країна розробляє свою національну міграційну політику, яка є сукупністю заходів з державного та міжурядового регулювання міграційних потоків на законодавчій основі. Основними цілями міжнародної міграційної політики є визначення масштабів міграції, механізмів її регулювання, зменшення негативних соціально-економічних наслідків і посилення позитивних ефектів міграції для країн, що беруть участь у цьому процесі.

Особливе значення в межах міграційної політики надається регулюванню трудової міграції, оскільки експорт і імпорт робочої сили здійснюються на основі національних законодавчих актів, а також двосторонніх і багатосторонніх міжурядових угод. Для проведення міграційної політики застосовуються заходи обмежувального характеру, серед яких професійні, вікові та соціально-економічні обмеження. Для подолання неконтрольованих потоків мігрантів застосовується диференційований підхід до різних категорій працівників. Кожна країна визначає список бажаних професій для іммігрантів, яких вона готова прийняти.

Зокрема, країну можуть цікавити мігранти певного віку, з гарним станом здоров'я, без кримінального минулого. Перевага надається міграції висококваліфікованих фахівців та молоді. Чим молодша людина, тим вищий рівень її освіти, тим більше вигоди можна отримати від будь-яких інвестицій у людський капітал. Практичний інтерес становить залучення тимчасових (контрактних) робітників, які виконують важку, монотонну працю, що не становить інтересу для

місцевого населення. Для регулювання міграційних потоків країни застосовують кількісне квотування, що визначає частку іммігрантів в національній економіці та окремих галузях. Щорічно в країні-імпортері визначається імміграційна квота, враховуючи рівень зайнятості трудових ресурсів, стан ринку житла та соціально-політичну ситуацію. Кількісні обмеження можуть також стосуватися імміграції з певних країн, потік з яких бажано зменшити. Вводяться тимчасові обмеження, що регулюють термін перебування іноземців на території приймаючої країни.

Основними цілями міграційної політики країн-експортерів робочої сили є регулювання її відтоку та захист інтересів громадян-мігрантів за кордоном. Встановлюються масштаб міграції та якісний склад емігрантів, а також регулюються надходження від експорту робочої сили. Для залучення валютних коштів в країну-експортер відкривають валютні рахунки для мігрантів, пропонуючи більш високі відсоткові ставки. У деяких країнах визначається частка заробітної плати працівників-мігрантів, яку вони повинні відправляти додому. Для працевлаштування за кордоном передбачено обов'язкове державне ліцензування діяльності щодо працевлаштування громадян на іноземних роботах. Також визначаються конкретні форми найму робочої сили за кордоном.

Однією з важливих проблем для країн-експортерів робочої сили є працевлаштування повернувшись емігрантів. Ці особи претендують на вищі зарплати та посади, оскільки набули більш високих професійних навичок і значно збагачений досвід. Держава в такому випадку працює над створенням сприятливих соціально-економічних умов для таких осіб. Міграційна політика стосовно вимушених мігрантів полягає в здійсненні контролю за міграцією, розробці заходів для надання їм термінової допомоги та визначенні довгострокових рішень щодо їхнього майбутнього. Можливі варіанти включають оселення вимушених мігрантів на постійне місце проживання з подальшою інтеграцією в суспільство, або ж їх подальше переселення, а також добровільну репатріацію.

Існує три основні моделі політики, якими керуються розвинені країни у відношенні до вимушених мігрантів:

1. Німецька модель акцентує увагу на прийомі в Німеччину етнічних

німців і їхній подальшій інтеграції в німецьке суспільство. Німці, які переселяються з інших країн, отримують рівні права з іншими громадянами та можуть отримати громадянство.

2. Французька модель характеризується розгалуженою системою заходів щодо прийому, розміщення та інтеграції біженців з різних країн світу, незалежно від їх національності, з подальшою інтеграцією у французьке суспільство.

3. Американська модель робить акцент на переселенні біженців до США з країн, де вони знаходяться тимчасово, та сприянні їх інтеграції в американське суспільство. Питання прав біженців і прав людини займають особливе місце в американській зовнішній політиці.

Проблеми міграції населення займають важливе місце в діяльності міжнародних організацій. Комісія ООН з народонаселення фінансує національні програми в галузі міграції, використовуючи наявний фонд субсидій. Міжнародна організація праці (МОП) займається регулюванням міжкраїнної міграції населення. Міжнародна організація з міграції (МОМ) фокусується на організації міжкраїнної міграції, вивчаючи досвід різних країн у міграційному процесі. В Західній Європі створено Міжурядовий комітет з питань міграції. В рамках Комісії Європейського Союзу з питань осіб, які проживають на території ЄС, було організовано Форум мігрантів, що об'єднує представників більш ніж 110 асоціацій мігрантів. Головною метою цього форуму є моніторинг умов життя мігрантів у країнах їхнього оселення. Мігранти, незадоволені своїм становищем, створюють різні об'єднання. Одним з таких є рух європейських асоціацій мігрантів, що має виконавчий орган – Раду європейських асоціацій мігрантів, яка об'єднує понад 2500 організацій і груп, що представляють інтереси мігрантів за походженням та місцем проживання.

Організація Об'єднаних Націй через свою систему установ відіграє важливу роль у сприянні розвитку міжнародної трудової міграції та розв'язанні соціальних проблем, що з нею пов'язані. Це здійснюється завдяки активній участі таких установ, як Світовий банк та інші міжнародні фінансові організації. У процесі регулювання трудової міграції особливу увагу приділяється не лише економічним аспектам, але й гуманітарним та екологічним питанням, а також захисту прав

людини. Такий підхід дозволяє створити багатогранний механізм впливу на цей процес. Наразі перед міжнародним співтовариством постають численні глобальні виклики, на які потрібно реагувати комплексно і швидко. Дані міжнародних організацій свідчать про необхідність поглиблення співпраці між країнами та розвитку системи глобального регулювання міжнародної трудової міграції. Для цього потрібно розробити нові концептуальні моделі та стратегії, що відповідатимуть сучасним вимогам і здатні забезпечити ефективне управління цим процесом у глобальному масштабі.

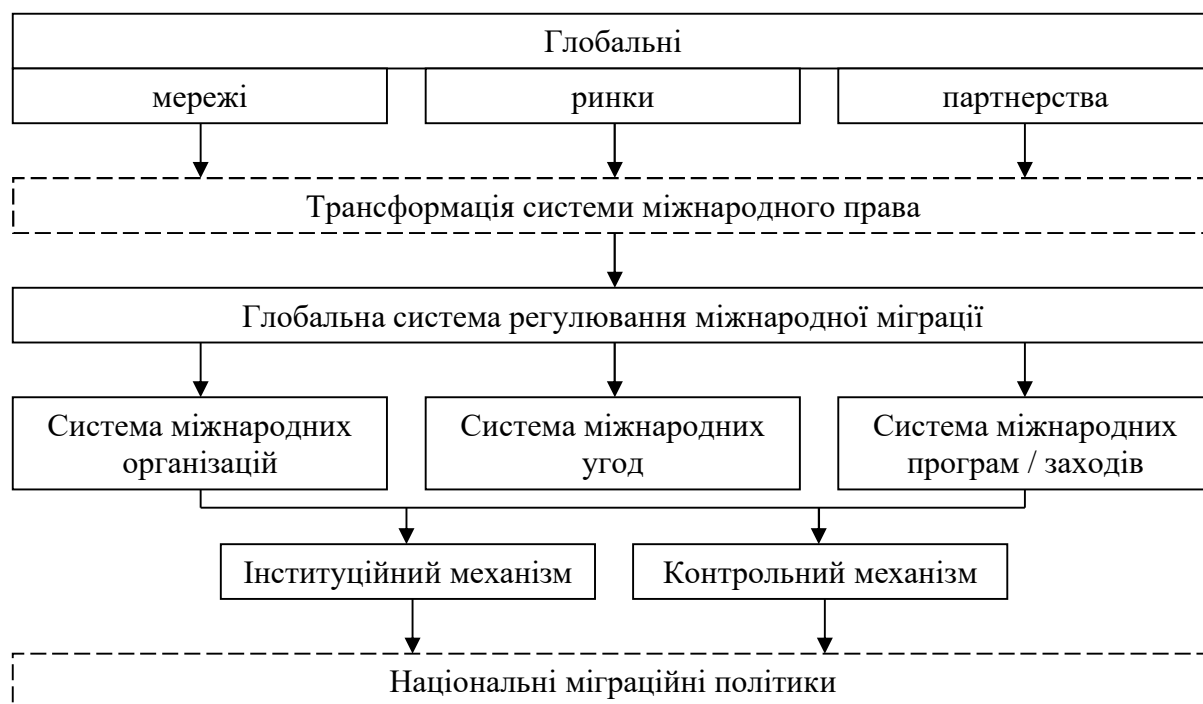

Рисунок 1.3 – Концептуальна структура глобальної системи управління міжнародною трудовою міграцією

Джерело: складено автором на основі [51].

На сьогодні міжнародна трудова міграція вважається однією з головних сил, що формує демократичні суспільства. У зв'язку з цим розробляються концепції її регулювання, які враховують політичні, соціокультурні та етичні критерії.

Основними інструментами міграційної політики є:

1. Кваліфікаційні вимоги до іноземної робочої сили. Законодавства більшості країн, що приймають мігрантів, встановлюють суворі вимоги до рівня освіти та досвіду роботи за спеціальністю. Освіта повинна бути підтверджена

дипломом, а досвід роботи не менше 3-5 років.

2. Вікові обмеження. Зазвичай країни, що імпортують робочу силу, приймають іноземних працівників віком від 20 до 40 років. Потік іммігрантів серед старшого віку, а також жінок з малолітніми дітьми обмежується, оскільки ці категорії громадян підвищують витрати на соціальну сферу приймаючої країни.

3. Обмеження особистого характеру (вимоги до стану здоров'я, відсутність судимості). Законодавства багатьох країн, що приймають мігрантів, висувають строгі вимоги до здоров'я іноземців. В країни не допускаються наркозалежні особи, психічно хворі або ті, хто інфікований вірусом СНІДу. Мігранти повинні пройти спеціальне медичне обстеження та надати медичну довідку, яка підтверджує їх здоров'я, засвідчену консульським відомством приймаючої країни. Приймаючі країни також відмовляють у в'їзді тим, хто має кримінальне минуле.

4. Тимчасові обмеження. Більшість країн, що приймають мігрантів, визначають максимальні терміни перебування іноземних робітників на своїй території. По закінченню цього терміну іноземці повинні залишити країну або отримати дозвіл на продовження перебування. Це робиться з метою запобігання розвитку «чорного ринку» праці, який створюється нелегальними мігрантами.

5. Кількісне квотування, яке визначає частку іммігрантів в національній економіці та в окремих галузях. Щорічно країна, що приймає мігрантів, визначає максимальну кількість іноземців на основі міграційної квоти. Це робиться для того, щоб надмірний приплив іммігрантів не призвів до зростання безробіття в приймаючій країні.

6. Фінансові обмеження. Країни-імпортери зазвичай приймають мігрантів, які готові інвестувати певну суму в економіку приймаючої країни та створити робочі місця. Згідно з законодавством деяких країн, іноземці, щоб працювати на місцевому підприємстві, зобов'язані виплатити певну суму в державний бюджет.

7. Національно-географічні пріоритети. Практично кожна країна, що приймає мігрантів, визначає законодавчо географічну та національну структуру міграції. Наприклад, в США імміграційний закон заохочує в'їзд висококваліфікованих фахівців з країн Західної Європи.

8. Система санкцій щодо нелегальних мігрантів та роботодавців, які використовують іноземну робочу силу незаконно (депортація, позбавлення волі, штрафи).

9. Програми стимулювання реєміграції, тобто повернення іноземних працівників на батьківщину (програми матеріальної компенсації, професійної підготовки, економічної допомоги регіонам масової еміграції). Наприклад, у західноєвропейських країнах (Німеччина, Франція, Нідерланди) були прийняті програми, які передбачають надання матеріальної компенсації при добровільному виїзді мігрантів на батьківщину. Однак одержання компенсації позбавляло їх права повторно в'їхати в приймаючу країну. Виплати здійснювались за рахунок коштів, накопичених у фонді соціального страхування або пенсійного фонді за рахунок відрахувань підприємства, яке наймало мігранта на роботу.

У деяких країнах (Франція, Німеччина, Швейцарія) реалізуються програми професійної підготовки для іноземних робітників. Суть цих програм полягає в тому, що отримавши освіту в розвиненій країні, мігранти, повернувшись на батьківщину, можуть розраховувати на більш високооплачувану роботу. Однак інтерес самих мігрантів до таких програм досить низький, оскільки здобуття спеціальності не завжди гарантує працевлаштування за цією спеціальністю на батьківщині. Тому більшість мігрантів воліють зберігати свої низькооплачувані робочі місця в розвинених країнах, аніж намагатися знайти кращу роботу на рідній землі.

Деякі розвинуті країни надають фінансову допомогу державам-експортерам робочої сили з метою створення нових робочих місць для реємігрантів. Найбільшого розвитку ця форма стимулювання реєміграції набула у двосторонніх відносинах між Німеччиною та Туреччиною. У ряді випадків нові турецькі компанії, засновані здебільшого за німецькі кошти, не лише стали осередками для залучення реємігрантів, але й припинили нові потоки еміграції з Туреччини до Німеччини.

Основою еміграційної політики є регулювання трьох фаз еміграційного циклу, зокрема виїзду робочої сили з країн, перебування за кордоном і повернення на батьківщину. У реальності це регулювання зводиться до дотримання кількох принципів:

- забезпечення прав працівників на свободу пересування та працевлаштування;
- гарантії повернення мігрантів на батьківщину;
- забезпечення надходження до країни та ефективного використання валютних переказів трудових мігрантів;
- сприяння боротьбі з безробіттям через виїзд тих працівників, професії яких не користуються попитом;
- обмеження виїзду осіб, зайнятих у секторах економіки, де потреба в робочій силі не задоволена;
- вдосконалення внутрішнього ринку праці шляхом прийому репатріантів, які здобули за кордоном спеціальності, необхідні для розвитку національної економіки;
- надання соціальних гарантій трудовим мігрантам. Більшість розвинених країн вводять у міграційну політику протекціоністські заходи, спрямовані на захист інтересів власного населення та національної економіки.

Міжнародно-правові документи, що регулюють процеси міграції робочої сили між країнами в межах інтеграційних груп, зазвичай мають ліберальний характер. Проте й тут виникають свої проблеми. Параграф 52 Римського договору 1957 року, що закріплює утворення Єдиного ринку (який вступив в силу в 1968 році), надає громадянам країн-членів ЄС право шукати роботу по всій території ЄС. Шенгенська угода з 1993 року встановила єдині візові правила. Дублінська конвенція 1990 року запровадила правила надання притулку. У грудні 1989 року була прийнята Хартія основних соціальних прав працівників ЄС.

У Хартії зазначено, що кожен працівник у країнах Європейських співтовариств має право на вільне пересування по території країн-членів ЄС, дотримуючись лише правил і обмежень, пов'язаних із необхідністю охорони громадського порядку, безпеки та здоров'я. Свобода пересування, йдеться в Хартії, має надавати кожному працівникові можливість обирати будь-який вид діяльності чи професію в країнах ЄС на основі принципів рівноправності в питаннях працевлаштування, умов праці та соціального забезпечення. Хартія також визначає,

що будівництво єдиного економічного простору повинно супроводжуватися його соціальним забезпеченням. Однак, реалізація принципів свободи пересування в межах Європейського Союзу може призвести до того, що висококваліфіковані кадри зосередяться в найбільш розвинених регіонах, а малокваліфіковані працівники виявляться менш мобільними. В результаті міграція робочої сили в межах ЄС може призвести до її демпінгу. Так, португальські підприємства відправляють своїх працівників на будівництво у Францію та Німеччину на умовах оплати праці, що нижчі за національні стандарти. Для створення бази регульованої міграції застосовуються погоджені стратегії на двосторонньому рівні шляхом укладення міжурядових угод про трудову діяльність та соціальний захист громадян. Ці угоди гарантують дотримання прав і законних інтересів трудових мігрантів, рівність оплати їх праці з громадянами країни працевлаштування, виплату пільг і компенсацій при достроковому розірванні трудового договору (контракту), а також у разі травм, професійних захворювань або інших ушкоджень здоров'я, пов'язаних із виконанням трудових обов'язків. Угоди передбачають порядок і умови державного страхування, надання медичної допомоги, покриття витрат на проїзд, а також заходи з регулювання ввезення та вивезення особистого майна, інструментів та обладнання, сплати податків та переведення грошових коштів.

Державне регулювання міжнародної міграції є ключовим елементом у забезпеченні стабільності як національних економік, так і соціальних систем. Ефективне управління міграційними процесами дозволяє країнам не лише мінімізувати негативні наслідки міграції, але й використовувати її як ресурс для розвитку. Враховуючи стрімкий розвиток глобальних міграційних потоків, важливо, щоб кожна країна мала чітко сформульовану стратегію регулювання, що відповідає як внутрішнім, так і міжнародним вимогам.

Зокрема, адаптація національних політик до нових економічних та соціальних реалій, а також тісна співпраця з іншими державами, дозволяють не тільки уникнути потенційних проблем, але й максимально ефективно використовувати переваги міжнародної трудової міграції. Подальше вдосконалення регулювання міжнародної міграції допоможе країнам досягти сталого економічного розвитку та забезпечити

соціальну інтеграцію мігрантів. Цей аналіз відкриває нові горизонти для дослідження соціально-економічних та політичних аспектів міграції, що потребують подальшого вивчення та розробки комплексних механізмів управління на глобальному та національному рівнях.

Висновки до розділу 1

Міграція робочої сили в умовах глобалізації є не лише наслідком економічних і соціальних змін, а й важливим фактором, що визначає динаміку розвитку світового господарства. Поняття, сутність і роль міграційних процесів невід'ємно пов'язані з інтеграцією національних економік в глобальний контекст. В умовах глобалізації, коли зростає взаємозалежність між країнами, міграція робочої сили стає важливою складовою економічного розвитку, а її масштаби і спрямованість безпосередньо впливають на політику і соціальну стабільність як в країнах-експортерах, так і в країнах-імпортерах робочої сили. Це явище має складну структуру, в якій відбиваються не тільки економічні фактори, але й культурні, соціальні та політичні аспекти. Міграція робочої сили викликає різноманітні зміни в демографічній структурі, рівні безробіття та соціальних стандартах як у країнах, що постачають, так і в тих, які приймають трудових мігрантів.

Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції є двосторонніми, і тому їх оцінка повинна бути комплексною. В країнах-імпортерах, з одного боку, трудові мігранти сприяють покращенню економічної ситуації завдяки заповненню вакансій, зокрема у тих галузях, які не користуються попитом серед місцевого населення. Це сприяє зниженню безробіття та забезпечує зростання продуктивності праці. З іншого боку, міжнародна трудова міграція може призвести до соціальних напруг і навіть культурних конфліктів через різницю у рівнях життя та культурних традиціях. У країнах-експортерах робочої сили значне зменшення числа трудових ресурсів може призвести до падіння рівня економічної активності та

зниження економічного потенціалу, хоча грошові перекази від мігрантів часто є значним джерелом фінансової стабільності для цих країн. У довгостроковій перспективі зменшення чисельності населення внаслідок міграції може спричинити демографічні проблеми, особливо у разі відтоку молодого покоління.

Державне регулювання міжнародної міграції є важливою складовою національної міграційної політики. Кожна держава має на меті управління цими потоками з урахуванням своїх економічних, соціальних та політичних інтересів. Завдяки державному регулюванню країни можуть уникнути надмірної міграційної напруги, що може призвести до негативних наслідків, таких як погіршення рівня життя місцевого населення або посилення соціальних конфліктів. Важливим аспектом державного управління є розробка політик, що сприяють інтеграції мігрантів, надають їм можливості для професійного розвитку та адаптації в нових умовах. Таке регулювання повинно охоплювати не лише контроль за міграційними потоками, а й забезпечення рівних прав і можливостей для трудових мігрантів, що є запорукою соціальної стабільності і збереження гармонії в суспільстві.

Управління міжнародною міграцією має бути комплексним і зваженим, оскільки тільки в такому випадку можна досягти бажаних результатів для країни як у соціальному, так і в економічному аспектах. Міжнародні організації та держави повинні співпрацювати для створення сприятливих умов для регулювання міграції, що дозволить зменшити негативний вплив на економіки окремих країн і підвищити ефективність використання трудових ресурсів на глобальному рівні. Врахування специфіки кожної країни, її економічного потенціалу та соціальних проблем є основою для розробки індивідуальних стратегій управління трудовою міграцією, що сприятимуть розвитку і стабільності на глобальному ринку праці.

Завдяки ефективному державному регулюванню міжнародної міграції можна зменшити ризики та забезпечити стабільний розвиток не лише національних ринків праці, а й глобального економічного простору. Водночас, лише комплексний підхід до вирішення міграційних питань дозволить ефективно реалізувати потенціал трудової міграції для забезпечення сталого економічного розвитку та соціального добробуту в умовах глобалізації світового господарства.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасні виклики міжнародної трудової міграції

Трудова міграція є важливою складовою глобальних соціально-економічних процесів, що визначає динаміку розвитку ринку праці та формує нові виклики для національних економік. В умовах глобалізації зростає мобільність робочої сили, що сприяє перерозподілу кваліфікованих кадрів між країнами та регіонами. Водночас, такі явища, як економічна нестабільність, технологічний прогрес та демографічні зміни, створюють додаткові перешкоди для ефективного управління міграційними потоками. Важливим є пошук збалансованих рішень, які дозволять забезпечити як інтереси країн-реципієнтів, так і права трудових мігрантів.

Сучасні реалії трудової міграції свідчать про необхідність перегляду існуючих підходів до її регулювання та впровадження більш гнучких механізмів інтеграції мігрантів у економічну та соціальну структуру країн. У цьому контексті актуальним є аналіз основних викликів, з якими стикаються як розвинені країни, так і країни, що розвиваються, задля розробки ефективних стратегій управління трудовою міграцією.

У 2022 році загальна кількість міжнародних мігрантів у світі досягла 284,5 мільйона осіб, з яких 255,7 мільйона були працездатного віку (15 років і старше). З цієї кількості 167,7 мільйона мігрантів входили до складу робочої сили, тобто були зайняті або безробітні (рис. 2.1). Це на понад 30 мільйонів більше порівняно з 2013 роком. Серед них 155,6 мільйона були зайнятими, а 12,1 мільйона – безробітними.

Ріст чисельності міжнародних мігрантів у складі робочої сили був найбільшим у періоди 2013–2017 років і 2017–2019 років, коли середньорічний приріст становив 3,5% та 2,5% відповідно. Однак у період з 2019 по 2022 рік темпи зростання значно

сповільнилися – менш ніж на 1% на рік, що можна пояснити, зокрема, впливом пандемії COVID-19.

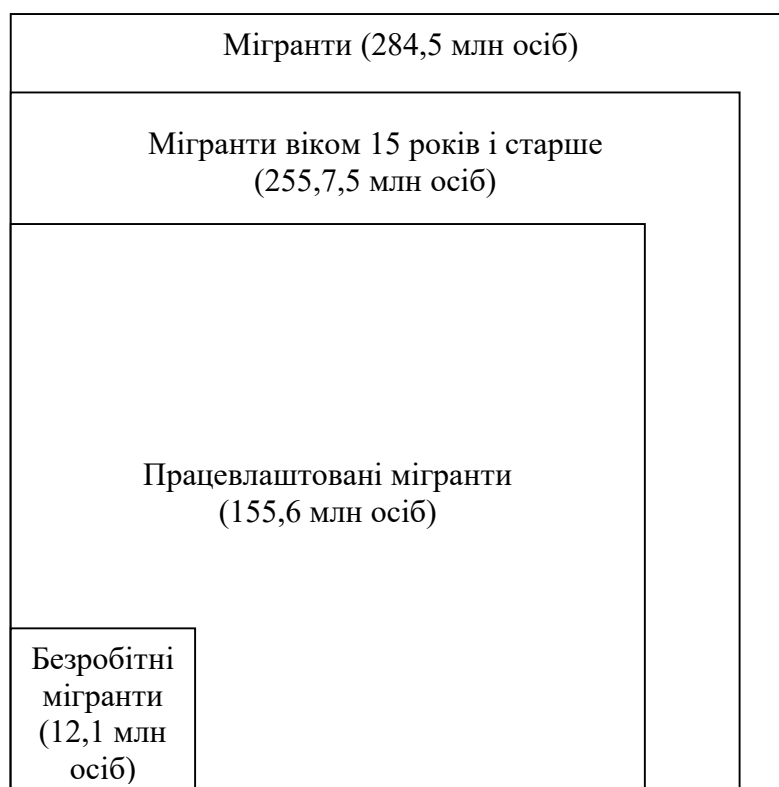

Рисунок 2.1 – Кількість міжнародних трудових мігрантів у 2022 році, млн осіб
Джерело: складено автором на основі [60].

У 2022 році міжнародні мігранти становили 4,3% світового працездатного населення (віком від 15 років і старше) і 4,7% глобальної робочої сили. Хоча кількість мігрантів у складі робочої сили з часом зростала, їх частка серед працездатних мігрантів залишалася стабільною – близько 66,1% у 2013 році, 67,1% у 2017 році, 66,8% у 2019 році та 65,6% у 2022 році. Звичні категорії мігрантів змінюються та перетинаються, оскільки, наприклад, розмежування між добровільною та вимушеною міграцією не завжди точно відображає складність реальної мобільності. Хоча міграційні тенденції швидко змінюються, загальна частка міжнародних мігрантів у світовому населенні – близько 3,6% – залишається відносно стабільною з плином часу. Очевидно, що людська мобільність є постійним чинником і невід’ємною частиною економічної, соціальної та культурної архітектури світу.

У 2022 році більшість міжнародних мігрантів у складі робочої сили були чоловіками – 102,7 мільйона, у порівнянні з 64,9 мільйона жінок. Частка жінок серед міжнародних мігрантів у складі робочої сили становила 38,7%, тоді як чоловіки складали 61,3% (рис. 2.2). Менший відсоток жінок у складі робочої сили пояснюється їх дещо нижчою часткою серед загальної кількості мігрантів (48,2%) та нижчим рівнем участі у робочій силі.

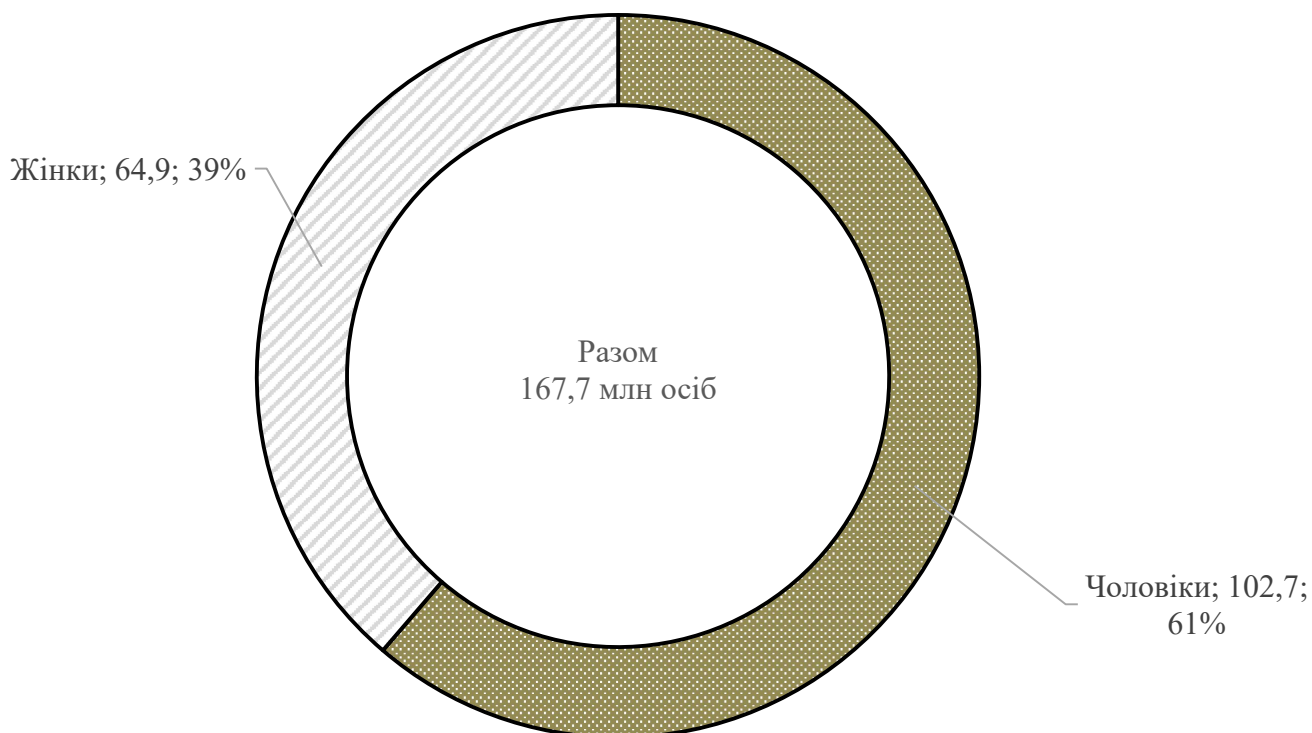

Рисунок 2.2 – Розподіл міжнародних мігрантів на ринку праці за статтю у 2022 році, млн осіб / %

Джерело: складено автором на основі [60].

У 2022 році мігранти мали вищий рівень участі у робочій силі (65,8%), ніж немігранти (60,1%). Основним мотивом міграції часто є економічні причини, такі як пошук кращих можливостей для працевлаштування та вищої заробітної плати. Крім того, деякі країни запроваджують імміграційні політики, які спрямовані на залучення кваліфікованих працівників, що також сприяє високим показникам участі мігрантів у робочій силі.

Водночас рівень участі жінок-мігранток у робочій силі (52,8%) залишався значно нижчим, ніж у чоловіків-мігрантів (77,9%). Це пов'язано зі структурними

бар'єрами, соціокультурними факторами та дискримінаційними практиками на ринку праці, які обмежують можливості працевлаштування жінок більше, ніж чоловіків (рис. 2.3).

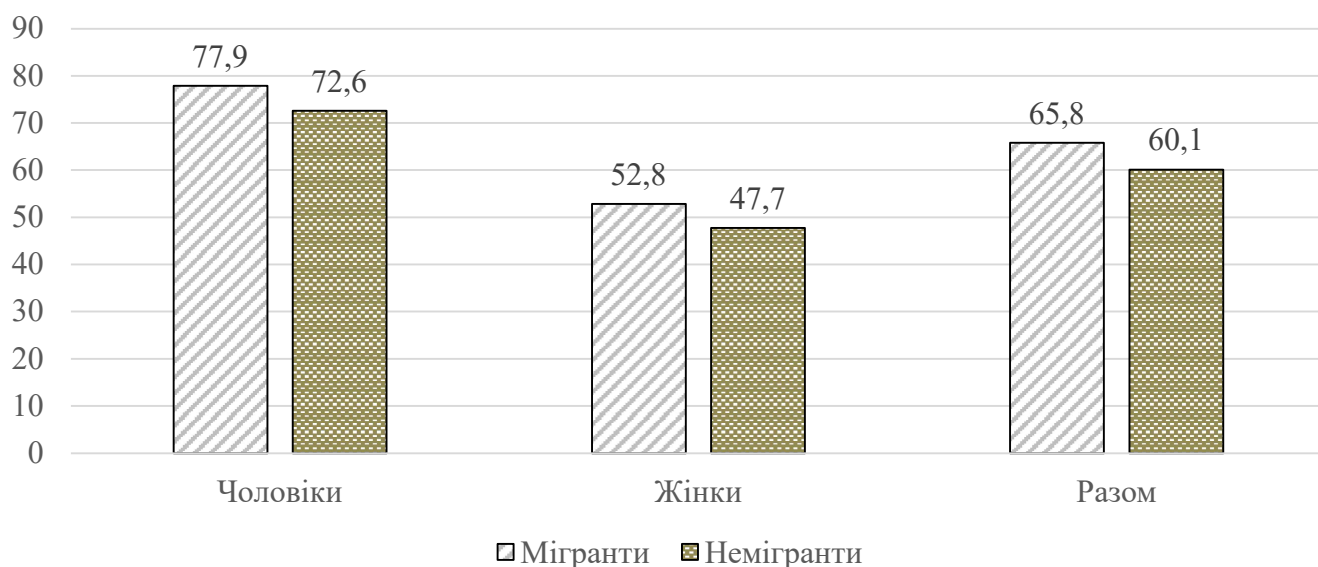

Рисунок 2.3 – Розподіл участі в робочій силі міжнародних мігрантів та немігрантів за статтю у 2022 році, %

Джерело: складено автором на основі [60].

У 2022 році більшість міжнародних мігрантів у складі робочої сили були людьми віком 25–54 роки, яких налічувалося 125,6 мільйона. Молодь віком 15–24 роки складала 15,5 мільйона, мігранти віком 55–64 роки – 20,9 мільйона, а особи віком 65 років і старше – 5,7 мільйона. Молодь становила 9,3% міжнародних мігрантів у робочій силі, особи середнього віку – 74,9%, люди віком 55–64 роки – 12,5%, а старші 65 років – 3,4% (рис. 2.4). Висока частка осіб середнього віку серед мігрантів пояснюється політиками, що віддають перевагу кваліфікованим та досвідченим працівникам. Регіонально молодь серед міжнародних мігрантів мала вищу представленість у таких регіонах, як Південно-Східна Азія, Тихоокеанський регіон, Латинська Америка, Карибський басейн та Субсахарська Африка.

За умови ефективного управління, людська мобільність може стати наріжним каменем сталого розвитку, добробуту та прогресу. Саме на цьому розумінні ґрунтується Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. Трудові

мігранти, грошові перекази, торгівля людьми, глобальний кадровий потенціал у сфері охорони здоров'я, міжнародні студенти та управління міграцією – ці та інші аспекти знайшли своє відображення в Цілях сталого розвитку (ЦСР). Крім того, забезпечити, щоб ніхто не залишився осторонь, неможливо без врахування всіх мігрантів.

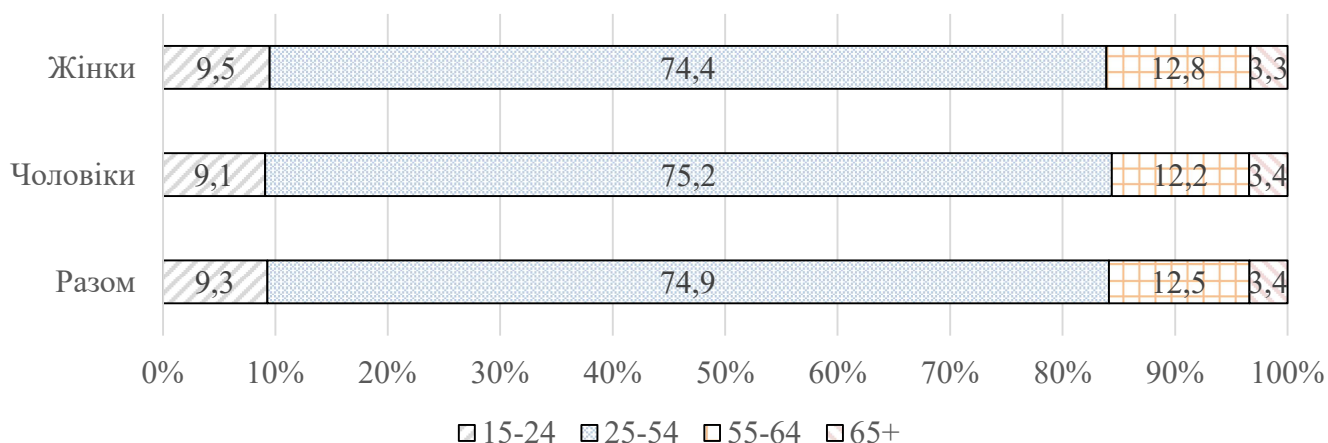

Рисунок 2.4 – Вікова структура міжнародних мігрантів у робочій силі за статтю в 2022 році, %

Джерело: складено автором на основі [60].

Мобільність є інтегральною складовою ЦСР, пронизуючи цілі та завдання порядку денного. Це підкреслює взаємозв'язок між міграцією та розвитком, який можна визначити як сукупність механізмів, через які міграція та розвиток взаємно впливають одне на одного. Незважаючи на складність цього зв'язку, сьогодні ми знаємо про нього більше, ніж будь-коли. Мобільність може приносити користь громадам походження, оскільки вона сприяє зниженню рівня бідності, підвищенню рівня інновацій, підприємництва та інвестуванню в бізнес і людський капітал. Наприклад, у 2022 році обсяг грошових переказів у країни з низьким і середнім рівнем доходу склав 647 мільярдів доларів США.

Мобільність також приносить користь приймаючим громадам, адже мігранти підтримують певні ринки праці, підвищують продуктивність і сприяють формуванню фіскальних доходів країн. Наприклад, кожне додаткове 1% іммігрантів може сприяти зростанню ВВП країни призначення на 2%, а скасування обмежень на

мобільність може підвищити світовий ВВП на 11,5–12,5% [64].

Водночас самі мігранти також отримують значні соціально-економічні переваги. Міграція дає можливість суттєво покращити рівень добробуту та доходів, часто з більшими вигодами, ніж традиційні заходи розвитку. Наприклад, після переїзду до розвиненої країни мігранти з найбідніших держав отримують 15-кратне зростання доходів, подвійне збільшення рівня охоплення освітою та 16-кратне зниження дитячої смертності.

У деяких випадках спостерігається ефект «потрійної вигоди», коли одночасно виграють мігранти, країни походження та країни призначення. Проте позитивний вплив людської мобільності не є гарантованим. Міграція може створювати виклики, спричиняючи негативні наслідки для певних секторів економіки, ринку праці чи суспільства, що вимагає нових підходів до політики. Проблеми можуть виникати як у країнах походження – наприклад, через надмірний відтік населення або фахівців певного профілю, – так і в країнах призначення, де можуть знадобитися значні додаткові ресурси для інтеграції та освіти мігрантів. Самі мігранти також можуть стикатися з негативними наслідками, оскільки міграція часто пов'язана з високими особистими витратами та значними ризиками. З 2014 року було зафіксовано понад 57 тис. смертей мігрантів на міграційних маршрутах. Трудові мігранти часто виконують небезпечну роботу, а загалом процес міграції досі далекий від безпечного. Ці негативні наслідки виникають через розбіжності між політичними рішеннями та інтересами зацікавлених сторін, а також через недоцільне використання наявних інструментів розвитку [64].

Динаміка мобільності формується не лише міграційною політикою, а й політикою в інших сферах – від сільського господарства до міського планування та охорони здоров'я – які на перший погляд можуть не мати прямого зв'язку з міграцією. Наприклад, торговельна політика може впливати на засоби до існування в певному регіоні, що згодом спричиняє зростання еміграційних потоків. Для ефективного управління людською мобільністю з метою розвитку необхідно узгодити всі відповідні політики з точки зору їхньої взаємодії.

Рішення про переміщення приймаються під впливом контекстуальних і

взаємопов'язаних факторів, зокрема сталого розвитку, наслідків зміни клімату та деградації довкілля, питань миру та безпеки, а також доступних міграційних маршрутів. Тому для вирішення цих проблем необхідний системний підхід, що об'єднує гуманітарні, розвиткові та миротворчі аспекти. Проте на практиці багато політик не враховують системний підхід або взаємозв'язки, а зосереджуються лише на окремих чинниках мобільності, що часто призводить до неефективних або навіть контрпродуктивних результатів.

Необхідно забезпечити узгодженість політики в різних сферах, подібно до того, як питання гендерної рівності та зміни клімату вже визнані наскрізними проблемами, а також розширити можливості політиків та інших зацікавлених сторін «говорити мовою міграції». Це стосується не лише взаємодії між різними політичними сферами, але й між рівнями управління та країнами. Реалізація взаємозв'язків між мобільністю та розвитком вимагає тісної співпраці на національному та місцевому рівнях.

Надання повноважень місцевим лідерам та робота безпосередньо з громадами, містами та сільськими урядами створюють реальні рішення для розвитку, які працюють на місцях у режимі реального часу, що є критично важливим для впровадження того, що може здаватися абстрактними ідеями. Крім того, політика у сфері мобільності та розвитку потребує міцної міжнародної співпраці. Люди перетинають кордони та впливають на кілька країн одночасно; проте реального відчуття взаємності в міжнародній співпраці у сфері міграції часто не вистачає.

Універсальний підхід Цілей сталого розвитку (ЦСР) сприяє розвитку зв'язків між мобільністю та розвитком у країнах походження, транзиту та призначення. Він дозволяє політикам у країнах з високим рівнем доходу розглядати міграцію не лише як інструмент двосторонньої співпраці, але й як важливий елемент внутрішньої політики. Це може значно посилити ефективність політики загалом. Щоб максимально використати можливості, які надає людська мобільність, необхідно змінити громадську думку. Надто часто міграцію сенсаційно висвітлюють, а мігрантів дегуманізують. Спілкуватися з громадськістю та змінювати уявлення складно, особливо в умовах політичної нестабільності. Проте, якщо мобільність має

стати інструментом розвитку на рівні громад, міст та країн, а також якщо ми дійсно прагнемо нікого не залишити осторонь, мігранти не повинні бути об'єктом короткострокових політичних маніпуляцій. Хоча міграція була визнана ключовою частиною Порядку денного на період до 2030 року ще у 2015 році, через десять років цей прогресивний підхід залишається недостатньо реалізованим у національній політиці.

Маючи правильні інструменти, людська мобільність може допомогти реалізувати прагнення тих, хто переміщується, тих, хто залишається, і суспільств, які їх приймають. Хоча мобільність вже визнана важливим елементом Порядку денного на 2030 рік, цей документ пропонує конкретні кроки для реалізації цього зобов'язання та надає практичні рекомендації для політичних втручань, необхідних для трансформації. Простіше кажучи, досягнення Цілей сталого розвитку неможливе без інтеграції людської мобільності у наші підходи та рішення. Повне врахування внеску мігрантів у майбутнє світу є не лише правильним рішенням, а й розумним стратегічним кроком. Жоден із головних викликів, що стоять перед людством і планетою сьогодні, не може бути вирішений ефективно без врахування людської мобільності. Кліматична криза набирає обертів, посилюючи наявні численні проблеми в різних країнах світу, тоді як збройні конфлікти та бідність продовжуються. Багато суспільств є надзвичайно нерівними та розділеними, а затяжні наслідки пандемії послабили соціальну згуртованість. Державні бюджети обмежені та стикаються з подальшими викликами. Тим часом демографічні тенденції, ринок праці та глобальні цифрові можливості змінюються дуже швидко. Людська мобільність пов'язана з усіма цими складнощами й повинна бути інтегрованою в процеси їх вирішення. Наприклад, стихійні лиха, зміни клімату та погіршення стану довкілля й надалі спричинятимуть масові переміщення населення. Водночас мобільність людей впливає на довкілля, екосистеми та доступність природних ресурсів, що означає, що за умови ефективного управління вона може стати інструментом адаптації до екологічних викликів.

Поки населення в багатьох країнах скорочується, у найменш розвинених країнах воно стрімко зростає. Молодь, яка виходить на ринок праці, може не мати

необхідних навичок для глобального ринку, що призводить до зростання конкуренції за робочі місця. Цю проблему частково можна вирішити шляхом системних інвестицій у розвиток навичок і програми мобільності; таким чином, швидкі демографічні зміни роблять міграцію дедалі необхіднішою для країн.

Із поглибленням знань про певні аспекти мобільності – зокрема про те, чому люди мігрують, які наслідки це може мати та які чинники можуть впливати на ці процеси – політика поступово наздоганяє сучасні реалії. Окрім Порядку денного на період до 2030 року, певні глобальні рамкові документи визнають зв'язок між мобільністю та розвитком, зокрема Глобальний договір про безпечну, впорядковану та законну міграцію.

Численні міжнародні правові акти підкреслюють універсальні права людини та необхідність включення мігрантів у суспільні процеси, що є ключовим для реалізації принципу «нікого не залишити осторонь». У сучасний критичний момент, коли світові зацікавлені сторони активно шукають шляхи досягнення Цілей сталого розвитку до 2030 року, ці рамкові документи можуть і повинні слугувати орієнтиром для дій. Їхнє впровадження сприятиме активізації Глобального партнерства задля сталого розвитку через співпрацю на різних рівнях, у різних секторах та географічних регіонах.

Попри зростання кількості трудових мігрантів у світі, більшість країн не ратифікували основні конвенції МОП щодо міграції. Так, Конвенцію про міграцію з метою працевлаштування (переглянуту) 1949 року (№ 97) ратифікували лише 54 держави, серед яких немає країн Перської затоки, проте є великі країни-реципієнти, такі як Німеччина, Франція, Італія, Іспанія та Нова Зеландія. Ще менше ратифікацій – лише 30 – має Конвенція про трудящих-мігрантів (додаткові положення) 1975 року (№ 143), серед яких із вищезгаданих країн-реципієнтів її ратифікувала лише Італія.

Особливий інтерес до країн Перської затоки зумовлений їхньою унікальністю: вони відчувають гостру потребу в трудових мігрантах, залучаючи їх на тимчасовій основі, водночас маючи стрімко зростаюче місцеве населення. Наприклад, з моменту заснування ОАЕ у 1971 році його населення зросло в 31 раз (станом на

2022 рік). Частка іноземних громадян у різних еміратах коливається від 61% у Ель-Фуджайрі до 91% у Дубаї, а в структурі зайнятого населення – до 96%.

Варто зазначити, що жодна з країн Перської затоки не ратифікувала Конвенцію МОП про домашніх працівників 2011 року (№ 189), хоча ця сфера є однією з ключових для залучення мігрантів поряд із будівельною галуззю. Наприклад, у секторі домашніх послуг ОАЕ зайнято 52% жінок-мігрантів, а серед понад одного мільйона філіппінців, які працюють у країні, 20% є домашніми працівниками (переважно нянями та хатніми робітницями).

Попри активну діяльність МОП, проблема низького рівня ратифікації багатьох конвенцій залишається невирішеною, що значно ускладнює розширення міжнародно-правового регулювання трудової міграції. Для досягнення прогресу необхідно домагатися ратифікації «міграційних» конвенцій усіма країнами-реципієнтами. Це стане можливим лише за умови, що Адміністративна рада МОП ініціює відповідну пропозицію, а Міжнародна конференція праці ухвалить рішення про надання Конвенції № 143 статусу фундаментальної.

Значущість таких змін підтверджується поступовими змінами в політиці трудової міграції навіть у досить консервативних країнах. Наприклад, Саудівська Аравія у 2023 році оголосила про намір запровадити менш обмежувальну політику залучення іноземної робочої сили.

У бюджеті ЄС на період 2014–2020 років було передбачено 10 млрд євро на управління міграцією та надання притулку, а у 2021–2027 роках фінансування зросло до 22,7 млрд євро. Збільшення обсягів фінансування свідчить про поступове усвідомлення серйозності міграційної проблеми. Водночас держави-члени ЄС здійснюють національну міграційну політику, яка нерідко стає предметом суспільної та наукової критики. Деякі дослідники вважають, що урядові та експертні кола Німеччини не врахували, що міграція з часом може призвести до розмиття національної ідентичності та змін внутрішньополітичного ландшафту. Однак при цьому важливо зазначити, що адаптація та асиміляція мігрантів відбувається в межах існуючої національної культури.

Об'єктивні труднощі адаптації призводять до поширення негативного

ставлення до міграції, яке часто використовується у політичній боротьбі. Політичні сили, що спекують на антимиграційних настроях населення і пропонують радикальні обмеження, можуть бути розцінені як популістські або навіть екстремістські.

Однією з найсерйозніших проблем у переході від інтеграції до фрагментації економік ЄС став так званий «шенгенська криза». Хоча Шенгенська зона була офіційно інкорпорована до законодавства ЄС лише після підписання Амстердамського договору у 1999 році, створення внутрішніх бар'єрів для переміщення біженців між країнами Союзу стало серйозною перешкодою для подальшої інтеграції. Відхилення плану Європейської Комісії щодо механізму постійного переселення біженців засвідчило труднощі в досягненні консенсусу, однак водночас посилило наднаціональне співробітництво для управління міграційними потоками та охорони зовнішніх кордонів.

Особливу роль у міграційній кризі ЄС відіграє Туреччина. З одного боку, вона розглядає можливість залучення біженців для відновлення країни після руйнівного землетрусу 2023 року. З іншого боку, Туреччина, посилаючись на рекомендації ООН, звертається до ЄС із проханням про надання торговельних пільг за умови створення стабільних робочих місць у формальному секторі економіки для сирійських біженців та місцевого населення. Отже, економічний розвиток і соціальна адаптація мігрантів вимагають нових інвестицій з боку розвинених країн, що додає складності до міграційної політики ЄС.

Сучасні виклики міжнародної трудової міграції вимагають комплексного підходу до її регулювання, який передбачає баланс між економічними вигодами та соціальними наслідками. Одним із ключових аспектів є необхідність розробки політик, спрямованих на створення прозорих умов працевлаштування, які сприятимуть зниженню рівня нелегальної зайнятості та експлуатації мігрантів. Важливим залишається питання адаптації мігрантів до культурних і соціальних реалій приймаючих країн, що потребує розширення програм підтримки та інтеграції.

Водночас, міжнародне співробітництво та обмін досвідом між країнами є

важливим фактором ефективного управління міграційними потоками. Спільні ініціативи щодо моніторингу трудової міграції, обмін статистичними даними та координація політик сприятимуть мінімізації негативних наслідків і максимальному використанню потенціалу мігрантів для розвитку як приймаючих країн, так і країн-експортерів робочої сили.

2.2. Українські трудові мігранти на міжнародному ринку праці в умовах євроінтеграції та війни

Українська трудова міграція протягом останніх десятиліть зазнала суттєвих змін під впливом глобальних і внутрішніх факторів. Євроінтеграція України, яка відкриває нові можливості для громадян на ринку праці Європейського Союзу, та війна, що змусила мільйони українців шукати притулку та роботи за кордоном, стали визначальними чинниками, які значно змінили структуру та напрями трудової міграції. Ці процеси поєднують в собі як позитивні моменти, пов'язані з розвитком мобільності робочої сили, так і нові виклики, які виникають через економічні та соціальні труднощі, з якими стикаються трудові мігранти.

Євроінтеграція України забезпечує громадянам доступ до широкого спектру можливостей на ринку праці ЄС, зокрема через спрощення процедур працевлаштування та визнання кваліфікацій. Однак ця нова реальність потребує від українських трудових мігрантів додаткової адаптації до стандартів, вимог і культурних особливостей країн Євросоюзу. Водночас, війна, яка триває в Україні, спричинила новий виток міграційних потоків, значною мірою змінивши географію трудової міграції, де на перший план виходять країни-сусіди та держави, що готові прийняти біженців і переміщених осіб. Внаслідок цього багато українців стикаються з необхідністю пристосування до нових умов праці та життя в умовах економічної та соціальної нестабільності.

У цьому контексті важливим є дослідження того, як євроінтеграція і війна

впливають на характер трудової міграції з України, а також на можливості та виклики для мігрантів, які шукають нові горизонти на міжнародному ринку праці. Розгляд цих факторів дозволяє не лише зрозуміти зміну міграційних тенденцій, а й оцінити економічні, соціальні та політичні наслідки цих процесів для як України, так і країн-реципієнтів.

Станом на січень 2025 року загальна кількість громадян України, які виїхали за кордон та мають різні статуси захисту, досягла 6,3 млн осіб. З них переважна більшість, а саме 6,004 млн, перебувають на території країн Європи. Варто зазначити, що частина українських мігрантів, а саме 1,27 мільйона осіб, знаходиться на території рф та Білорусі, як добровільно, так і внаслідок примусової депортації. При цьому кількість українців, які перебувають у Білорусі, складає близько 45 тисяч осіб. За межами європейського континенту, зокрема в таких країнах, як США та Канада, зафіксовано 475,6 тисяч українських громадян (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Кількість українських мігрантів після 24.02.2022 р., осіб

Країна	Дата даних	Мігранти (біженці) з України, зареєстровані в країні станом на дату	Мігранти (біженці) з України, які подали заяву на національний захист	Перетини кордону з України з 24.02.2022 р.	Перетини кордону до України з 24.02.2022 р.
Німеччина	11.01.2025	1 243 445	1 168 535	Н. д.	Н. д.
Польща	14.01.2025	993 795	1 903 100	27 473 825	25 481 455
Чехія	30.12.2024	389 830	636 050	Н. д.	Н. д.
Румунія	01.12.2024	177 715	192 880	5 852 255	5 061 990
Молдова	31.12.2024	135 860	69 480	1 236 350	1 035 160
Словаччина	19.01.2025	132 120	162 220	2 961 595	2 913 230
Болгарія	31.12.2024	75 260	203 120	Н. д.	Н. д.
Угорщина	19.01.2025	61 470	48 725	6 223 725	5 780 315
Литва	09.01.2025	48 085	92 585	Н. д.	Н. д.
Латвія	01.12.2024	47 655	61 480	Н. д.	Н. д.
Естонія	31.12.2024	37 415	64 365	Н. д.	Н. д.
Білорусь	31.12.2024	45 390	5 495	15 890	Н. д.
рф	30.06.2024	1 223 795	11 210	2 852 395	Н. д.

Джерело: складено автором на основі [67].

Проте під час аналізу наведених даних необхідно враховувати низку факторів, які можуть впливати на їхню точність та достовірність. Зокрема, інформація щодо кількості українців у рф та Білорусі є складною для перевірки через обмежений

доступ до достовірних джерел. Крім того, варто брати до уваги можливість подвійного обліку, оскільки значна частина громадян, особливо з тимчасово окупованих територій, змушена була перетинати кордон з рф як єдиний можливий шлях евакуації. Надалі частина цих осіб продовжила міграцію до західноєвропейських країн або повернулася до контрольованої території України. Водночас українці, які виїжджали до інших країн світу, могли реєструватися в кількох юрисдикціях, отримуючи різні форми правового статусу.

Оцінки, представлені УВКБ ООН, також мають певні недоліки, оскільки вони не враховують динаміку повернень до України та можливість повторних переміщень мігрантів у межах Європи через відмінності у національних процедурах реєстрації та обліку. Наприклад, згідно з альтернативним аналізом Центру економічної стратегії (ЦЕС), заснованим на даних прикордонних служб, реальна кількість українців за кордоном на початок 2024 року становила близько 4,9 мільйона осіб. Водночас, за інформацією Євростату, на кінець січня 2024 року статус тимчасового захисту в країнах ЄС мали близько 4,3 мільйона осіб, що на 24–28% менше у порівнянні з оцінками ООН. Ця розбіжність може суттєво впливати на точність прогнозів щодо потенційного повернення українців до своєї батьківщини.

За даними Державної прикордонної служби України, які узгоджуються із показниками прикордонних відомств європейських країн, реальні масштаби міграції можуть бути суттєво меншими [52]. Так, станом на вересень 2023 року було зафіксовано 22,9 мільйона виїздів з України з початку повномасштабного вторгнення та 20,1 мільйона в'їздів. Відповідно, різниця становить 2,81 мільйона осіб, що суттєво відрізняється від оцінок УВКБ ООН, які перевищують ці показники більше ніж утричі. Навіть з урахуванням можливих неточностей у перші тижні війни, коли прикордонні служби могли не реєструвати усіх виїздів, ця різниця є значною. Це дозволяє зробити припущення, що значна частина українців, які виїхали за межі країни до початку 2024 року, робили це не лише через війну, але й з економічних причин, що може суттєво впливати на їхню готовність до повернення.

Говорячи про демографічні характеристики українських мігрантів, станом на липень 2023 року 80% осіб, які виїхали, становили жінки з дітьми (за іншими

джерелами – до 88%). Частка дітей серед загальної кількості мігрантів складала 35%. Дорослі чоловіки становили лише 13%, з яких переважна більшість (11%) були у віці від 18 до 59 років. Люди старшого віку (60+) складали 10% від загальної кількості мігрантів (рис. 2.5).

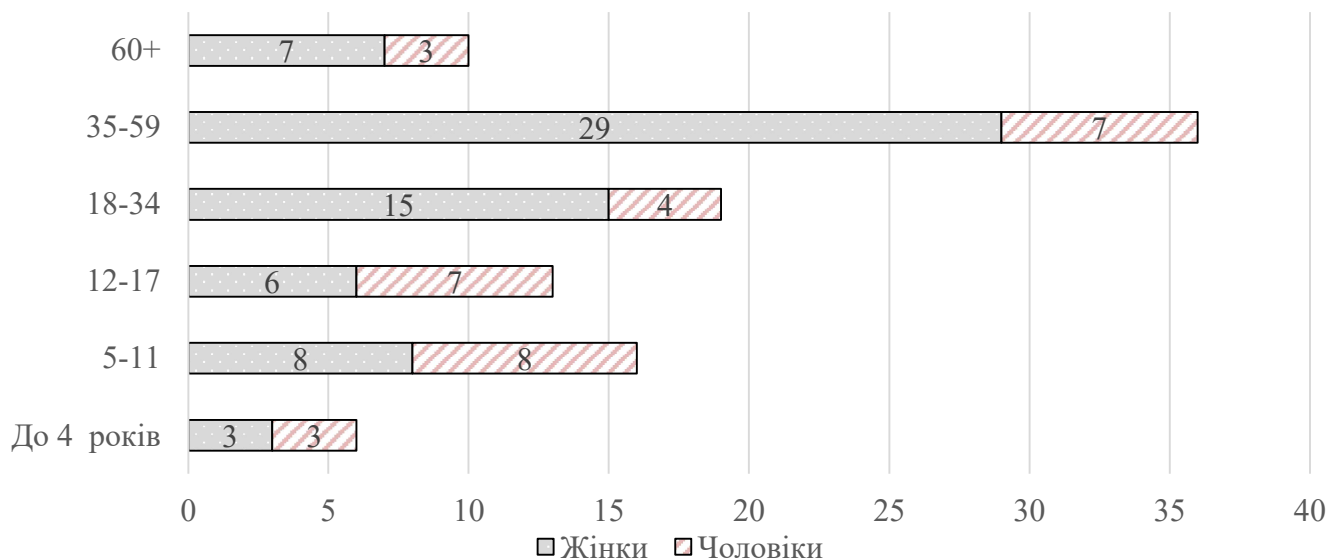

Рисунок 2.5 – Розподіл членів домогосподарств українських мігрантів за віком і статтю, 2023 р., %

Джерело: складено автором на основі [65].

Щодо складу домогосподарств, серед українських мігрантів переважають сім'ї з дітьми – 58% від загальної кількості. Домогосподарства, де проживає хоча б одна людина похилого віку, складають 21%. Значна частка припадає на домогосподарства з одним дорослим працездатного віку (18–59 років), які мають утриманців – 36%. Сім'ї з двома або більше дорослими працездатного віку, що опікуються утриманцями, становлять 30%. Водночас домогосподарства, що складаються виключно з осіб похилого віку (60+), становлять лише 6%, а тих, де проживають лише дорослі віком 18–59 років без утриманців – 28%.

Такий демографічний склад свідчить про високий коефіцієнт вікової залежності, який досягає 83%. Це означає, що на кожного дорослого працездатного віку припадає значна кількість утриманців, що створює додаткові соціальні та економічні виклики як для країн прийому, так і для України у разі повернення мігрантів. Дослідження також показують, що значна частина українців підтримує

тісний зв'язок із родиною в Україні – 37% мігрантів повідомили, що їхні чоловіки чи дружини та/або діти залишилися на батьківщині, що може впливати на їхні подальші рішення щодо повернення.

Формування доходів мігрантів відбувається за рахунок кількох джерел фінансування. Приблизно 54% осіб отримують соціальні виплати в країні, яка надала їм притулок, що є суттєвою часткою у структурі їхніх прибутків. Водночас значна частина мігрантів отримує доходи від оплачуваної праці або самозайнятості. За статистичними даними, 43% дорослого населення серед мігрантів працевлаштовані, при цьому 8% працюють неофіційно. Крім того, 19% активно шукають роботу, а ще 11% здобувають освіту, що свідчить про їхнє прагнення до інтеграції у приймаючому суспільстві. Проте залишається значна частка економічно неактивних осіб (26%), серед яких 12% повністю зайняті доглядом за членами родини, що є важливим аспектом соціальної адаптації (рис. 2.6).

Рисунок 2.6 – Поточна діяльність і джерела доходів українських трудових мігрантів і внутрішньо переміщених осіб, 2023 р., %

Джерело: складено автором на основі [65].

Аналізуючи умови проживання мігрантів, можна зазначити, що значний рівень розділення сімей суттєво впливає на їхній соціальний стан та, ймовірно, на плани щодо повернення в Україну. Серед основних проблем, які відзначають мігранти, є обмежений доступ до стабільного житла, а також труднощі із забезпеченням базових потреб, особливо серед тих, хто не має постійної зайнятості. У сукупності 18% осіб мешкають разом із іншими мігрантами, що може бути зумовлено нестачею фінансових ресурсів або браком соціальних зв'язків на новому місці проживання. Ще 18% мігрантів проживають у родичів або друзів. Водночас 33% українських мігрантів зазначають, що мають серйозні труднощі із задоволенням елементарних життєвих потреб (рис. 2.7).

Рисунок 2.7 – Тип проживання та здатність забезпечувати основні потреби українських трудових мігрантів і внутрішньо переміщених осіб, 2023 р., %

Джерело: складено автором на основі [65].

Щодо географічного розподілу мігрантів, значна частина прибула зі сходу України (39%), де розташовані регіони, що найбільше постраждали від війни.

Зокрема, 30% мігрантів зі східного регіону походять з Харківської області, за нею слідують Дніпропетровська, Донецька та Запорізька області, звідки виїхали по 29% мігрантів. Крім того, 15% осіб прибули з Києва, який також зазнав значного впливу воєнних дій. Ще 15% мігрантів походять із південних регіонів – Херсонської, Миколаївської та Одеської областей. При цьому понад 80% мігрантів покинули Україну в перші місяці 2022 року, що свідчить про масовий характер переміщень. Водночас більше половини мігрантів із західних областей та третина з південних регіонів виїхали вже після квітня 2022 року [18].

Після початку повномасштабної агресії рф переважна більшість українців знайшли прихисток у сусідніх країнах. Відповідно до спільного Плану реагування на мігрантів, розробленого ООН та іншими гуманітарними організаціями, було створено механізми підтримки українських громадян за кордоном. Станом на 15 лютого 2024 року найбільші громади українських мігрантів зосереджені в Німеччині (1,1 млн осіб) та Польщі (956,6 тис. осіб). Загалом близько 45% усіх українських мігрантів залишилися у сусідніх з Україною країнах, куди вони потрапили безпосередньо після виїзду.

Польща стала своєрідним «транзитним мостом» для українців, які прямують до інших країн Європи. Наприклад, у Чехії зареєстровано 381,4 тисячі українців, а в Словаччині – 115,9 тисячі. Загалом у сусідніх державах офіційний статус біженця отримали 1,9 мільйона українців, а ще близько 3 мільйонів подали заявки за національними програмами захисту. В інших країнах Європи українська громада значно менша: у Великій Британії – 253 тисячі, в Іспанії та Італії – по 200 тисяч, у Нідерландах – 150 тисяч, в Австрії – 85 тисяч, у Бельгії – 75 тисяч, у Франції, Норвегії та Швейцарії – понад 60 тисяч [75].

У мирний час трудова міграція українців була здебільшого добровільною та тимчасовою. Вона мала переважно економічні мотиви і носила характер «маятникової» міграції. З одного боку, міграція сприяла зниженню рівня безробіття в Україні, зменшуючи надлишок робочої сили на внутрішньому ринку праці. Це мало позитивний вплив на рівень заробітних плат і сприяло скороченню тіньової зайнятості. Водночас, відтік працездатного населення стримував економічне

зростання через дефіцит кваліфікованих кадрів. Варто зазначити, що пандемія COVID-19 значно ускладнила можливість аналізу загальних трендів ринку праці. Незважаючи на це, скорочення тіньової зайнятості стало помітним, адже за період із 2016 року вона зменшилася майже на 1 мільйон осіб, що еквівалентно 23% від загальної кількості зайнятих у неформальному секторі економіки.

Згідно з оцінками Національного банку України, у 2021 році обсяги грошових переказів від трудових мігрантів досягли рекордних значень, перевищивши 14 мільярдів доларів США, включаючи надходження через неофіційні канали. Для порівняння, загальний обсяг експорту товарів з України становив понад 68 мільярдів доларів США, з яких найбільшу частку займала продукція рослинництва – 15,5 мільярдів доларів. Ці фінансові надходження від трудових мігрантів можна розглядати як значний внесок у національну економіку, який умовно можна порівняти із потенційним економічним ефектом, що міг би бути створений аналогічною кількістю працівників, самозайнятих осіб та фізичних осіб-підприємців (ФОП), якби вони залишилися в Україні та виробляли додану вартість на рівні середнього показника по країні. Станом на 2021 рік цей показник складав близько 12,8 тисяч доларів на одного зайнятого, що більш ніж удвічі перевищувало середню заробітну плату в країні [34].

З огляду на ці дані, можна припустити, що фінансові надходження від мігрантів перевищували їхній потенційний економічний внесок у національну економіку за умови, якщо кількість таких мігрантів не перевищувала 1,1 мільйона осіб. Однак, за оцінками експертів, реальна кількість українців, які виїхали за кордон на заробітки, є в кілька разів більшою. Таким чином, Україна могла б отримати суттєві економічні вигоди, якби були створені умови для підвищення рівня доданої вартості всередині країни. Це включає покращення підприємницького клімату, стимулювання інвестицій та забезпечення конкурентних заробітних плат, що, своєю чергою, вимагає зниження податкового навантаження на фонд оплати праці.

Однак вже у 2022 році обсяги грошових переказів почали знижуватися, склавши 12,6 млрд дол. США, а у 2023 році – 11,6 млрд дол. США. Це скорочення

відбулося всупереч значному зростанню кількості українців, які виїхали за кордон. Серед причин такого явища можна виділити часткове повернення трудових мігрантів в Україну у 2022 році, яке склало близько 400 тисяч осіб, з яких 75-80% становили чоловіки [26]. Однак цей чинник виявився одноразовим та не міг мати тривалого впливу. Іншою можливою причиною є виїзд родин трудових мігрантів під виглядом біженців, які змогли скористатися соціальними пільгами та допомогою в країнах перебування, що значно зменшило обсяги грошових переказів назад до України.

Трудова та вимушена міграція суттєво підірвала людський капітал України. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), 55% мігрантів становлять люди працездатного віку від 18 до 59 років, а решта – здебільшого діти та підлітки. Лише 10% мігрантів належать до категорії старшого покоління (60+ років). Важливо відзначити, що близько 70% українських трудових мігрантів мають вищу або незакінчену вищу освіту, що суттєво перевищує середній показник по країні, який становить 29,1%. Оскільки молодші повнолітні особи ще не встигли здобути вищу освіту, реальна частка людей з вищою освітою серед мігрантів може бути навіть вищою. Проблема полягає в тому, що багато з цих кваліфікованих спеціалістів можуть не повернутися в Україну після завершення війни. Високий рівень володіння іноземними мовами, можливість отримання вищої заробітної плати та легкість інтеграції у приймаючі країни можуть сприяти їхньому закріпленню за кордоном. Водночас, не всі українські дипломи визнаються в країнах ЄС, а здобута в Україні кваліфікація не завжди відповідає міжнародним стандартам, що змушує багатьох мігрантів працювати не за спеціальністю [41]. За оцінками, близько 51% мігрантів змушені працювати на посадах, які не відповідають їхній кваліфікації. Такі фахівці мають вищі шанси на повернення, проте їхня продуктивність може бути нижчою. Ще однією серйозною загрозою є так звана «втеча мізків» у мирний час. У разі завершення війни за несприятливим сценарієм (наприклад, із збереженням військової загрози) Україна може втратити значну кількість кваліфікованих фахівців, зокрема в сфері ІТ. За попередніми оцінками, до 118 тисяч фахівців цієї галузі можуть покинути країну через побоювання

відновлення конфлікту, погіршення економічних умов та можливе згортання євроінтеграційних процесів [50].

Отже, у разі збереження нестабільності та високих економічних ризиків, країна ризикує втратити перспективи розвитку постіндустріальних галузей, що може спричинити тривале економічне відставання від розвинених країн. Для запобігання таким негативним сценаріям необхідно розробити комплексну політику, спрямовану на стимулювання повернення мігрантів, створення привабливих умов для роботи та ведення бізнесу в Україні, а також розвиток інноваційних секторів економіки.

Аналіз української трудової міграції в умовах євроінтеграції та війни виявив ключові тенденції, що суттєво змінюють характер і напрямки міграційних потоків. Євроінтеграційний процес відкрив нові можливості для українців на ринку праці ЄС, що позитивно позначається на мобільності трудових ресурсів, однак одночасно висуває вимоги до кваліфікації та адаптації до нових умов праці. Українські трудові мігранти стикаються з необхідністю постійного вдосконалення своїх професійних навичок, а також пристосування до соціокультурних особливостей країн, де вони працюють.

Водночас війна, що триває в Україні, призвела до масштабних переміщень населення, збільшивши кількість біженців і вимушених мігрантів, які шукають нові можливості для працевлаштування за кордоном. Це, в свою чергу, змінило географію трудової міграції та створило нові виклики для економік країн, що приймають. Специфіка війни накладає відбиток на характер трудової міграції, змушуючи українців шукати не лише стабільні умови праці, а й безпечні умови для життя.

Таким чином, сучасні умови євроінтеграції та війни призвели до трансформації трудової міграції з України, що стало результатом взаємодії різних економічних, політичних та соціальних факторів. Це явище має важливі наслідки як для самої України, так і для країн, що приймають трудових мігрантів, адже ці процеси визначають нові соціально-економічні реалії, потребуючи відповідних змін у політиці та стратегіях розвитку ринку праці.

2.3. Інтеграція українських трудових мігрантів в європейський простір

Інтеграція українських трудових мігрантів у європейський простір стала важливою складовою євроінтеграційних процесів України. Відкриття нових можливостей на ринку праці Європейського Союзу значно збільшило мобільність українців, спрощення процедур працевлаштування та визнання кваліфікацій зробили процес трудової міграції більш доступним і привабливим. Проте успішна інтеграція трудових мігрантів передбачає не лише економічні аспекти, але й подолання культурних, мовних та правових бар'єрів. Зокрема, це стосується адаптації до нових соціальних умов, визнання кваліфікацій та можливості підвищення рівня освіти, доступу до соціальних послуг і культурної інтеграції.

У цьому контексті важливо вивчити, як українські трудові мігранти адаптуються до європейського ринку праці, які можливості та виклики виникають під час їх інтеграції, а також як цей процес впливає на їхню соціальну мобільність та загальний добробут. Розгляд цих питань дозволяє зрозуміти, яким чином можна сприяти ефективній інтеграції трудових мігрантів і як це, в свою чергу, позитивно позначається на розвитку соціально-економічного середовища як України, так і країн ЄС.

У 2023 році Міжнародна організація з міграції здійснила масштабне дослідження потреб, намірів та викликів інтеграції українських мігрантів у 11 країнах Центральної та Східної Європи. Це дослідження стало частиною Регіонального реагування МОМ на ситуацію в Україні та охопило такі країни: Білорусь, Болгарію, Чехію, Естонію, Угорщину, Латвію, Литву, Польщу, Румунію, Молдову та Словаччину. Основна мета дослідження полягала у зборі та аналізі інформації щодо зайнятості українських громадян у приймаючих країнах, їхніх перспектив працевлаштування, соціально-економічної адаптації та інтеграції на ринку праці. Дослідження фокусувалося на громадянах України віком від 18 до 64 років, які були активними на ринку праці, тобто вже працювали або перебували в пошуку роботи, та висловили намір залишитися в країні перебування принаймні в

середньостроковій перспективі.

Отримані результати дослідження свідчать про важливість створення сприятливих умов для професійної та соціальної адаптації українських громадян у країнах перебування, що потребує відповідних стратегій з боку урядів, громадських організацій та міжнародних інституцій. Поглиблений аналіз отриманих даних дозволяє оцінити виклики та перспективи інтеграції мігрантів, а також розробити ефективні програми підтримки для їхньої соціально-економічної стабільності.

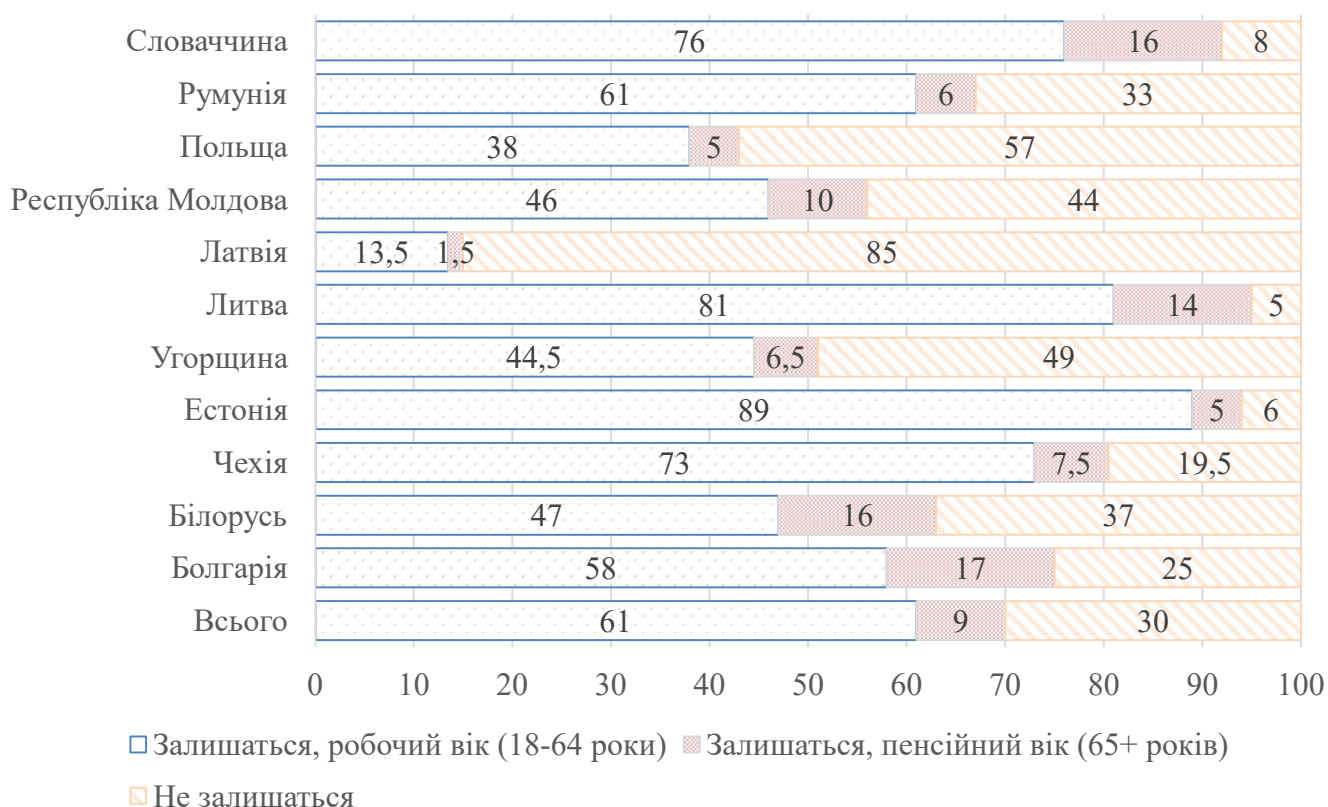

Рисунок 2.8 – Розподіл вікових груп українських трудових мігрантів за намірами залишитися в країні перебування, 2023 р., %

Джерело: складено автором на основі [63].

Аналіз активності українських трудових мігрантів на ринку праці демонструє, що їх дві третини мали економічну активність як до виїзду з України, так і після переїзду до країни перебування. Проте рівень безробіття серед українських громадян за кордоном виявився значно вищим (22%) порівняно з показником до переміщення (6%). Водночас частка неактивного населення залишалася відносно стабільною: 31% в Україні та 28% за кордоном. Окрема група українських трудових

мігрантів не змогла або не побажала надати інформацію про свій статус зайнятості – 3% в Україні та 6% у країнах перебування.

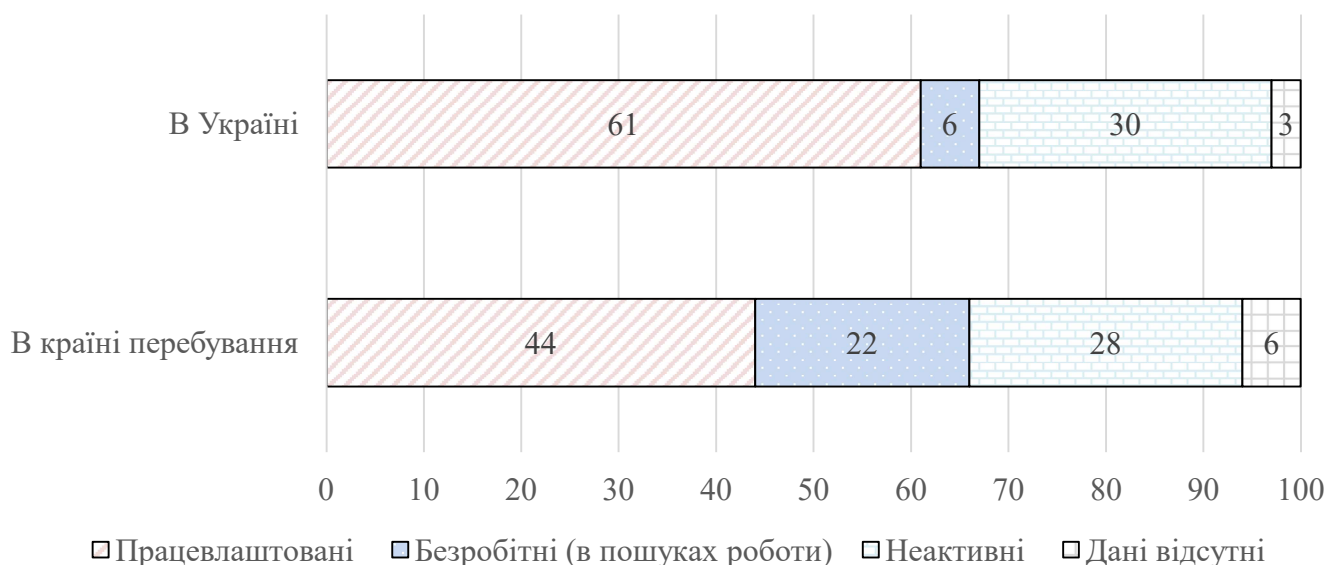

Рисунок 2.9 – Статус зайнятості до та після вимушеного переміщення українських мігрантів, 2023 р., %

Джерело: складено автором на основі [63].

Дослідження також підтвердило гендерні особливості інтеграції на ринок праці. До переміщення частка чоловіків, які були економічно активними (включаючи тих, хто шукав роботу), становила 74%, тоді як серед жінок цей показник був дещо нижчим – 64%. Після переїзду в країни перебування тенденція збереглася: 75% чоловіків залишалися економічно активними, а серед жінок активність на ринку праці становила 63%.

Результати дослідження свідчать про відносно високий рівень інтеграції українців до ринку праці у країнах перебування, незважаючи на різноманітні виклики, такі як мовний бар'єр, необхідність підтвердження кваліфікацій та адаптація до нових умов. Дані свідчать, що українці демонструють більшу готовність до працевлаштування порівняно з іншими групами мігрантів у Європі.

Значні зміни спостерігаються у розподілі соціальних груп серед українських громадян після переїзду. Так, частка студентів знизилася з 21% в Україні до 13% у країнах перебування, що може свідчити про складнощі в адаптації до освітніх

систем та фінансові обмеження. Водночас частка пенсіонерів залишилася майже незмінною – 23% в Україні та 21% за кордоном. Певні зміни спостерігалися серед осіб у відпустці по догляду за дитиною – їх частка зменшилася з 36% до 29%.

Особливої уваги заслуговує зростання частки українців, які є безробітними та не шукають роботу – цей показник зріс з 19% в Україні до 37% у країнах перебування. Основними причинами є необхідність догляду за дітьми, літніми членами сім'ї або людьми з інвалідністю. Деякі українські трудові мігранти повідомили про проблеми зі здоров'ям або зазначили, що не мають потреби у працевлаштуванні через зайнятість інших членів домогосподарства.

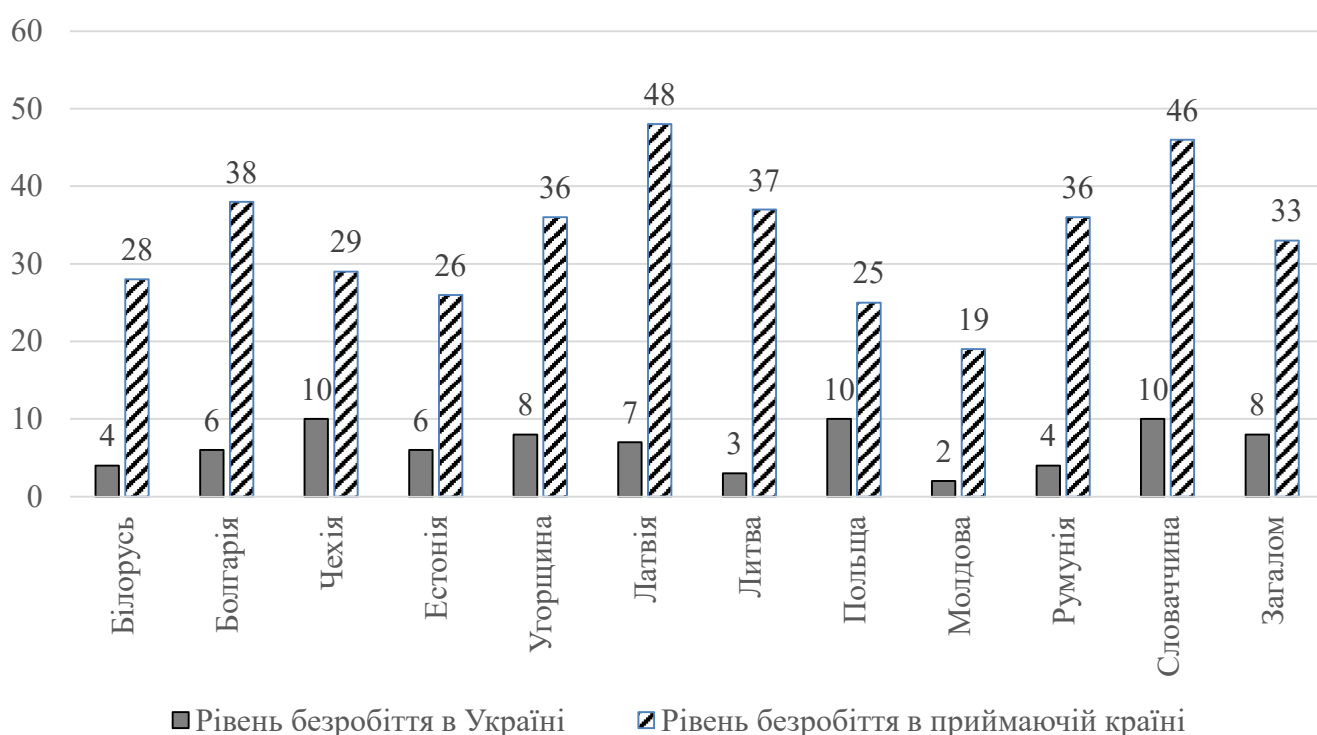

Рисунок 2.10 – Рівень безробіття (пошук роботи) до переміщення та в країні перебування серед активного населення, 2023 р., %

Джерело: складено автором на основі [63].

Дослідження активної робочої сили серед українських громадян, які вимушено опинилися за кордоном, виявило вплив низки факторів на їхні можливості працевлаштування в країнах перебування. Незважаючи на те, що чоловіки складали меншу частку серед українських трудових мігрантів, вони демонстрували вищий рівень зайнятості порівняно з жінками – 73% проти 65%.

Гендерний розрив у рівнях працевлаштування найбільше проявлявся в таких країнах, як Словаччина (-16%), Чехія (-14%), Естонія (-13%) та Болгарія (-11%). Водночас у Польщі (+13%), Латвії (+6%) та Угорщині (+1%) спостерігалася протилежна тенденція – жінки, які планували тривале перебування, частіше знаходили роботу, ніж чоловіки.

Загальний рівень безробіття серед українських громадян, які мають намір залишитися в країнах перебування, виявився вищим порівняно з довоєнним періодом. Зокрема, в таких країнах, як Угорщина, Чехія, Естонія, Молдова та Польща, рівень безробіття зріс на 20 процентних пунктів, що свідчить про труднощі адаптації до нових ринкових умов. Аналіз за віковими категоріями показав, що молодь має кращі шанси на працевлаштування. Українські трудові мігранти у віковій групі 18-29 років демонстрували рівень зайнятості 72%, тоді як серед осіб віком 60-64 роки цей показник становив лише 51%. Крім того, спосіб проживання також суттєво впливав на можливість знайти роботу. Ті, хто мешкав самотійно або у домогосподарстві без дітей, мали вищий рівень зайнятості порівняно з мігрантами, які виховують дітей віком до 5 років.

Знання офіційної мови країни перебування відігравало ключову роль у працевлаштуванні. Серед тих, хто мав повне або часткове володіння мовою, рівень зайнятості сягав 75%, тоді як серед тих, хто зовсім не знав мови, – лише 62%. Мовний бар'єр залишався серйозним викликом, особливо в таких країнах, як Чехія, Литва та Словаччина, де три чверті українських трудових мігрантів відзначили його як головну перешкоду на шляху до працевлаштування. Загалом, знання мови збільшувало шанси знайти роботу на 13 процентних пунктів.

Тривалість перебування в країні також впливала на можливості зайнятості. Чим довше мігранти проживали за кордоном, тим вища була їхня ймовірність знайти роботу. Зокрема, серед тих, хто перебував у країні до 6 місяців, рівень зайнятості складав 53%, а серед мігрантів із досвідом проживання від 19 до 24 місяців – уже 74%. Це свідчить про поступову адаптацію до нових умов, а також про перехід від короткострокових рішень до більш стабільного працевлаштування.

Цікаво, що рівень зайнятості серед українських громадян у країнах, які не

межують з Україною, виявився вищим (69%) порівняно із сусідніми державами (63%). Цей факт можна пояснити різними ринковими умовами та рівнем конкуренції у пошуку роботи.

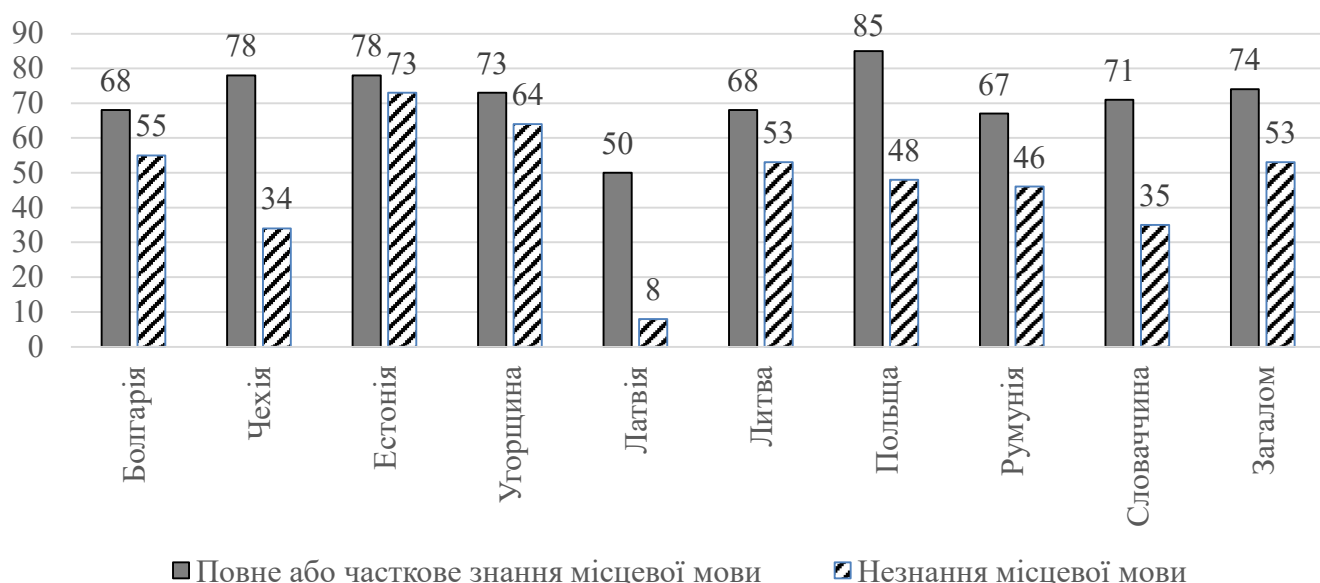

Рисунок 2.11 – Рівень зайнятості за рівнем володіння місцевою мовою, 2023 р., %

Джерело: складено автором на основі [63].

Рівень освіти не мав суттєвого впливу на загальні показники працевлаштування, проте відігравав важливу роль у розподілі за професійними сферами. Особи з вищою освітою частіше знаходили роботу у професійних сферах – 28% були зайняті у сфері послуг і продажу (17%), на адміністративних посадах (8%), в освіті (12%), у виробництві (11%) та в ІТ-секторі (10%). Тим часом українські трудові мігранти із середньою або нижчою освітою здебільшого працювали на елементарних посадах (31%), у сфері обслуговування (21%), на виробництві (19%) або у галузі харчування (13%).

До переміщення значна частина українських трудових мігрантів працювала в управлінських, професійних та технічних сферах, однак після переїзду спостерігається зміщення у бік менш кваліфікованих професій – операторських або елементарних. Також помітно зросла кількість дистанційної зайнятості серед осіб з вищою освітою – 18% мігрантів працювали на українського або іноземного

роботодавця дистанційно, тоді як серед усіх працевлаштованих у четвертому кварталі 2023 року цей показник становив лише 4%.

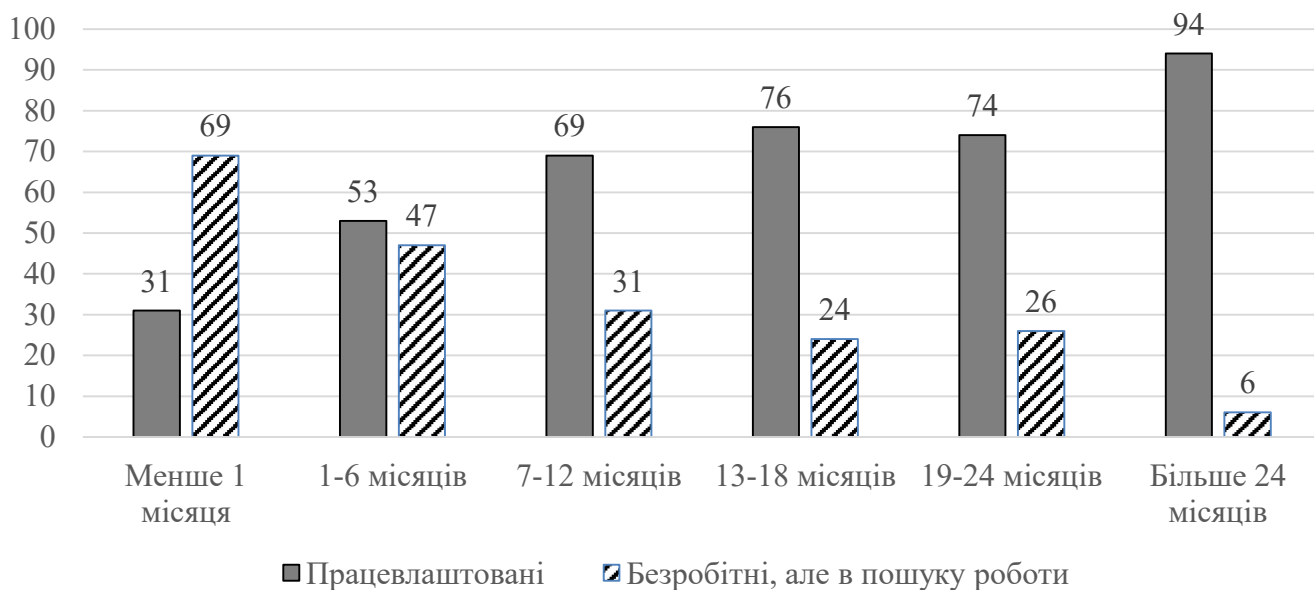

Рисунок 2.12 – Частка зайнятих та безробітних українських мігрантів у країні перебування за часом перебування, 2023 р., %

Джерело: складено автором на основі [63].

Однак варто зазначити, що лише 51% осіб з вищою освітою та 56% із середньою освітою відзначили, що мають змогу повною мірою використовувати свій професійний досвід. Це вказує на труднощі у професійній адаптації та можливі невідповідності між кваліфікацією працівників та вимогами ринку праці країн перебування.

Окрім мовного бар'єра, серед ключових перешкод на шляху до працевлаштування українські трудові мігранти зазначили нестачу вакансій у регіонах проживання, труднощі поєднання роботи із сімейними обов'язками, проблеми зі здоров'ям, а також випадки дискримінації за різними ознаками.

Здійснимо порівняння економічного становища українських трудових мігрантів в умовах нових реалій. Першим з аналізованих регіонів є Білорусь. Тут майже половина українських трудових мігрантів (47%) виявили намір залишитися в країні на невизначений період, більшість із яких належала до працездатного віку.

Перед вимушеним переміщенням 68% українців у Білорусі були економічно

активними, тоді як решта 32% становили неактивні особи (пенсіонери, студенти або ті, хто не шукав роботу). Згідно з даними на 2023 рік, рівень економічної активності в Білорусі становив 54%, з 21% осіб, які залишалися неактивними, а для ще 25% дані щодо статусу зайнятості були відсутні. Серед економічно активних мігрантів понад дві третини були працевлаштовані (64%), в той час як 28% ще знаходилися в пошуках роботи, а 5% займалися щоденною працею.

Після цього переходимо до аналізу ситуації в Угорщині, де третина українських мігрантів (38%) також висловила намір залишитися в країні. Ситуація з економічною активністю тут дещо відрізняється від білоруської, оскільки на момент вимушеного переміщення лише 57% українських трудових мігрантів були активними, а 40% залишалися неактивними. У 2023 році рівень економічної активності залишався на рівні 57%, тоді як 33% мігрантів у країні були неактивними. Серед економічно активних українців половина була працевлаштована (51%), 38% знаходилися в пошуку роботи, 6% займалися щоденною працею, а 5% працювали як самозайняті особи. Надаючи увагу не лише загальним статистичним показникам, варто зазначити, що найбільша частка осіб, які працювали або шукали роботу в Угорщині, перебувала в країні менше одного місяця. Для самозайнятих осіб ситуація дещо інша, адже їхня більшість (28%) перебувала в Угорщині від 19 до 24 місяців. Розподіл за сферами діяльності також показує, що жінки найчастіше працювали в обробній промисловості, сфері послуг та ІТ-сфері, тоді як чоловіки здебільшого зайняті в промисловості та будівництві.

Аналізуючи ситуацію в Польщі, слід відзначити, що рівень економічної активності серед українських трудових мігрантів значно збільшився після вимушеного переміщення. До переміщення лише 41% були активними, тоді як 19% не брали участь у ринку праці. У 2023 році рівень економічної активності серед українців у Польщі досяг 70%, а 26% залишалися неактивними. Цікаво, що серед економічно активних мігрантів 58% були працевлаштовані, 24% шукали роботу, а 7% займалися щоденною працею. Польща також виявилася країною, де спостерігається значна активність жінок на ринку праці, зокрема, рівень зайнятості серед жінок склав 59%, що значно перевищує рівень серед чоловіків (48%). Крім

того, жінки здебільшого працювали в сферах послуг, освіти та готельно-ресторанного бізнесу, тоді як чоловіки найчастіше були зайняті в транспорті, будівництві та IT-сфері.

Продовжимо порівняння ситуацією в Республіці Молдова, де понад половина українців (56%) мали намір залишитися в країні. Рівень економічної активності тут теж був помітно вищим до вимушеного переміщення порівняно з їхнім статусом на ринку праці в Молдові у 2023 році. Зокрема, 56% українських мігрантів були активними на ринку праці до переселення, в той час як на момент дослідження лише 50% мали таку активність. Серед економічно активних мігрантів 44% були працевлаштовані, 36% безробітні та шукали роботу, а 16% займалися підробітками. І, як і в інших країнах, серед жінок у Молдові найбільше працювали в сфері послуг та охороні здоров'я, в той час як чоловіки частіше обирали роботу в будівництві, транспорті та торгівлі. Цей аналіз показує, що ситуація на ринку праці варіюється залежно від країни перебування, але зберігаються спільні тенденції щодо домінування чоловіків у деяких галузях, а жінок – в інших.

Серед українських трудових мігрантів у Румунії у 2023 році, 67% планували залишитися в країні на тривалий період і були працездатного віку. Аналіз зосереджено на цій категорії. До вимушеного переселення 59% українських трудових мігрантів були активними на ринку праці в Україні, 40% – неактивними, а статус зайнятості 1% залишався невідомим. У 2023 році 48% українців були активними на ринку праці в Румунії, 41% – неактивними, а 11% мали невизначений статус зайнятості. Серед активних на ринку праці осіб 43% були працевлаштовані, 46% – безробітні та шукали роботу, 6% займалися підробітками, а 5% були самозайнятими. Працевлаштованими виявилися 42% жінок, що дещо нижче порівняно з чоловіками (46%). Найбільша частка безробітних (33%) перебувала в країні менше одного місяця. Особи, які мали постійне місце роботи, найчастіше перебували в Румунії від 7 місяців до одного року. Серед самозайнятих 39% були в країні у зазначений період. Найбільша частка підробітків припадала на період від одного до шести місяців. Чверть українських трудових мігрантів (24%) працювали в сфері освіти, 16% – у сфері послуг, 8% – в інформаційних технологіях, 8% – у

міжнародних організаціях, 7% – у сфері оптової та роздрібної торгівлі. Чоловіки переважно працювали в транспортній та логістичній сфері (50%), інформаційних технологіях (13%), будівництві (6%), торгівлі (3%) та сфері послуг (2%).

Серед українських трудових мігрантів у Словаччині у 2023 році, понад 83% планували залишитися в країні на тривалий час і були працездатного віку. Аналіз зосереджено на цій групі. До переміщення 72% українських трудових мігрантів були активними на ринку праці в Україні, 27% – неактивними. У Словаччині у 2023 році 71% мігрантів були активними на ринку праці, 24% – неактивними, а 5% не надали інформацію про свою зайнятість. Серед зайнятих 53% були працевлаштовані, 37% – безробітні та шукали роботу, 6% – самозайняті, а 5% займалися підробітками. Частка працевлаштованих жінок склала 52%, чоловіків – 55%. Найбільша частка працевлаштованих осіб (31%) перебувала в країні від 13 до 18 місяців. Серед тих, хто займався підробітками, цей показник становив 37%. Майже третина безробітних (29%) була в країні менше одного місяця. Понад половину самозайнятих осіб перебували в країні більше двох років. Основними джерелами пошуку роботи були: особисті контакти (42%), онлайн-платформи (18%), рекрутингові агентства (15%). Жінки переважно працювали у сфері послуг (20%), виробництва (16%), гостинності (12%), торгівлі (8%) та мистецтва (6%). Чоловіки частіше працювали в логістиці (50%), інформаційних технологіях (15%), будівництві (6%), торгівлі (3%) та сфері послуг (2%).

Переважна більшість українських трудових мігрантів у 2023 році в Естонії (89%) висловили намір залишитися в країні. Серед них частка осіб, які були економічно активними в Україні до вимушеного переміщення, була дещо меншою порівняно з рівнем економічної активності в Естонії. До переміщення 77% мігрантів були активними на ринку праці України, тоді як 23% залишалися неактивними. У 2023 році 83% українських трудових мігрантів, які мали намір залишитися в Естонії, були зайняті або шукали роботу, тоді як 14% залишалися неактивними (статус зайнятості 2% був невідомий). Серед тих, хто був економічно активним у 2023 році, 69% були працевлаштовані, 26% шукали роботу, 3% займалися підробітком, а 2% були самозайнятими. Частка працевлаштованих жінок (65%) була нижчою

порівняно з чоловіками (81%).

Лише 13% українських трудових мігрантів у Латвії у 2023 році планували залишитися в країні. Це може бути пов'язано з тим, що українці перетинають кордон із Латвією, прямуючи до рф, щоб повернутися на території України, які наразі не контролюються урядом. Частка осіб, які були активними на ринку праці України до переміщення, перевищувала рівень активності в Латвії. До переміщення 70% мігрантів були активними, а 25% залишалися неактивними з них 65% були економічно активними, тоді як 22% не працювали. Серед активних на ринку праці в Латвії у 2023 році майже половина (48%) були працевлаштовані, трохи менше третини (32%) шукали роботу, 12% займалися самозайнятістю, а 9% працювали за тимчасовими контрактами. Жінки демонстрували вищий рівень зайнятості (34%) порівняно з чоловіками (28%).

Чотири з п'яти (81%) українських трудових мігрантів у Литві в 2023 році висловили намір залишитися в країні. Серед них дві третини (67%) були активними на ринку праці України до переміщення, тоді як 32% не працювали (статус зайнятості 1% був невідомий). У 2023 році в Литві 66% українських мігрантів були активними на ринку праці, 32% залишалися неактивними, а статус зайнятості 2% був невідомий. Серед економічно активних осіб у Литві майже три з п'яти (58%) мали роботу, понад третина (37%) шукали роботу, 4% були самозайнятими, а 1% займалися підробітком. Рівень зайнятості серед жінок (58%) був майже рівнозначний із чоловіками (60%).

У 2023 році 58% українців працездатного віку, що перебували в Болгарії, заявили, що мають намір залишитися в країні. Перед переміщенням частка економічно активних осіб становила 64%, що було вище за поточний показник у Болгарії – 49%. Згідно з даними до переміщення, 34% українських мігрантів не працювали, а для 3% статус зайнятості був невідомий. На 2023 рік 49% мігрантів були економічно активними, 44% – неактивними, а статус 7% залишався невідомим. Серед економічно активних осіб 46% були працевлаштовані, 38% шукали роботу, 10% займалися підробітками, а 6% працювали як самозайняті. Частка працевлаштованих жінок була меншою (44%), ніж у чоловіків (57%).

У 2023 році 73% українців працездатного віку, що проживали в Чехії, планували залишитися в країні. Порівняно з періодом до переміщення (74%), частка економічно активних осіб у Чехії зросла до 82%. До переміщення 26% українських мігрантів були неактивними, тоді як у Чехії цей показник був на рівні 16%, а статус зайнятості 2% залишався невідомим.

Серед економічно активних 53% українських трудових мігрантів були працевлаштовані, 29% шукали роботу, 13% займалися підробітком, а 5% працювали як самозайняті. Частка працевлаштованих жінок (49%) була значно меншою порівняно з чоловіками (67%).

Процес інтеграції українських трудових мігрантів в європейський простір виявився багатограним і багатофакторним, що включає як позитивні моменти, так і значні виклики. Євроінтеграція України забезпечила українським громадянам доступ до європейських ринків праці, що сприяло розширенню можливостей для трудової мобільності. Проте успішна інтеграція потребує подолання низки бар'єрів, таких як мовні, культурні та правові обмеження, що можуть стати на заваді повноцінному включенню трудових мігрантів у соціально-економічну структуру ЄС. Одним із ключових аспектів інтеграції є визнання кваліфікацій та можливості для підвищення рівня освіти, що дозволяє українським трудовим мігрантам отримувати конкурентоспроможні робочі місця та активно залучатися до економічного розвитку європейських країн. Однак цей процес потребує також адаптації до соціальних умов, таких як доступ до медичних послуг, соціального забезпечення та інтеграція в культурні особливості. З огляду на ці фактори, можна стверджувати, що успіх інтеграції українських трудових мігрантів залежить від комплексного підходу, який включає як підтримку з боку країн ЄС, так і адаптацію самих мігрантів до нових умов життя та праці.

Таким чином, інтеграція українських трудових мігрантів у європейський простір є важливим процесом, який має значний вплив на економічне та соціальне середовище як України, так і Європейського Союзу. Вона відкриває нові можливості для розвитку ринку праці, одночасно вимагаючи подолання певних викликів, що пов'язані з адаптацією мігрантів до нових умов життя та праці.

Висновки до розділу 2

Міжнародна трудова міграція в сучасних умовах характеризується зростанням складності та багатовимірності, що обумовлено взаємодією економічних, соціальних та політичних факторів. Глобалізація ринків праці, розвиток цифрових технологій та структурні зміни у світовій економіці сприяють зростанню мобільності робочої сили, водночас створюючи нові виклики, пов'язані із забезпеченням гідних умов праці, соціального захисту та інтеграції мігрантів у приймаючих країнах. Важливим фактором залишається нерівномірність економічного розвитку між країнами, яка стимулює пошук трудовими мігрантами кращих можливостей для працевлаштування та професійного розвитку за межами своєї батьківщини. Крім того, глобальні кризи, такі як пандемія COVID-19 та військові конфлікти, посилюють нестабільність міграційних процесів, ускладнюючи адаптацію мігрантів до нових умов.

Значну роль у трудовій міграції відіграють економічні інтереси як країн-реципієнтів, так і країн-донорів робочої сили. З одного боку, держави, що приймають трудових мігрантів, намагаються залучити висококваліфікованих працівників для задоволення потреб своїх ринків праці, розробляючи відповідні політики та програми. З іншого боку, країни, що втрачають трудові ресурси, стикаються з проблемами, пов'язаними з відтоком кваліфікованої робочої сили, що може спричинити дефіцит кадрів у ключових секторах економіки та загальмувати темпи економічного розвитку. Водночас, грошові перекази від трудових мігрантів продовжують відігравати важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності багатьох держав, сприяючи зростанню споживчого попиту та розвитку малого бізнесу.

Українська трудова міграція в умовах європейської інтеграції та військового конфлікту набула нових масштабів та особливостей, зумовлених як економічними факторами, так і складною політичною ситуацією. Війна в Україні призвела до значного зростання кількості осіб, які вимушено залишили країну у пошуках

безпеки та працевлаштування, що значно змінило характер української міграції. Якщо раніше міграційні потоки були орієнтовані переважно на економічні чинники, то нині вони поєднують гуманітарні та соціальні аспекти, що потребує нових підходів до адаптації та підтримки українців за кордоном. При цьому українські трудові мігранти демонструють високу готовність до професійної інтеграції та освоєння нових професій, що сприяє їх включенню в економічні системи приймаючих країн.

Європейські країни вживають активних заходів для забезпечення соціального захисту українських громадян та сприяння їхній інтеграції в ринок праці. Розробка та впровадження адаптаційних програм, спрощення процедур працевлаштування та доступу до соціальних послуг сприяють підвищенню рівня зайнятості серед українських мігрантів. Однак залишається ряд викликів, пов'язаних із професійною невідповідністю, необхідністю визнання кваліфікацій та мовними бар'єрами, що ускладнює доступ до високооплачуваних та кваліфікованих робочих місць. Важливим завданням є розробка комплексних стратегій, які б дозволили не лише забезпечити ефективну інтеграцію мігрантів у європейське суспільство, а й сприяли б збереженню їхнього культурного та професійного потенціалу для подальшого повернення та відбудови економіки України.

Процеси інтеграції українських трудових мігрантів у європейський простір мають багатогранний характер і охоплюють як економічні, так і соціальні аспекти. Українські громадяни активно залучаються до різних сфер економіки приймаючих країн, демонструючи високий рівень адаптивності та готовності до освоєння нових видів діяльності. Водночас, важливим питанням залишається їх соціальна інтеграція, яка включає доступ до освіти, охорони здоров'я, житла та участь у суспільному житті. Європейські держави, визнаючи значний внесок українських мігрантів у свої економіки, розробляють довгострокові стратегії їх інтеграції, спрямовані на створення рівних можливостей та забезпечення соціальної згуртованості.

Поряд із позитивними зрушеннями, процес інтеграції супроводжується і певними викликами, серед яких проблема соціальної дискримінації, бар'єри в

отриманні легального статусу та складності визнання професійної кваліфікації. Вирішення цих питань потребує активної співпраці між урядами країн-реципієнтів та Україною, з метою створення сприятливих умов для ефективної адаптації та соціальної мобільності українських трудових мігрантів. Важливим напрямом є розробка програм підтримки, які б дозволили забезпечити не лише тимчасову інтеграцію, а й можливості для повернення та професійного розвитку українців після завершення військового конфлікту.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЇ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Перспективи участі України у міжнародній трудовій міграції

Участь України в міжнародних трудових міграційних процесах є важливим чинником економічного розвитку та соціальної стабільності країни. В умовах глобалізації та поглиблення інтеграційних процесів, зокрема з Європейським Союзом, трудова міграція відкриває для українських громадян нові можливості для професійної реалізації, підвищення кваліфікації та покращення рівня життя. Разом із цим зростає потреба у формуванні ефективної державної політики, спрямованої на забезпечення захисту прав трудових мігрантів, використання потенціалу міграції для розвитку національної економіки та мінімізацію негативних наслідків, пов'язаних із відтоком робочої сили.

Подальша участь України у міжнародних міграційних процесах значною мірою залежатиме від здатності держави адаптуватися до сучасних глобальних викликів, зокрема до змін на світовому ринку праці, демографічних тенденцій та технологічного розвитку. Розробка дієвих механізмів регулювання міграційних потоків, сприяння легальному працевлаштуванню українців за кордоном і створення привабливих умов для повернення кваліфікованих фахівців є ключовими напрямками державної стратегії. У цьому контексті важливим є зміцнення міжнародного співробітництва, інтеграція у глобальні ринки праці та впровадження сучасних підходів до міграційної політики, які дозволять Україні максимально використати можливості міжнародної трудової мобільності для економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної робочої сили.

З огляду на тривалість збройного конфлікту в Україні та відсутність перспектив його швидкого завершення, Міжнародна організація з міграції

продовжує здійснювати критично важливу гуманітарну та захисну підтримку, гарантуючи дотримання прав осіб, які постраждали від війни, як на території України, так і в країнах, що їх приймають.

МОМ концентрує свої зусилля на реалізації гуманітарних ініціатив, спрямованих на забезпечення життєво необхідної допомоги та захисту населення. Серед основних напрямів діяльності: підтримка житлових потреб, надання фінансової допомоги, забезпечення предметами першої необхідності, медичні послуги, підтримка психічного здоров'я, водопостачання, санітарія та гігієна, допомога у переміщенні, а також заходи із захисту, зокрема протидія гендерно зумовленому насильству, захист дітей та боротьба з торгівлею людьми. Усі дії організації ґрунтуються на принципах безпеки, гідності, рівного доступу, підзвітності постраждалим громадам та розширенні можливостей учасників процесу. Організація активно співпрацює з урядами України та сусідніх держав задля розбудови гуманітарної прикордонної інфраструктури, що враховує права людини та гендерні аспекти, полегшуючи таким чином переміщення людей, які опинилися в кризовій ситуації. Забезпечується підтримка як для біженців, так і для мігрантів, які потребують захисту, послуг та допомоги у поверненні.

За допомогою Матриці відстеження переміщень (DTM), МОМ проводить комплексні оцінки національного та локального рівня для отримання актуальної інформації про найбільш вразливі групи населення, включаючи ті, що перебувають у віддалених районах. Завдяки своїй присутності на місцях та участі в координаційних механізмах, організація сприяє впровадженню обґрунтованих та інклюзивних гуманітарних заходів. З урахуванням мінливої ситуації в Україні, МОМ орієнтується на гнучкий підхід у реагуванні на нові виклики та розподіл ресурсів відповідно до актуальних потреб. Це дозволяє організації ефективно підтримувати постраждалих у нових доступних районах, реагувати на надзвичайні ситуації та взаємодіяти з національними партнерами для забезпечення комплексної допомоги. МОМ поступово розширює гуманітарні програми у напрямку відновлення та довгострокових рішень, застосовуючи територіально орієнтований підхід, який охоплює рівень громад, муніципалітетів та регіонів. Такий підхід

сприяє врахуванню локальних потреб та створенню умов для сталого відновлення.

Особливу увагу MOM приділяє посиленню спроможності місцевих суб'єктів та систем задля ефективного реагування на гуманітарні виклики. Це включає попереднє розгортання ресурсів, планування на випадок надзвичайних ситуацій та аналіз потреб у захисті. Організація підтримує координаційні структури урядів, місцевих органів влади та гуманітарних партнерів з метою посилення стратегічного планування та локалізації гуманітарного реагування. MOM прагне сприяти залученню людей, громад та урядів до процесу відновлення, надаючи можливості для самостійного прийняття рішень та участі у плануванні та реалізації відповідних заходів. Громади, які зазнали переміщення, є ключовим фактором у розробці та впровадженні рішень, що забезпечують сталий розвиток. Спільно з національними та місцевими партнерами, MOM працює над усуненням бар'єрів для забезпечення інклюзивних рішень та стійкого розвитку. Це включає підтримку відновлення ключових громадських систем та послуг, зокрема у сферах житла, охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, енергетики та управління відходами. Також організація сприяє розвитку економічних можливостей, психосоціальній підтримці та формуванню механізмів захисту на рівні громад.

Активно співпрацюючи з органами влади на різних рівнях, MOM підтримує впровадження політик, спрямованих на інтеграцію мігрантів та біженців, полегшуючи їх доступ до критичних послуг та зміцнюючи можливості приймаючих громад. Особлива увага приділяється добровільному поверненню, переселенню та возз'єднанню родин, що сприяє формуванню інклюзивного суспільства та сталого розвитку приймаючих громад.

У країнах, що приймають біженців, Міжнародна організація з міграції співпрацює з урядами, ООН та місцевими партнерами для сприяння соціально-економічній інтеграції українських біженців і забезпечення доступу до необхідних послуг. Основний фокус роботи організації спрямований на реалізацію ініціатив, що створюють можливості для біженців, усувають бар'єри на шляху до самостійності та підвищують рівень їхньої стійкості. До ключових завдань входить покращення координації між муніципалітетами, місцевими громадами та іншими зацікавленими

сторонами, що має особливе значення для підтримки біженців у соціально та економічно вразливих регіонах. Досягнення цих цілей потребує використання надійних даних, розробки ефективних правових і політичних механізмів, а також впровадження комплексних рішень, які враховують потреби різних груп населення. У рамках цієї діяльності планується надання технічної підтримки та розробка модельних підходів для масштабування успішних практик.

Розуміючи важливість репарацій як інструменту сталого відновлення, МОМ продовжує взаємодіяти з урядом України з метою підтримки комплексних механізмів компенсації та відшкодування для постраждалих від порушень прав людини, зокрема жертв сексуального насильства під час конфлікту, а також осіб, які зазнали втрат унаслідок знищення житла, землі та інфраструктури. Окрему увагу приділено питанням реінтеграції ветеранів до цивільного життя, що є важливим елементом довгострокового відновлення країни та адаптації населення в умовах переходу від війни до миру. У країнах, що приймають біженців, значний акцент робиться на подоланні соціальної стигматизації та забезпеченні рівних можливостей для всіх груп населення.

Додатковим викликом є вплив війни та переміщення населення, який посилюється через нестабільність соціальних систем і несприятливі умови проживання. У відповідь на ці виклики МОМ зосереджується на усуненні ключових причин соціальної вразливості та розробці комплексних рішень, що сприятимуть підвищенню стійкості громад. Значна увага приділяється заходам щодо відновлення інфраструктури з урахуванням екологічних стандартів, покращенню енергетичної ефективності та мінімізації ризиків уразливості в умовах кризових ситуацій. Посилення соціальної згуртованості є важливою складовою діяльності організації, що сприяє формуванню довіри між різними групами населення, зокрема біженцями, внутрішньо переміщеними особами та місцевими громадами. Усунення проявів дискримінації та соціального виключення є необхідною умовою для реалізації прав людини та досягнення сталого розвитку.

МОМ сприяє мігрантам у досягненні їхніх життєвих цілей, враховуючи інтереси як окремих осіб, так і їхніх сімей, громад та суспільств загалом, що

позитивно впливає на країни походження та країни призначення мігрантів. Міжнародна організація з міграції продовжує активно співпрацювати з урядами України та сусідніх країн з метою формування та впровадження ефективної міграційної політики, яка сприяє добровільному та гідному поверненню переміщених осіб, забезпечує відновлення інфраструктури та стимулює процеси реконструкції в постраждалих регіонах. У рамках цієї співпраці особливий акцент робиться на розкритті соціальних та економічних переваг, які може приносити міграція, спрямовуючи ці ресурси на довгострокову стабільність і розвиток постраждалих регіонів. МОМ здійснює систематичну роботу з ключовими зацікавленими сторонами, серед яких уряди, міжнародні організації та громадянське суспільство, для підтримки економічного відновлення України. Одним із пріоритетів є відновлення людського капіталу, водночас організація спрямовує зусилля на вирішення актуальних демографічних викликів, які позначаються на ринку праці. Ці виклики включають проблему відтоку робочої сили, посилення ризиків трудової експлуатації, випадки примусової праці та загрозу торгівлі людьми. У зв'язку з цим МОМ працює над створенням та вдосконаленням національних стратегій у сфері трудової та імміграційної політики, які сприятимуть мобільності робочої сили, товарів і послуг, а також забезпечать належний захист прав мігрантів.

Важливим аспектом діяльності організації є спрощення доступу мігрантів до офіційних ідентифікаційних документів та створення умов для ефективного виконання процедур, пов'язаних із візами, довгостроковим перебуванням і легалізацією статусу. Це сприяє підвищенню рівня їхньої інтеграції в приймаючих громадах та забезпечує їхню соціально-економічну стабільність.

МОМ використовує свій багаторічний досвід роботи в регіоні для забезпечення безпечних і доступних міграційних маршрутів. Зокрема, організація надає технічну допомогу державам у розробці та реалізації програм інтеграції мігрантів, сприяючи їх соціальному включенню в різні сфери життя, такі як освіта, охорона здоров'я та ринок праці. Особливе значення має План дій ЄС з інтеграції та включення, в рамках якого МОМ працює над підтримкою багатосекторальних

ініціатив, що сприяють економічному розвитку регіону через інтеграцію мігрантів у державні програми. Крім того, організація адаптує свої підходи до підтримки тимчасово захищених осіб, що перебувають під впливом конфліктів, розробляючи стратегії інтеграції на різних рівнях. Для цього МОМ інвестує в розвиток професійних навичок мігрантів, забезпечує взаємне визнання кваліфікацій між країнами та сприяє етичному найму робочої сили. Така співпраця здійснюється за участю приватного сектору, громадських організацій та національних урядів, що сприяє формуванню прозорих і стабільних механізмів працевлаштування.

У межах управління міграційними потоками МОМ також спрямовує зусилля на зміцнення прикордонної безпеки, вдосконалення механізмів перетину кордону та підвищення спроможності прикордонних служб України та Молдови. Це передбачає приведення їхніх юридичних, технічних та операційних аспектів у відповідність до міжнародних та європейських стандартів. Додатково організація фокусується на боротьбі з такими явищами, як торгівля людьми, контрабанда мігрантів та інші види транснаціональної організованої злочинності. Для цього використовуються інноваційні підходи до моніторингу нових тенденцій, спрямовані на запобігання та швидке реагування на виникнення ризиків. У цьому контексті МОМ акцентує увагу на створенні умов для інтеграції мігрантів на локальні ринки праці, сприяючи їх соціально-економічній адаптації.

Україна є одночасно країною-донором робочої сили, державою-реципієнтом мігрантів (хоч і в обмежених обсягах), а також транзитною територією. Загалом, рівень привабливості країни для міжнародної міграції можна охарактеризувати як середній. З одного боку, протягом останніх шести років фіксується позитивне сальдо зареєстрованих зовнішніх міграцій та збільшується кількість іноземців, які перебувають на обліку в органах внутрішніх справ. З іншого боку, ні постійна, ні тимчасова трудова імміграція в Україну ще не набула масштабного характеру.

Трудова еміграція займає центральне місце серед усіх міграційних процесів в Україні, перевершуючи за масштабами інші види переміщень. Сьогодні Україна є одним із головних постачальників робочої сили в Європі.

Динаміка міжнародної міграції в Україні за останні десятиліття значно

відрізняється від світових тенденцій. Якщо порівнювати з 1990 роком, то до 2017 року кількість мігрантів скоротилася більш ніж на 23%. На цю зміну вплинуло декілька ключових чинників:

1. Значна частина тимчасових трудових мігрантів не повертається до України, перетворюючи свої поїздки на постійну еміграцію.
2. У багатьох розвинених країнах світу ускладнилися процедури в'їзду та посилився контроль за нелегальною міграцією.
3. Негативна динаміка природного приросту населення призвела до значного скорочення трудових ресурсів у країні.

Попри значні обсяги грошових переказів від мігрантів, ефективність їх використання в українській економіці залишається недостатньою. Основна частина цих коштів спрямовується на задоволення повсякденних потреб і придбання товарів тривалого користування. Лише у поодиноких випадках ці ресурси інвестуються у розвиток бізнесу чи інші довгострокові проєкти. Для покращення залучення коштів мігрантів до економіки України можна запропонувати такі заходи:

1. Стимулювання здійснення грошових переказів через офіційні канали.
2. Відкриття мігрантами банківських рахунків у вітчизняних фінансових установах.
3. Емісія облігацій внутрішньої позики для їхнього поширення серед мігрантів.
4. Заохочення мігрантів до підприємницької діяльності в Україні.

Головною проблемою у формуванні політики трудової міграції є недооцінка потенціалу трудових мігрантів і їхніх родин, які залишаються в Україні. Особи, що займалися підприємництвом за кордоном, після повернення не проявляють зацікавленості у започаткуванні бізнесу на батьківщині, що зумовлено несприятливими умовами для ведення підприємницької діяльності. Для України критично важливим є не лише оцінка економічного ефекту від переказів, але й усвідомлення втрачених можливостей через нерозвинену підприємницьку активність серед мігрантів.

Створення сприятливого середовища для підприємництва сприятиме не лише

поверненню мігрантів, але й стане запорукою забезпечення трудовими ресурсами країни, яка відчуває гострий дефіцит економічно активного населення. Паралельно необхідно створювати високоефективні робочі місця, а також налагоджувати виробництво конкурентоспроможної продукції, яка відповідатиме вимогам як внутрішнього, так і міжнародного ринків.

Міграційна політика має бути інтегрованою складовою стратегії соціально-економічного розвитку України. Такий підхід передбачає створення інвестиційно привабливого середовища, зміцнення довіри до фінансових і державних установ, оптимізацію використання трудових ресурсів та забезпечення високого рівня життя населення.

Окремо варто зазначити, що навіть повернення великої кількості етнічних українців і кримських татар не зможе повністю вирішити демографічну проблему. Таким чином, Україна стоїть перед складним вибором: або стимулювання імміграції через розробку зваженої політики, яка включає залучення мігрантів з інших країн, або очікування неконтрольованого припливу іммігрантів після досягнення критично низького рівня чисельності населення.

Ці виклики вимагають державної політики, спрямованої, по-перше, на формування громадської підтримки активної міграційної політики, включно з обґрунтуванням необхідності впровадження непопулярних заходів. По-друге, політика повинна сприяти соціальній згоді між різними групами населення та інтеграції іммігрантів у суспільство. Лише за цих умов Україна зможе зберегти та розвинути свій людський і економічний потенціал у майбутньому.

Очікуваний в майбутньому масовий притік мігрантів із країн Азії становить важливий виклик для України. Іноземці розглядатимуть країну як безпечніший варіант у порівнянні з сусідніми державами, такими як РФ. Однак історична моноетнічність України та недостатній досвід функціонування поліетнічного суспільства створюють низку соціальних та економічних бар'єрів для інтеграції новоприбулих.

Для подолання цих викликів та створення ефективної імміграційної політики пропонуються наступні заходи:

1. Сприяння інтеграції іноземців у суспільство. Зокрема, шляхом спрощення процедури набуття громадянства для іноземців, які завершили навчання у вищих навчальних закладах України, та розробки механізмів визнання дипломів про освіту мігрантів.

2. Збалансування територіальної концентрації мігрантів. Важливим є уникнення утворення етнічних анклавів через запобігання надмірній територіальній концентрації осіб одного етнічного походження.

3. Сприяння працевлаштуванню. Спрощення процедур працевлаштування для іноземців, особливо тих, чия кваліфікація є затребуваною на ринку праці України.

4. Інституційний розвиток. Запропоновано створити координаційний центр з питань міграції та діаспори, а також розробити національний план дій щодо управління міграцією, включивши його до стратегії економічного розвитку.

5. Ресурсні центри для реемігрантів. Необхідно організувати консультаційні центри, які допомагатимуть з реінтеграцією, працевлаштуванням та започаткуванням підприємницької діяльності.

Участь України в міжнародних міграційних процесах підсилюється через вплив глобалізації, яка трансформує трудові зв'язки та підсилює динаміку трудової міграції. Водночас міжнародна спільнота активно впроваджує нові підходи до регулювання міграційних потоків, що є викликом та можливістю для України.

Аналізуючи міжнародний досвід, можна виокремити основні детермінанти формування міграційної політики:

- збалансованість цілей та ресурсів (заходи мають відповідати поточним умовам і наявним ресурсам).
- етапність впровадження змін (політика повинна враховувати перехідний період для адаптації як суспільства, так і мігрантів до нововведень).
- інтеграція в глобальну систему регулювання (необхідно враховувати досвід розвинених країн для поступового включення України до міжнародних ініціатив).

Україні важливо створити стимули для залучення мігрантів у національну

економіку, наприклад, через розвиток підприємництва, спрощення доступу до офіційних фінансових інструментів та інформування про переваги ефективної міграційної політики (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Детермінанти глобальноорієнтованої міграційної політики держави

Джерело: складено автором.

Україна потребує комплексного підходу до міграційної політики, який охоплюватиме такі аспекти:

1. Збільшення рівня заробітної плати та підвищення соціальних стандартів.
2. Сприяння розвитку приватного сектору, відповідального підприємництва та соціальної свідомості.
3. Підвищення довіри до фінансових установ через забезпечення стабільності та прозорості.

Удосконалення державної політики у сфері міграції має бути тісно пов'язане зі стратегією соціально-економічного розвитку країни. Ефективне управління міграцією є одним із ключових елементів забезпечення стабільного розвитку України в умовах глобалізації. Реалізація окреслених детермінант у сфері міграційної політики потребує впровадження єдиного скоординованого підходу, що, у свою чергу, передбачає створення спеціалізованих органів управління та розробку відповідних регуляторних інструментів. Це дозволить забезпечити системність і послідовність на всіх етапах формування та реалізації міграційної політики. Детермінанти визначають ключові характеристики та принципи всіх етапів політичного циклу – від розробки стратегій до практичної реалізації. Досвід інших країн із різними соціально-економічними пріоритетами та проблемами демонструє можливість адаптації глобально орієнтованого підходу до специфіки України. Це відкриває перспективи для створення ефективної національної моделі регулювання міграційних процесів. Особливу увагу слід приділити розширенню та зміцненню міжнародного співробітництва. Багато ключових детермінант передбачають активну інтеграцію України в глобальну систему регулювання міжнародної міграції. Така інтеграція дозволить країні не лише ефективніше використовувати міжнародний досвід, але й реалізовувати власні національні інтереси у взаємодії з іншими державами.

Прискорене включення до глобальної системи регулювання міжнародної міграції має бути стратегічним пріоритетом. Це надасть Україні можливість забезпечити ефективне управління міграційними потоками, сприяти економічному розвитку та зміцненню соціальної стабільності.

Розгляд перспектив участі України у міжнародній трудовій міграції засвідчує необхідність комплексного підходу до використання потенціалу трудових мігрантів для розвитку національної економіки. Важливим аспектом є створення сприятливих умов для легальної зайнятості українців за кордоном, що сприятиме зменшенню рівня тіньової міграції та підвищенню соціальних гарантій для працівників. Водночас, інтеграція у міжнародний ринок праці потребує вдосконалення національної політики, яка повинна бути спрямована на забезпечення належного

соціального захисту, розвиток професійних навичок і підвищення конкурентоспроможності українських громадян у глобальному середовищі.

Подальше зміцнення позицій України в міжнародних трудових міграційних процесах залежатиме від ефективної співпраці з європейськими та міжнародними інституціями, впровадження механізмів повернення трудових мігрантів та їхньої реінтеграції в економічне життя країни. Залучення іноземного досвіду та адаптація успішних практик можуть сприяти розробці ефективної стратегії міграційної політики, що враховуватиме як поточні економічні потреби, так і довгострокові інтереси держави. Таким чином, забезпечення збалансованої міграційної політики дозволить Україні ефективно використовувати міграційний потенціал для власного розвитку, водночас мінімізуючи ризики, пов'язані з відтоком кваліфікованої робочої сили.

3.2. Напрями розвитку міжнародної трудової міграції в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні

Динамічні зміни у світовій економіці та поглиблення євроінтеграційних процесів створюють нові виклики й можливості для розвитку міжнародної трудової міграції. Україна, перебуваючи на перетині глобальних трудових потоків, стикається з необхідністю адаптації власної міграційної політики до сучасних реалій ринку праці. Розширення співпраці з європейськими країнами відкриває перспективи для легальної зайнятості українців за кордоном, водночас посилюючи конкуренцію серед робочої сили. Важливим завданням залишається забезпечення балансу між задоволенням потреб іноземних ринків праці та збереженням людського капіталу в межах країни.

Успішний розвиток міжнародної трудової міграції в умовах євроінтеграції передбачає вдосконалення механізмів регулювання міграційних потоків, підвищення рівня кваліфікації українських працівників та створення сприятливих

умов для повернення трудових мігрантів. Ефективна інтеграція українських громадян у європейські ринки праці потребує узгодження національної політики із європейськими стандартами та вимогами, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських працівників та покращенню їх соціального захисту за кордоном.

У контексті повномасштабної війни, низького рівня управлінської дисципліни, відповідальності та політичної культури, важливо впроваджувати комплексні заходи, засновані на застосуванні ефективних методів та інструментів регулювання міграційних процесів. Протягом років незалежності в Україні було розроблено низку стратегій та концепцій, спрямованих на покращення управління іноземною трудовою міграцією. Однак на практиці ефективність їх реалізації залишається низькою, що вимагає систематизації нормативних та стратегічних підходів до планування.

Добре побудована стратегія є ключовим інструментом, який дозволяє визначити основні пріоритети та можливості у сфері вирішення міграційних проблем, спираючись на порівняння поставлених цілей із доступними ресурсами та потенціалом. Водночас раціонально обрані методи стратегічного планування здатні підвищити пріоритетність окремих процесів, забезпечуючи стабільне функціонування систем управління як на місцевому, так і на державному рівнях.

Ефективна стратегія управління базується на чітко визначеному наборі дій, які дозволяють досягти поставлених цілей. У теорії та практиці управління стратегічні нормативні документи часто розглядаються як набір інструментів, які, однак, нерідко позбавлені інтегрованого підходу. Відсутність принципу взаємодоповнюваності та синергії між елементами стратегічного планування є однією з причин недостатньої ефективності механізмів державного регулювання та низького рівня політичної підзвітності.

На рисунку 3.2 відображено взаємозв'язок між концептуальним підходом та стратегічним плануванням у прийнятті програмно-орієнтованих рішень, які є ключовими для державного регулювання трудової міграції. Аналіз процесів трудової міграції в Україні підтверджує їх багатогранність і складність. Це явище

включає широкий спектр причинно-наслідкових зв'язків, що вимагає систематичних дій на стратегічному та концептуальному рівнях для стимулювання соціально-економічного розвитку.

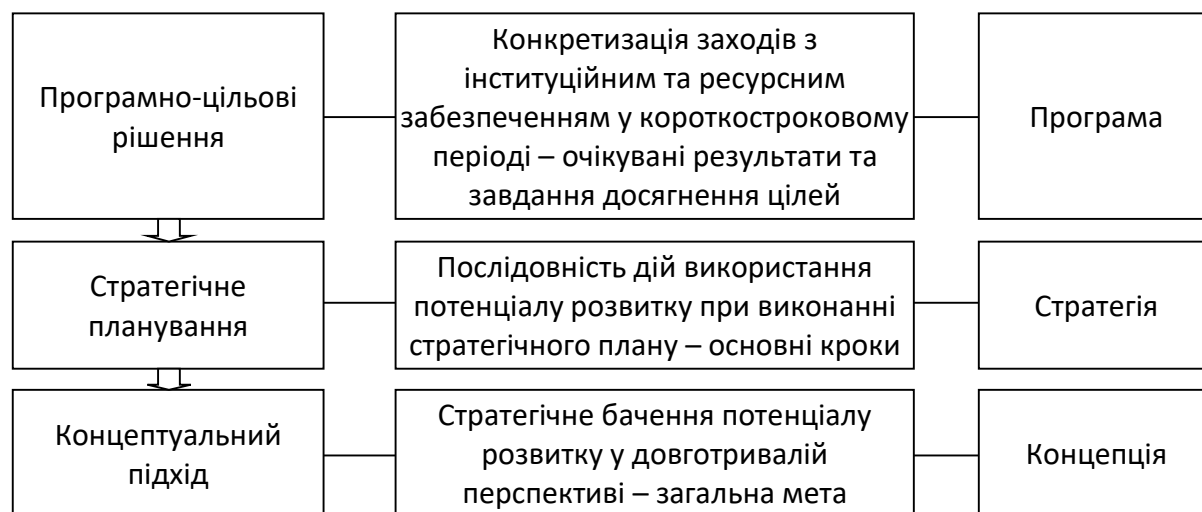

Рисунок 3.2 – Рівні розробки концептуально-стратегічних рішень у моделях державного регулювання процесів трудової міграції.

Джерело: складено автором.

Трудова міграція є чутливою до нестабільності або кризових явищ, таких як військові конфлікти, глобальні пандемії чи стихійні лиха. Як показують наукові дослідження, економічне зростання залежить від зростання виробництва та споживання, а його вплив на макроекономічні показники є ключовим чинником. Соціальне зростання, зі свого боку, стосується підвищення якості життя населення, що в довгостроковій перспективі сприяє сталому соціальному розвитку.

Підвищення рівня соціально-економічного зростання в межах державного регулювання міграційних процесів вимагає синергії між макроекономічними показниками, які відображають економічне зростання, та рівнем задоволення базових потреб громадян. Відповідність між цими елементами створює передумови для досягнення якісних змін у соціально-економічному розвитку. У таблиці 3.1 наведено оцінки, які ілюструють взаємодію економічних та соціальних показників у контексті трудової міграції. Такий підхід до регулювання міграційних процесів не лише дозволяє розв'язати нагальні проблеми, але й створює базу для довгострокового розвитку країни, інтегруючи її в сучасні глобальні процеси.

Таблиця 3.1 – Концептуально-стратегічні підходи до державного регулювання міжнародної трудової міграції України в контексті євроінтеграції

Елемент	Опис та завдання
Стратегія	Мета: забезпечення державного регулювання трудової міграції на основі порядку, безпеки та регламентації, спрямованої на стимулювання соціально-економічного зростання. Завдання: 1. Створення умов для посилення рушійних сил соціально-економічного розвитку через селективну міграцію. 2. Контроль за міграційним убутком для зменшення негативних наслідків. 3. Забезпечення позитивного впливу трудової міграції на загальний рівень соціально-економічного розвитку.
Доктрина	Соціально-економічне зростання є визначальним принципом державного управління процесами трудової міграції.
Концепція	Управління міграційними процесами передбачає кілька етапів: – підготовка до міграції та формування міграційного потенціалу; – деміграція (виїзд із країни); – інтеграція та адаптація мігрантів у нових умовах; – інтеграція капіталу мігрантів у національну економіку; – реміграція (повернення на батьківщину); – акультурація (взаємна адаптація культурних цінностей); – натуралізація та асиміляція (остаточне входження мігрантів до приймаючого суспільства).

Джерело: складено автором.

Швидкі темпи соціально-економічного розвитку, що є однією з основних цілей стратегії управління зовнішньою міграцією, передбачають досягнення високих економічних і соціальних показників у темпах, які випереджають розвиток негативних явищ, таких як інфляція, економічна нестабільність, нові загрози та поглиблення регіональної чи міждержавної сегрегації. Однак відповідно до принципів сталого розвитку, динамічний економічний прогрес не має створювати надмірного тиску на виробничі ресурси, соціальну інфраструктуру чи природні екосистеми. Значущість врахування принципів сталого розвитку підтверджується стратегією Міжнародної організації з міграції (ІМО) «Міграція та сталий розвиток». У цій стратегії трудова міграція визначена як чинник сталого розвитку для всіх учасників процесу (країн-реципієнтів, країн походження, транзитних країн та самих мігрантів), але лише за умов дотримання норм, правил і забезпечення порядку.

Актуальним є розгляд нових цілей і завдань у межах Національної стратегії регулювання міграційних процесів в Україні, яка враховує необхідність підготовки

майбутніх кроків для досягнення стратегічних пріоритетів. Нова стратегія, орієнтована на період до 2027 року, передбачає системний підхід до вдосконалення державної політики у сфері міграції. Для розробки оновленої стратегії пропонується застосування концептуальних і стратегічних підходів, що дозволять сфокусувати увагу як на вимушеній міграції, так і на регулюванні зовнішніх та внутрішніх міграційних процесів.

Особливу увагу слід приділити зовнішній міграції, яка має значний вплив на соціально-економічний розвиток держави. Така стратегія забезпечить ефективне управління міграційними потоками, одночасно сприяючи соціально-економічному зростанню. Період реалізації цієї стратегії до 2027 року синхронізується зі Стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 роки, що сприяє поширенню тенденцій регіоналізації управління.

Важливість регулювання міграційних процесів у контексті регіонального розвитку зумовлена потребою вирішення низки проблем, таких як масове безробіття, стимулювання місцевих ринків (нерухомості, споживання тощо) та залучення додаткових фінансових ресурсів. Проте короткостроковий «дивідендний» ефект від трудової міграції часто не компенсує негативних наслідків, зокрема продовження процесів депопуляції та незворотних втрат населення.

Таким чином, для України критично важливо впроваджувати новий концептуальний і стратегічний підхід до державного управління міграційними процесами, що базується на концепції соціально-економічного зростання. Трудова міграція має трансформуватися у потужний драйвер економічних і соціальних змін. Для цього необхідно затвердити середньострокову стратегію, яка інтегрує основні завдання у сферах екології, статистики, інфраструктури, права, інформаційного забезпечення та інші.

Реалізація цієї програми сприятиме комплексному та скоординованому регулюванню міграційних процесів у всіх напрямках, а також формуванню чіткої поетапної програми щодо управління трудовою міграцією. Виділення ключових пріоритетів дозволить знизити рівень міграційних загроз і створить умови для досягнення позитивних результатів у сфері соціально-економічного розвитку.

Водночас важливо враховувати попередні адміністративні досягнення, усувати виявлені недоліки та забезпечувати їхнє ефективне впровадження у майбутньому.

Потреба в чіткішому регулюванні з боку Європейської Комісії та перегляді окремих практик держав-членів ЄС є очевидною в контексті ефективного управління статусом тимчасового захисту (Temporary Protected Status (TPS)). Важливо забезпечити збереження цього статусу протягом усього періоду дії відповідної директиви. Окрім цього, слід надати можливість добровільного повернення до України з правом на повторний в'їзд до країни, яка надає захист. Це особливо актуально з огляду на нестабільну ситуацію в Україні, що може змусити навіть тих, хто планує повернення на тривалий період, знову залишити країну.

Під час організації процесу добровільного повернення необхідно уникати повного скасування статусу TPS. Замість цього варто розглядати варіант тимчасової зупинки або обмеження певних пільг на основі індивідуального підходу. Такий механізм дозволить зберегти права бенефіціарів TPS та забезпечити їхню можливість повторного отримання захисту. Перегляд директиви про довгострокове перебування в ЄС має враховувати специфіку статусу TPS, особливо у контексті права на довгостроковий дозвіл на проживання. Зміни у законодавстві повинні гарантувати, що характерні для статусу TPS «маятникові» переміщення не розглядатимуться як порушення безперервного проживання.

Рекомендації для ключових учасників процесу:

1. Європейська Комісія має розробити детальні настанови для держав-членів ЄС, спрямовані на збереження статусу TPS протягом усього строку його дії. У випадку добровільного повернення до України необхідно використовувати механізм тимчасового обмеження пільг або призупинення статусу замість повного скасування. Для цього доцільно створити експертну групу в рамках Платформи Солідарності, яка б включала представників України для інформування про специфіку політичних рішень.

2. Держави-члени ЄС мають забезпечити:

- збереження статусу TPS для бенефіціарів до офіційного завершення його дії;

- тимчасове обмеження пільг або статусу на основі індивідуальної оцінки у випадку добровільного повернення;
- гарантований повторний в'їзд осіб, які повернулися з України;
- оперативну реактивацію статусу TPS для забезпечення доступу до відповідних прав;
- своєчасне оновлення даних у Платформі реєстрації тимчасового захисту, яка адмініструється Європейською Комісією.

3. Агентство з основних прав ЄС має здійснювати моніторинг ситуації на кордоні з Україною для недопущення перешкод у повторному в'їзді осіб, які мають статус TPS, після короткострокових візитів або добровільних повернень.

Запропоновані кроки сприятимуть формуванню більш ефективної системи управління статусом TPS, що відповідає як потребам бенефіціарів, так і інтересам країн-членів ЄС. У цьому контексті важливо забезпечити баланс між наданням захисту, дотриманням прав осіб і стабільністю приймаючих країн.

Аналіз основних напрямів розвитку міжнародної трудової міграції в умовах євроінтеграційних процесів свідчить про необхідність комплексного підходу до регулювання міграційних потоків та врахування економічних, соціальних і правових аспектів. Інтенсифікація співпраці з європейськими партнерами сприяє розширенню можливостей для українських громадян на міжнародному ринку праці, однак водночас створює ризики, пов'язані з відтоком висококваліфікованих фахівців. Тому важливо забезпечити розвиток інструментів для стимулювання повернення мігрантів і використання їхнього досвіду та ресурсів на благо національної економіки.

В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів значну роль відіграє підвищення рівня професійної підготовки українських трудових ресурсів відповідно до європейських стандартів, що дозволить посилити конкурентні позиції на міжнародному ринку праці. Також необхідно вдосконалювати національну міграційну політику з урахуванням глобальних тенденцій, що сприятиме підвищенню рівня зайнятості, соціальної захищеності та економічного розвитку країни.

3.3. Удосконалення інструментів і механізмів регулювання міжнародної трудової міграції в умовах євроінтеграції України

Глобалізація та інтеграційні процеси суттєво впливають на розвиток міжнародної трудової міграції, зумовлюючи необхідність адаптації національних інструментів і механізмів регулювання до нових викликів і можливостей. Для України, яка активно інтегрується до європейського економічного простору, удосконалення системи регулювання трудової міграції є важливим кроком на шляху до ефективного використання людського капіталу та забезпечення соціально-економічного розвитку. Важливим аспектом є гармонізація українського законодавства з європейськими нормами, що дозволить створити прозору та ефективну систему управління трудовою міграцією, яка враховуватиме як інтереси громадян, так і потреби ринку праці.

Сучасні умови вимагають впровадження дієвих механізмів співпраці між державними органами, бізнесом і громадськими організаціями з метою захисту прав трудових мігрантів, забезпечення їхньої соціальної інтеграції та підвищення мобільності на європейському ринку праці. Удосконалення регулювання трудової міграції має також включати запровадження цифрових технологій для спрощення процедур працевлаштування, покращення інформаційного забезпечення та формування сприятливого інвестиційного клімату для повернення кваліфікованих працівників в Україну.

Ринкове регулювання міграційних процесів базується на співвідношенні попиту та пропозиції робочої сили з урахуванням рівня професійної кваліфікації працівників і розміру заробітної плати. У цьому контексті першорядну роль відіграють інтереси роботодавців, які прагнуть мінімізувати витрати на оплату праці та соціальне забезпечення працівників. Однак самостійний контроль ринку праці за масштабами трудової міграції, особливо для працівників низької кваліфікації, виявляється недостатнім. У зв'язку з цим виникає необхідність державного регулювання, що спрямоване на оптимізацію міграційних потоків та захист прав

трудоу мiгрантiв, якi працюють за кордоном.

Функцiї розподiлу робочої сили мiж державами виконує низка органiв виконавчої влади. Також окремі аспекти мiграцiйних процесiв вивчають i регулюють мiжнароднi органiзацiї, зокрема Мiжнародна органiзацiя працi, Мiжнародна органiзацiя з мiграцiї, Всесвiтня органiзацiя охорони здоров'я, ЮНЕСКО тощо.

Державне регулювання зовнiшньої трудової мiграцiї є невід'ємною складовою загального управлiння економiкою та соцiально-економiчною полiтикою держави. Його слiд розглядати у взаємозв'язку з демографiчними процесами, зайнятiстю населення, правовим регулюванням i функцiями державного управлiння.

Стратегiя мiграцiйної полiтики країнi формується пiд впливом декiлькох груп факторiв. Перша група охоплює внутрiшнi потреби держави, що стосуються демографiчної ситуацiї, соцiально-економiчних умов, питань нацiональної безпеки та територiальної цiлiсностi. Друга група включає установки полiтичної елiти, що визначають прiоритети розвитку країнi та формують полiтико-правовий режим регулювання мiграцiї. Третя група пов'язана з мiжнародною ситуацiєю, а також iз полiтичними, економiчними та соцiальними умовами в прикордонних рiгiонах. Четверта група охоплює природнi та техногеннi катаклiзми, хоча їхнiй вплив зазвичай є короткостроковим.

Держави впливають на мiграцiйнi процеси через регулювання кiлькiсного та якiсного складу мiгрантiв i захист їхнiх прав. Одним iз ключових елементiв мiграцiйної полiтики є визначення юридичного статусу трудових мiгрантiв, який забезпечує їхнi соцiально-економiчнi, трудовi та iншi права вiдповiдно до мiжнародного права та нацiонального законодавства.

Державне регулювання мiжнародної мiграцiї може здiйснюватися через прямий та опосередкований вплив. Прямий вплив передбачає полiтику обмеження, яка реалiзується через суворi заходи: обмеження виїзду чи в'їзду, ускладнення процедур отримання дозволiв, обмеження дiяльностi посередникiв. Такi дiї нерiдко викликають негативну реакцiю суспiльства i можуть призводити до зростання нелегальної мiграцiї. Опосередкований вплив, своєю чергою, передбачає створення

умов, що стимулюють залишатися в країні, покращення якості життя, умов праці, соціального захисту, можливостей професійного зростання.

В умовах глобалізації регулювання трудової міграції охоплює як внутрішні, так і міжнародні аспекти. До внутрішніх аспектів належать адаптація процедур міграції до міжнародних стандартів, ефективне управління потоками, політика інтеграції мігрантів у суспільство. Міжнародні аспекти передбачають співпрацю між державами, участь у вдосконаленні міжнародного права, посилення взаємодії з міжнародними організаціями та реалізацію спільних заходів.

Реформація міграційних систем у різних країнах зумовлена змінами, що відбуваються на їхніх ринках праці, а також трансформацією вимог до якості іноземної робочої сили. Зокрема, зміщення акценту від потреби в створенні резерву робочої сили до залучення конкретних професійно-кваліфікаційних груп мігрантів є важливим фактором цієї трансформації. Це також пов'язано з необхідністю задоволення попиту на різні категорії робочої сили, як постійну, так і тимчасову. Крім того, важливим аспектом стає оптимізація процесів первинної адаптації іноземців до місцевих умов через залучення іноземних студентів, що полегшує інтеграцію та мінімізує соціальну напругу.

Одним із ключових аспектів реформування є вдосконалення систем відбору мігрантів, спрямованих на задоволення потреб ринку праці. Важливою метою таких реформ є створення ефективних механізмів для відбору та фільтрації надлишкових і затребуваних категорій претендентів на в'їзд. Внаслідок цих змін більшість країн активно адаптує свої міграційні стратегії, щоб відповідати новим викликам і потребам економіки. В деяких випадках можна говорити навіть про докорінну реформу імміграційних систем, що відображає перехід до нових моделей відбору, які відповідають зміненим умовам національних ринків.

Канада, Нова Зеландія та Австралія стали одними з перших країн, які розпочали значні зміни в своїх системах регулювання трудової міграції. Вони активно реформують свої політики, орієнтуючись на залучення висококваліфікованої робочої сили, що дозволяє їм задовольняти поточні потреби національних економік. З іншого боку, Великобританія також здійснила

організаційні зміни в міграційній системі, проте з різних причин їй не вдалося завершити повний цикл реформ. Це стало результатом внутрішніх протиріч, зокрема через складність погодження національних інтересів з вимогами ЄС щодо вільного руху робочої сили та обмеження на прийом мігрантів з третіх країн.

США, в свою чергу, регулярно роблять спроби реформи своєї імміграційної системи. Однак насправді більшість цих ініціатив, як от скасування програми DACA або зміни в лотереї «зелених карт», не торкаються основних принципів системи. Це зумовлено тим, що більшість іммігрантів потрапляє в країну через сімейне возз'єднання, а не через трудову міграцію, що залишає сімейний потік домінуючим. Хоча США є однією з найбільш популярних країн для імміграції, офіційна трудова міграція охоплює лише близько 15-20% від загального потоку.

У ЄС, з одного боку, спостерігається процес уніфікації міграційних політик, а з іншого – виникає суперечність між намаганням стандартизувати підходи до міграції та національними специфіками. Це відображається, зокрема, на прикладі міграційної кризи 2015-2016 років, коли різні держави по-різному підходили до вирішення проблеми біженців та мігрантів, що стали однією з найбільших проблем для ЄС. Водночас держави ЄС намагаються знайти баланс між спільними ініціативами та національними інтересами у галузі міграційного регулювання.

Найбільш ефективні національні міграційні системи демонструють вміння поєднувати інструменти, доступні всім країнам, із специфічними підходами, що враховують соціально-культурні та політико-економічні особливості. Досвід Канади та Південної Кореї є цікавим в контексті цього підходу. Обидві країни характеризуються стабільними ринками праці та низьким рівнем безробіття, що створює сприятливі умови для прийому мігрантів. Канадська система, зокрема, розвивалася як дворівнева, поєднуючи федеральний і провінційний рівні відповідальності, що дозволяє гнучко реагувати на зміни в попиті на робочу силу та забезпечувати інтеграцію мігрантів у місцеві економіки.

Для Південної Кореї однією з головних проблем залишається перехід від моделі експорту робочої сили до моделі країни, що приймає мігрантів. Цей процес розвивався поступово, з численними труднощами і спробами впровадити необхідні

зміни. Реформа міграційної політики Кореї була складним і етапним процесом, що включав поступове коригування міграційних стратегій для відповіді на внутрішні потреби національного ринку праці. Спершу країна активно експортувала робочу силу в інші економічно розвинені держави, однак згодом перетворилася на важливу країну-реципієнта для трудових мігрантів. Цей етап був необхідний для збереження стабільності економіки та розвитку національних інфраструктурних проєктів, в яких бракувало кваліфікованої робочої сили.

Після численних спроб і помилок, в результаті було сформовано сучасну високоефективну міграційну модель, що включає активну роль урядової бюрократії. Ця модель побудована з фокусом на управлінні процесом прийому і розподілу іноземної робочої сили, зокрема, низькокваліфікованих мігрантів. Тому важливим аспектом є ретельний відбір та управління припливом робочих мігрантів для заповнення вакансій, що створює ефективне і збалансоване розподілення робочих місць у країні. Водночас, Південна Корея продовжує стикатися з іншою проблемою – відпливом висококваліфікованих кадрів, зокрема випускників вищих навчальних закладів, що залишають країну в пошуках кращих можливостей для кар'єрного росту в інших більш розвинутих країнах. Цей процес також стає важливим викликом для політики залучення іноземних спеціалістів.

У контексті міграційного регулювання особливо важливо розуміти, що в кожній країні є свій історичний, культурний та економічний контекст, що визначає її підхід до регулювання міграційних потоків. Для країн, що мають різні економічні і природні ресурси, але прагнуть досягти схожих цілей в галузі міграційної політики, формуються і використовуються різноманітні інструменти міграційного контролю. Вони враховують не тільки внутрішні потреби економіки, але й здатність країни адаптуватися до зовнішніх викликів, зокрема, до глобальної конкуренції.

У загальному контексті, на світовому рівні міграційне регулювання все більше набуває форми не лише обмеження для небажаних мігрантів, але й заходів для залучення необхідної робочої сили. Встановлення високих вимог до професійно-кваліфікаційного складу мігрантів, рівня їхнього доходу, освіти та знання мов, вікових обмежень, а також заходів щодо залучення бажаних трудових мігрантів стає

стандартною практикою. Ці заходи спрямовані на досягнення оптимального балансу між потребами національної економіки та рівнем життєвих стандартів, що можна запропонувати мігрантам.

Міграційне регулювання є надзвичайно складним і політизованим процесом, який включає в себе не тільки суто економічні чинники, але й серйозні соціальні та політичні аспекти. Це стосується як обмежень щодо нових іммігрантів (наприклад, Великобританія), так і викликів інтеграції мігрантів в приймаючі країни (ЄС) та боротьби з нелегальною міграцією (США). Водночас сьогодні спостерігається поступова зміна інститутів імміграційного відбору, посилення ролі програмно-цільового планування та більш строгих вимог до роботодавців і освітніх установ, що приймають іноземних студентів і працівників.

Урядові програми, що включають квоти, бальні системи, списки дефіцитних професій, а також підвищення вимог до роботодавців та спонсорів іммігрантів, стають важливими інструментами у формуванні міграційної політики. Окрім цього, важливу роль відіграють механізми адаптації іноземців в приймаючому суспільстві, що включає інтеграційні угоди, громадські ініціативи та підтримку з боку місцевих органів влади. Враховуючи зростання напруги в суспільствах через міграційні потоки, важливо зосередитись на розвитку механізмів регулювання, які будуть забезпечувати баланс між соціальною стабільністю та інтеграцією нових громадян.

Ці процеси, разом із новими регуляторними інструментами, впливають на баланс сил як у країнах-реципієнтах, так і в країнах мігрантів, створюючи нові конкурентні умови на міжнародному ринку праці. Особливо це важливо в умовах глобалізації, коли зміни в економіці однієї країни можуть спричиняти значні зрушення у міграційних потоках по всьому світу. Водночас скорочення попиту на робочу силу в одних країнах не завжди призводить до зменшення пропозиції з боку мігрантів, що призводить до збільшення нелегальної міграції та її негативних наслідків.

Одним із найбільших викликів для міграційної політики стає ситуація з біженцями, особливо в Європі, де мігранти та біженці часто стикаються з серйозними труднощами при перетині кордонів, недостатньою інформацією і

високим ризиком торгівлі людьми. Після угоди між ЄС та Туреччиною, ситуація стала ще більш складною, створюючи гуманітарну кризу для тисяч людей, які потрапили в Грецію та інші країни. Ті, хто пройшли через Середземне море, сподівалися знайти краще життя, але опинилися в переповнених таборах без основних благ і послуг. Ситуація вкрай складна, тому важливо запровадити стандартні процедури надання притулку, що відповідатимуть високим європейським стандартам, забезпечуючи рівний доступ до допомоги та підтримки для всіх біженців, і розподіляти їх більш справедливо між країнами ЄС.

Правові інструменти, які використовуються для регулювання процесів трудової міграції, визначають юридичні аспекти впливу державних органів і установ різних секторів економіки на ці процеси. Це забезпечує належне управління трудовою міграцією з боку держави, включаючи тісну співпрацю між різними організаціями і структурами на місцевому та національному рівні. В умовах повномасштабної військової агресії на території України зовнішня трудова міграція перетворюється на складний об'єкт управління, що потребує більш системного підходу, використання різноманітних методів та інструментів управлінського, фінансового, економічного, соціального та інформаційного характеру. Важливими елементами цього підходу є не лише стратегічне управління, але й гнучке застосування соціально-демографічної статистики, а також комплексне врахування вимог соціокультурного захисту та соціального забезпечення мігрантів.

У такий складний час, як війна, додаткового правового регулювання вимагає значна частина нормативно-правових актів, а також обґрунтування доцільності їхнього застосування для ефективного управління процесами трудової міграції. Такий правовий підхід створює необхідну основу для дотримання політичної культури та дисципліни адміністративних органів. Ключове значення має наявність чіткої юридичної бази для належного управління цими процесами, що забезпечує прозорість, ефективність та відповідальність у роботі органів державної влади.

З огляду на поглиблення європейської інтеграції України, важливо чітко визначити рівень компетентності кожної установи, яка бере участь у процесі впровадження регулюючих механізмів. Це дозволяє продемонструвати інституційні

та правові механізми, що підтверджують високий рівень політичної відповідальності в цій важливій сфері. Інституційний механізм державного регулювання процесу зовнішньої трудової міграції стає важливим елементом для забезпечення ефективного управління цим процесом. Такий механізм не лише відповідає за координацію дій між різними структурами, але й сприяє підвищенню ефективності трудової міграції як важливого чинника соціально-економічного розвитку держави. Його основними напрямками є:

1. Аналіз зовнішнього середовища і ринкових факторів, що визначають попит на робочу силу в різних країнах.
2. Взаємодія з інституціями, установами, громадськими організаціями, навчальними закладами та бізнес-структурами, що забезпечують інтеграцію мігрантів у приймаючі економіки.
3. Підтримка мігрантів і їхніх сімей, робота з асоціаціями, діаспорами, а також з організаціями, що допомагають у процесі адаптації та соціалізації трудових мігрантів.

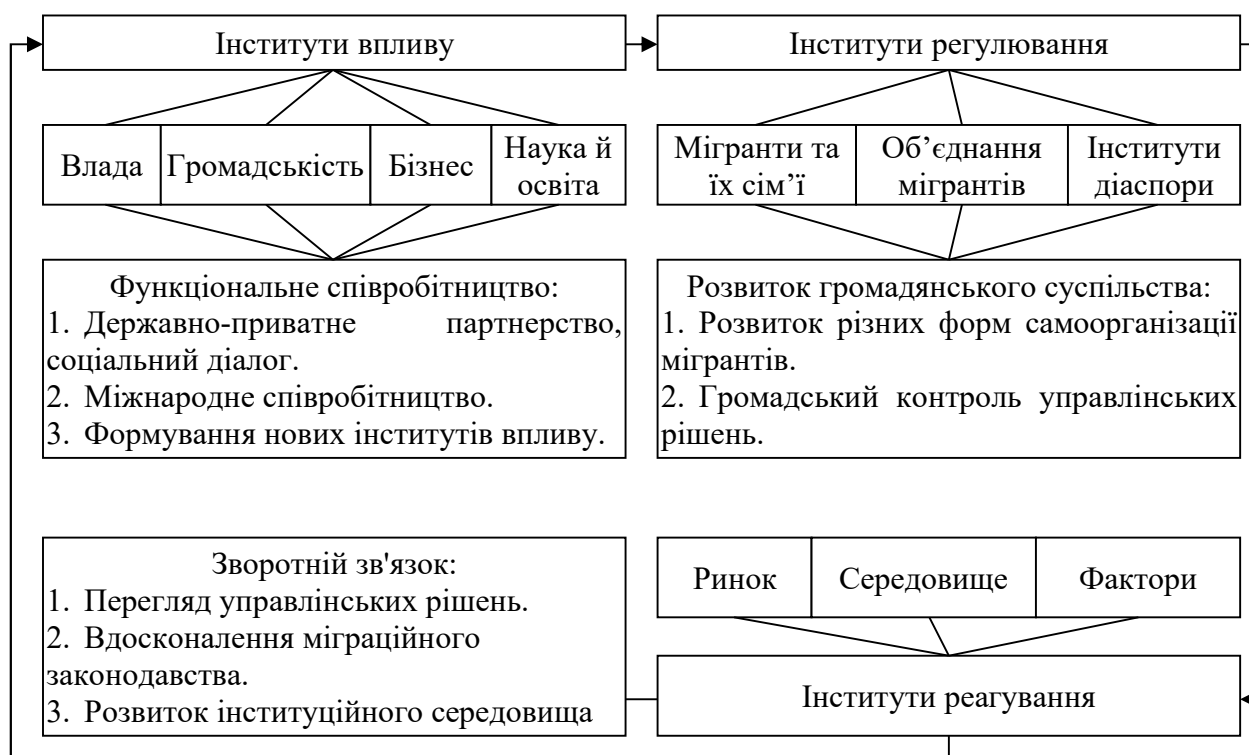

Рисунок 3.3 – Інституційна система управління трудовою міграцією населення України в контексті посилення євроінтеграційних процесів

Джерело: складено автором.

Для досягнення високої ефективності управлінських інструментів, установи повинні активно співпрацювати на основі функціонального підходу. Суть цього підходу полягає в тому, що різні департаменти та державні органи повинні взаємодіяти, забезпечуючи виконання своїх функціональних обов'язків, при цьому збільшуючи зусилля з департаментами інших областей для досягнення загальної мети. Така взаємодія має вирішальне значення для того, щоб кожен орган міг ефективно впливати на різні аспекти економічного розвитку та управління міграційними потоками. Зокрема, в умовах війни це дає можливість не тільки залучити необхідну робочу силу, але й забезпечити стабільність вітчизняного ринку праці. Активність відповідних органів влади є важливим показником змін у державному управлінні. Зокрема, це може виражатися в підвищенні ефективності функціонування установ і демонстрації різних проявів функціонального співробітництва. Важливо зазначити, що ефективність діяльності державних установ і органів влади значною мірою залежить від рівня політичної культури та відповідальності, а в Україні існують серйозні проблеми у цій сфері. Недостатній рівень політичної зрілості може призвести до уповільнення процесів адаптації та інтеграції мігрантів, що, в свою чергу, впливає на соціально-економічний розвиток держави.

Для того щоб інституційно-правові механізми сприяли ефективному вирішенню ключових завдань трудової міграції, необхідно забезпечити їхню раціоналізацію, безпеку та належне регулювання. Це передбачає, що відповідні державні та ділові інститути повинні бути здатними створити сприятливі умови для міграційних процесів. Важливим аспектом є забезпечення комплексного підходу до управління трудовою міграцією через взаємодію різних зацікавлених сторін, включаючи органи державної влади, бізнес-спільноту та громадянське суспільство.

В Україні залучення неурядових організацій до процесу регулювання трудової міграції залишається на низькому рівні. Згідно з дослідженнями, проведеними Центром соціальних досліджень «Кедос» у 2021 році, представники НУО висловлюють сумнів щодо спроможності державних органів впливати на їхні рішення, а самі трудові мігранти не мають значного впливу на прийняття рішень з

боку іноземних держав. Водночас аналіз засвідчує, що державні установи в Україні хоча й визнають важливість громадських ініціатив, проте рідко реалізують їх на практиці. Як наслідок, потенціал співпраці між державою та громадським сектором залишається нереалізованим, що впливає на ефективність регулювання трудової міграції. Формування громадянського суспільства в Україні триває, однак його розвиток ускладнюється обмеженим впливом громадськості на прийняття державних рішень. Це знижує мотивацію громадян до активної участі в міграційних процесах. Трудові мігранти, як правило, орієнтовані на вирішення власних економічних проблем, що зменшує їхню залученість до громадської діяльності. У випадку коротко- або середньострокової міграції працівники часто інтегруються в приймаюче суспільство без значної взаємодії з діаспорними організаціями. Водночас довгострокові мігранти схильні до активнішої участі у житті національних громад та підтримання культурної ідентичності через створення діаспорних об'єднань, зокрема релігійних центрів.

Зміцнення взаємодії між українською діаспорою та державними інституціями є важливим завданням, яке сприятиме збереженню національної ідентичності та забезпечить підтримку іміджу України на міжнародному рівні. Зокрема, активність діаспори відіграла ключову роль під час Революції Гідності, пандемії COVID-19 та сучасних викликів, пов'язаних із збройною агресією. Отже, посилення комунікації між діаспорськими організаціями та українською державою є необхідним для консолідації зусиль у захисті прав трудових мігрантів та популяризації національних інтересів за кордоном.

Функціональне співробітництво між державними установами та НУО повинно бути більш структурованим та передбачати різні форми взаємодії. Важливо уникати формалізму та забезпечити послідовність у прийнятті рішень. Пропозиції громадськості мають бути всебічно проаналізовані на рівні органів влади з подальшим інформуванням суспільства про їхню реалізацію. Ефективна взаємодія між сторонами сприятиме підвищенню довіри з боку трудових мігрантів до державних рішень та залученню громадськості до процесів управління міграційними потоками.

Таблиця 3.2 – Основні пріоритети функціональної взаємодії інститутів влади України з громадськими організаціями та об'єднаннями

Організації та інституції діаспори	Бізнес-об'єднання	Громадські організації та асоціації в Україні	Мігрантські спільноти за кордоном	Освітньо-наукові установи та організації
Сприяння розвитку українських культурних осередків, включаючи мистецькі центри та освітні установи. Формування сталої інформаційної взаємодії для збереження національної ідентичності.	Взаємодія з метою аналізу впливу трудової міграції на ринок праці, розвиток підприємництва та рівень професійної підготовки кадрів.	Участь у моніторингу міграційних потоків. Активна взаємодія з державними структурами, спрямована на вдосконалення механізмів регулювання трудової міграції.	Співпраця міждержавного рівня, спрямована на залучення організацій українських мігрантів до діяльності консультативних органів та державних установ приймаючих країн.	Проведення спільного аналізу міграційних процесів. Кооперація для впровадження спільних наукових ініціатив та проєктів, спрямованих на вивчення аспектів трудової міграції.

Джерело: складено автором.

Отже, українські громадські організації, які займаються питаннями трудової міграції, вже мають необхідне правове підґрунтя та активно беруть участь в адміністративних процесах. Проте інституційно-правові механізми у цій сфері ще не досягли необхідного рівня ефективності. Низький рівень публічності діяльності громадських рад призводить до зниження зацікавленості населення у питаннях міграційного регулювання. Для підвищення ефективності співпраці між державою та громадськістю необхідно запроваджувати інноваційні підходи до комунікації та розширювати можливості для трудових мігрантів брати активну участь у процесах прийняття рішень.

Аналіз сучасних підходів до регулювання міжнародної трудової міграції засвідчує необхідність подальшого вдосконалення існуючих інструментів і механізмів у контексті європейської інтеграції України. Впровадження комплексного підходу до управління міграційними потоками дозволить забезпечити баланс між потребами національної економіки та інтересами громадян, що виїжджають за кордон у пошуках кращих умов праці. Одним із ключових напрямів

удосконалення є посилення співпраці з європейськими країнами для створення узгоджених політик зайнятості та соціального захисту трудових мігрантів.

Ефективне регулювання міграційних процесів передбачає створення прозорої правової бази, яка враховуватиме міжнародні зобов'язання України та надаватиме можливості для легального працевлаштування українців за кордоном. Важливим аспектом є також розробка програм професійного навчання та перекваліфікації, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських працівників на європейському ринку. Удосконалення механізмів моніторингу та оцінки міграційних потоків дозволить підвищити ефективність державної політики у цій сфері та забезпечити сталий соціально-економічний розвиток країни в умовах глобальних змін.

Висновки до розділу 3

Стратегічні перспективи участі України в міжнародній трудовій міграції визначаються динамічними змінами на глобальному ринку праці, що створюють як нові можливості, так і виклики для національної економіки. Розширення доступу українських громадян до міжнародних ринків праці є ключовим фактором, що сприяє зростанню обсягів грошових переказів, підвищенню рівня зайнятості та вдосконаленню професійних навичок трудових мігрантів. Водночас існує необхідність забезпечення більшої участі України в міжнародних ініціативах, спрямованих на захист трудових прав мігрантів, узгодження нормативно-правової бази з міжнародними стандартами та розвиток партнерських відносин з країнами-реципієнтами робочої сили. Особливу увагу слід приділити питанням підвищення конкурентоспроможності українських працівників шляхом вдосконалення системи професійної підготовки та перепідготовки, що дозволить їм відповідати вимогам міжнародного ринку праці та адаптуватися до змін його структури.

Однак залучення українських громадян до міжнародного ринку праці потребує

комплексного підходу, який враховує як соціально-економічні, так і демографічні наслідки. Значний відтік кваліфікованих кадрів може призвести до дефіциту робочої сили у ключових секторах економіки, що вимагає розробки стимулів для повернення мігрантів та використання їхнього досвіду для розвитку національного бізнесу. Крім того, важливим аспектом є створення сприятливих умов для збереження зв'язків мігрантів із батьківщиною через підтримку діаспорних ініціатив та програм реінтеграції. Взаємодія з міжнародними організаціями та запозичення передового досвіду країн, які успішно реалізують політику залучення мігрантів, можуть стати ефективним інструментом для формування комплексної стратегії управління трудовою міграцією в Україні.

Розвиток міжнародної трудової міграції в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів відкриває для України значні можливості щодо економічного зростання та соціальної стабільності. Інтеграція до європейського простору сприяє підвищенню рівня мобільності робочої сили, що дозволяє українським працівникам отримати доступ до кращих умов праці, соціальних гарантій і можливостей професійного розвитку. Водночас посилення співпраці з країнами ЄС вимагає глибшого аналізу викликів, пов'язаних із конкуренцією на ринку праці, адаптацією українських фахівців до нових умов і необхідністю підвищення їхньої кваліфікації. Важливим напрямом є створення програм професійного навчання та перепідготовки в рамках двосторонніх угод з країнами ЄС, що сприятиме гармонізації освітніх стандартів і спрощенню процедури визнання кваліфікацій.

Попри численні можливості, євроінтеграція висуває низку вимог, пов'язаних із необхідністю ефективного управління міграційними потоками, запобіганню нелегальній зайнятості та забезпеченням соціального захисту українських працівників. Політика в цьому напрямі має враховувати потребу в розширенні міжнародної співпраці для врегулювання питань трудової мобільності, створення механізмів підтримки мігрантів та стимулювання їхньої активної участі в економічному розвитку країни. Зокрема, важливим є залучення ресурсів Європейського Союзу для фінансування програм адаптації та інтеграції трудових

мігрантів, що сприятиме формуванню позитивного іміджу України як надійного партнера на міжнародному ринку праці.

Удосконалення інструментів і механізмів регулювання міжнародної трудової міграції є важливим аспектом у контексті євроінтеграційних прагнень України. Впровадження ефективних механізмів контролю та управління міграційними потоками сприятиме підвищенню прозорості трудової міграції та забезпеченню захисту прав українських громадян за кордоном. Важливим завданням є модернізація нормативно-правової бази відповідно до європейських стандартів, що дозволить гармонізувати українське законодавство з міжнародними нормами та мінімізувати ризики нелегальної зайнятості. Крім того, потребує вдосконалення система моніторингу міграційних процесів, що забезпечить більш оперативне реагування на зміни в структурі попиту на робочу силу та допоможе формувати ефективну політику у сфері трудової міграції.

Одним із ключових завдань є посилення ролі державних та громадських інституцій у процесі регулювання трудової міграції шляхом створення єдиної системи інформаційної підтримки мігрантів, яка б включала правову, консультативну та соціальну допомогу. Підвищення обізнаності громадян щодо можливостей працевлаштування за кордоном, умов трудових контрактів та вимог законодавства країн-реципієнтів сприятиме зниженню ризиків експлуатації та порушень трудових прав. Крім того, важливим є залучення іноземних партнерів до реалізації спільних програм у сфері трудової міграції, що дозволить створити сприятливе середовище для мігрантів і сприятиме їхній інтеграції до соціально-економічного життя країни перебування.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Визначення сутності та ролі міграційних процесів є необхідним для розуміння масштабів та впливу міжнародної трудової міграції на економіку та суспільство в умовах глобалізації. Міграція робочої сили є невід'ємним компонентом сучасного світового господарства, сприяючи як задоволенню попиту на робочу силу в приймаючих країнах, так і економічному розвитку країн-експортерів трудових ресурсів. Особливого значення набуває аналіз мотиваційних чинників, що спонукають людей до переїзду, серед яких ключову роль відіграють економічні, соціальні та політичні умови. Розуміння цих аспектів дозволяє ефективніше адаптувати політику управління міграцією до сучасних викликів, зокрема в контексті інтеграції України до європейського простору.

Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції мають подвійний характер і впливають як на країни, що приймають мігрантів, так і на країни їх походження. З одного боку, міграція сприяє наповненню ринку праці кваліфікованими кадрами, зниженню витрат на робочу силу та підвищенню економічної ефективності. З іншого боку, вона може призводити до відтоку інтелектуального капіталу та демографічних змін у країнах-донорів, що вимагає розробки відповідних механізмів компенсації. Для України цей процес є особливо важливим у світлі євроінтеграційних прагнень, адже він створює як можливості для економічного зростання через залучення іноземних інвестицій та досвіду, так і загрози, пов'язані з втратою висококваліфікованих фахівців.

Державне регулювання міжнародної міграції є важливим інструментом, що дозволяє забезпечити збалансований підхід до вирішення проблем, пов'язаних із трудовою мобільністю. У сучасних умовах посилення міграційних потоків необхідно вдосконалювати правові та організаційні механізми регулювання, враховуючи досвід європейських країн. Особливої уваги потребує розвиток міжнародної співпраці, спрямованої на гармонізацію законодавчих норм та створення умов для легальної та безпечної міграції. Враховуючи стратегічний курс

України на європейську інтеграцію, важливим є забезпечення комплексного підходу до управління міграційними процесами, що поєднує економічні, соціальні та правові аспекти.

Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі стикається з численними викликами, що зумовлені глобальними економічними, політичними та соціальними процесами. Поглиблення євроінтеграції сприяє відкриттю нових можливостей для українських громадян, проте водночас ускладнює адаптацію до нових вимог ринку праці. Основними перешкодами залишаються високий рівень конкуренції, правові бар'єри та необхідність відповідності професійним стандартам приймаючих країн. Це потребує не лише активної підтримки з боку державних органів, а й підвищення кваліфікації мігрантів.

Військовий конфлікт на території України створює додатковий тиск на міжнародний ринок праці, змушуючи значну кількість людей шукати нові шляхи для забезпечення власного добробуту за кордоном. Водночас економічна нестабільність та політична невизначеність ускладнюють процес інтеграції та призводять до ризиків соціальної ізоляції. Саме тому необхідно впроваджувати ефективні механізми соціально-економічної адаптації українських трудових мігрантів. Українські трудові мігранти поступово займають стійкі позиції на міжнародному ринку праці, демонструючи високу трудову етику, професійність та адаптивність. Однак, у зв'язку з поглибленням євроінтеграційних процесів, перед мігрантами постає необхідність відповідати підвищеним стандартам професійної кваліфікації, що вимагає додаткових інвестицій у навчання та перепідготовку. Державна підтримка в цьому контексті може відігравати ключову роль, створюючи умови для підвищення конкурентоспроможності українських фахівців.

Війна в Україні значно вплинула на структуру міграційних потоків, зокрема, спостерігається збільшення кількості жінок і осіб старшого віку серед трудових мігрантів. Це зумовлює необхідність адаптації трудових політик приймаючих країн до нових реалій. Важливим аспектом залишається питання соціального захисту, доступу до медичних послуг та інтеграції в місцеві громади.

Процес інтеграції українських трудових мігрантів у європейський простір є

складним і багатоаспектним. З одного боку, європейські країни надають широкий спектр можливостей для працевлаштування, але з іншого – постають питання мовного бар'єру, соціальної адаптації та отримання необхідної документації. Синергія між державними органами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами є критично важливою для полегшення цього процесу.

Інтеграція українських мігрантів сприяє не лише економічному розвитку приймаючих країн, а й зміцненню зв'язків між Україною та ЄС. Проте, для забезпечення успішної адаптації необхідно розробляти стратегії, що включають навчальні програми, підтримку підприємницької діяльності та сприяння соціальній інтеграції українців за кордоном.

Згідно з проведеним аналізом, перспективи України у міжнародній трудовій міграції в контексті поглиблення євроінтеграційних процесів є ключовими для подальшого розвитку країни. Враховуючи суттєву роль євроінтеграції в економічному, соціальному та політичному розвитку України, важливо зауважити, що участь у міжнародній трудовій міграції може стати важливим фактором зростання національної економіки, особливо в контексті потреби в мобільних та кваліфікованих трудових ресурсах, які можуть активно вливатися в економіки інших країн Європи. Розвиток міжнародної трудової міграції також сприятиме покращенню економічних відносин України з державами ЄС, що в свою чергу дозволить посилити політичну та економічну стабільність у країні.

Перспективи розвитку міжнародної трудової міграції передбачають не лише зростання потоку трудових мігрантів з України, а й необхідність розробки стратегій, спрямованих на максимізацію вигод від цього процесу. Оскільки євроінтеграція відкриває нові можливості для трудових мігрантів, важливо створити умови для їхнього адаптаційного процесу в країнах ЄС, а також розвивати програми з підтримки трудових мігрантів на державному рівні. Водночас, для ефективного використання міжнародної трудової міграції на користь національної економіки необхідно враховувати як інтереси трудових мігрантів, так і інтереси держави, сприяючи належному рівню соціального захисту та інтеграції трудових ресурсів у глобальний ринок праці.

Напрями розвитку міжнародної трудової міграції в умовах євроінтеграції потребують чіткого визначення пріоритетів та стратегії на всіх рівнях: від державної політики до міжнародних угод. Важливими є не лише інтереси окремих громадян, а й державна політика щодо надання можливостей для ефективної трудової міграції, що забезпечить взаємовигідні умови для всіх учасників цього процесу. Одним із ключових аспектів є розвиток системи навчання та перепідготовки робочої сили, яка може бути адаптована до специфіки міжнародного ринку праці та потреб країн ЄС.

Крім того, ефективне регулювання міжнародної трудової міграції в умовах євроінтеграції потребує модернізації інструментів та механізмів, які забезпечать оптимальне управління міграційними процесами. Це включає вдосконалення правових норм, створення чітких механізмів для захисту прав трудових мігрантів, а також забезпечення належного рівня моніторингу і контролю за трудовими міграційними потоками. Інтеграція в європейський ринок праці повинна бути зваженою і чітко організованою, щоб уникнути ризиків соціальної та економічної нестабільності, що можуть виникнути внаслідок неефективного використання трудового потенціалу.

Таким чином, для забезпечення ефективного розвитку міжнародної трудової міграції в умовах поглиблення євроінтеграції України необхідно не лише розробити стратегічні напрями, а й створити надійні механізми для реалізації цих планів. Важливо зберігати баланс між інтересами трудових мігрантів та потребами внутрішнього ринку праці, а також активно використовувати позитивні ефекти від трудової міграції для сталого економічного розвитку України в умовах євроінтеграції.

У результаті дослідження було сформовано наступні пропозиції:

1. Запровадити систему взаємного визнання професійних кваліфікацій між Україною та країнами ЄС для спрощення працевлаштування українських мігрантів
2. Розробити програми стимулювання повернення висококваліфікованих працівників в Україну через податкові пільги та грантові ініціативи.
3. Розробити та запровадити державні програми щодо безкоштовної перекваліфікації громадян для отримання ними професій, які на цей час є

потрібними в Україні.

4. Передбачити державну підтримку тимчасових мігрантів, які планують повернутись в Україну і потребують допомоги; зокрема допомогу із пошуком роботи, за необхідності безкоштовне житло на певний термін. Подібні заходи необхідно також впроваджувати для ВПО, які потенційно можуть стати мігрантами.

5. Розпочати комунікацію з європейськими партнерами щодо поступової відмови від фінансової підтримки мігрантів у країнах ЄС, трансформуючи таку щомісячну підтримку у одноразову значну фінансову допомогу тим, хто повертається в Україну. За приклад вбачається доцільним взяти оптимальну концепцію, розроблену Державним секретаріатом з питань міграції Швейцарії.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична довідка ООН «Міграція до та з України». URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-03/UN%20Policy%20Paper%20on%20In-Out%20Migration_FINAL%20COR%20UKR.pdf (дата звернення: 25.12.2024 р.).
2. Безуглий П. Г. Теоретичні засади дослідження міграційних процесів. *Політичне життя*. 2019. № 1. С. 5–13.
3. Безушко М. Міграційна політика ЄС : виникнення та проблеми сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 276–278.
4. Белєвцева В. В. Правове регулювання міжнародних міграційних процесів. *Інформація і право*. 2020. № 2 (25). С. 103–109.
5. Бідак В. Я. Моніторинг наслідків вимушеної міграції в контексті підвищеної ризикогенності суспільства. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. Вип. 3. С. 88–94.
6. Бортник Н. П., Мороз Н. С. Міграціологія як наука про кількісно-якісні показники міграції населення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 850. С. 9–15.
7. Величко К. Ю., Носач Л. Л., Печенка О. І. Міграційні процеси в Україні: сучасні тенденції та соціально-економічні наслідки. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2018. Вип. 2(26). С.232–246.
8. Вербовий М. В. Доктринальні засади міжнародної трудової міграції. *Демократичне врядування*. 2016. Вип. 7. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26949/verbovyj.pdf> (дата звернення: 25.12.2024 р.).
9. Винничук Р. О. Теоретичні підходи до аналізування динаміки та стану трудової міграції в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 42. С. 145–150.
10. Воєнні мігранти: світовий досвід та українські особливості. URL: <https://help-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Policy-war-migranti-final-1.pdf>

(дата звернення: 25.12.2024 р.).

11. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн східного партнерства. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

12. Гетманець О. П., Коробцова Д. В., Єжелей Ю. О. Глобалізація та міжнародна економіка: складність інтеграції ринків та економічні наслідки на рівні країн (український досвід). *Академічні Візії*, 2023. 20. <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/456/412>.

13. Гнатенко А. Стратегічне планування у сфері державного управління: концептуальні підходи. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 3. С. 51–60.

14. Гречко О. Концептуальні засади у державної міграційної політики України. *Політичний менеджмент*. 2023. № 6. С. 73–81.

15. Григорців Б. Ф. Ціцяла А. С. Структура факторів формування, розвитку і використання трудового потенціалу України та напрями підвищення ефективності її державного регулювання. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна*. 2015. Вип. 49. С. 88–93.

16. Денисенко М. Б., Іонцев В. А., Хорів Б. С. Міграціологія : навч. посібник. Київ, ЦУЛ, 2019. 96с.

17. Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

18. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 25.12.2024 р.).

19. Донченко О. Д. Глобальні тренди міжнародної трудової міграції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 21-22. С. 91–96.

20. Дослідження гендерної специфіки вимушеної міграції з України до ЄС в умовах військового конфлікту. Частина 1. Вимушені мігранти – соціологічний погляд в гендерному вимірі. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/01/29/2024-Pyshchulina-EDNANNYA-SITE.pdf> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

21. Дослідження гендерної специфіки вимушеної міграції з України до ЄС в умовах військового конфлікту. Частина 2. Гендерний вимір міграції. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/01/30/2024-Pyshulina-GENDER-MIRACIY-2-SITE.pdf> (дата звернення: 25.12.2024 р.).
22. Європа готується прийняти більше українців у 2023 році, але менше підтримувати їх. CBN. 2023. URL: <https://cbn.com.ua/2023/01/04/yevropa-gotuyetsya-pryjnyaty-bils> (дата звернення: 25.12.2024 р.).
23. Європейська статистика міжнародної міграції: що потрібно зробити Україні. URL: <https://cedos.org.ua/researches> (дата звернення: 25.12.2024 р.).
24. Євтушенко Є. В Україні можлива нова хвиля трудової міграції. URL: <https://litsa.com.ua/v-ukrayini-mozhliva-nova-xvilya-trudovoyi-migraciyi-eksper> (дата звернення: 25.12.2024 р.).
25. Заставна О. Міграційна політика ЄС у контексті безпеки країн Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. 277 с.
26. Із початку війни майже 400 тис. громадян повернулися до України, більшість із них чоловіки. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/816465.html> (дата звернення: 25.12.2024 р.).
27. Іляш О. І., Качмар Н. М. Необхідність системного реформування соціальної політики задля забезпечення розвитку ринку праці західних регіонів України. *Проблеми економіки*. 2020. № 4. С. 285–292.
28. Капінус О. Державне регулювання внутрішньої вимушеної міграції: понятійно-категоріальний апарат. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 3. С.17–25.
29. Кобеля З. І. Вплив міграційних процесів на ринок праці України. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Економічні науки*. 2021. Вип. 11. С. 293–297.
30. Кремень О. І., Гавриш О. В. Міграційні процеси в Україні: особливості, причини та їх наслідки. *Економічний простір*. 2021. № 76. С. 17–27.
31. Крючкова, Н. М., Гацька, Л. П., Лук'яненко, Н. Е., Єжелей, Ю. О. Український економічний вимір: четверта промислова революція. *Академічні візії*,

2023. (18). <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/280>.

32. Курилюк Ю., Родіонова Н., Овчар П. Проблеми та перспективи міграційної політики. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. С. 10–20.

33. Лазоренко Т.В., Пащук Л. В., Єжелей Ю. О. Проблеми комплексної оцінки впливу глобальних підприємницьких структур на розвиток національної економіки. *Економіка. Фінанси. Право: Аналітик*. Київ. № 7`2023. С. 10–16.

34. Мінфін. URL: <https://www.minfin.com.ua> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

35. Майже 450 000 українців виїхали і не повернулися додому в 2024 році. За три роки війни – близько 3 млн. URL: <https://forbes.ua/news/mayzhe-450-000-ukrainsiv-viikhali-i-ne-povernulisya-dodomu-v-2024-rotsi-za-tri-roki-viyni-blizko-3-mln-15012025-26301> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

36. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с.

37. Мащенко Т. А., Єжелей Ю. О. Міжнародна співпраця України в післявоєнний період. *Тези доповідей XLVI Міжнародної наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2022 рік «Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті»* (м. Полтава, 25 квітня 2023 р.). Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 247–249.

38. Місан А. Р., Франко Л. С. Тенденції розвитку міжнародної трудової міграції в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні. Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 29-30 грудня 2024 року. Львів : Львівський науковий форум, 2024. С. 29–30.

39. Мульська О. П. Вплив міграційних процесів на потенціальний розвиток молодого покоління. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. Вип. 5. С. 450–458.

40. Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002-2019 рр.: монографія / за ред. О. М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. Київ, 2020. 174 с.

41. Національний інститут стратегічних досліджень. Трудова міграція

громадян України за кордон: виклики та шляхи реагування. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-09/Malynovska-d28e1.pdf> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

42. Остапенко М. А. Плюралізм та неокорпоративізм як моделі узгодження інтересів суспільства і держави. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2023. Вип. 7. С. 48–53.

43. Проєкт «Візія – 2033: «Збереження і розвиток трудових ресурсів України в найближче десятиліття». Аналіз міграційної політики держав: орієнтири для України. URL: <https://ampua.org/wp-content/uploads/2024/02/Analiz-migraciynoi-politiki-derzhav-orientiri-dlya-Ukraini.pdf> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

44. Проценко О. Міграційна політика Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. № 11. 2020. С. 302–306.

45. Рігерт Б. Що зміниться в міграційній політиці ЄС в 2023 році? URL: <https://www.dw.com/uk/sozminitsa-u-migracijnij-politici-es-v-2023-roci/a-64220445> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

46. Ровенчак О., Яворський М. Міжнародна міграція як виклик безпеці: особистісний, національний та глобальний виміри. *Політичний менеджмент*. 2023. № 1-2. С. 212–226.

47. Садова У. Я. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2021. 263 с.

48. Стрілець В., Пожар А., Флегантова А., Франко Л., Єжелій Ю., Зборик Д. Цифровізація як інструмент побудови інноваційної стратегії розвитку бізнесу країн ЄС в умовах адаптації до кризових тенденцій міжнародної економіки. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*, 2024. №3 (113), С. 80–88.

49. Теоретичні засади дослідження міграційних процесів. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/5915> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

50. Тікають усі? Понад половина айтівців може поїхати з України, щойно

відкривають кордони. Що означатиме для країни масова ІТ-еміграція. URL: <https://forbes.ua/inside/tikayut-usi-ponad-polovina-aytivtsiv-mozhe-poikhati-z-ukraini-ledve-vidkriyut-kordoni-shcho-oznachatime-dlya-kraini-masova-it-emigratsiya-18082022-7737> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

51. Шиманська К. В. Міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій: регіональний вимір : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2019. 588 с.

52. Яка демографічна ситуація в Україні: дані соціології. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/09/23/7421114> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

53. Beduschi A. International migration management in the age of artificial intelligence. *Migration Studies*. 2022. URL: <https://academic.oup.com/migration/advance-article/doi/10.1093/migration/mnaa003/5732839> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

54. Castelli F. Drivers of migration: why do people move? *Journal of Travel Medicine*. 2021. Vol. 25. Is. 1. P. 1–7.

55. Chnat J. M. War in Ukraine and Racism: The Physical and Mental Health of Refugees of Color Matters. *International Journal of Public Health*. 2022. № 67. С. 160–179.

56. Corporate report. Migration Advisory Committee (MAC) annual report, 2024 (accessible). URL: <https://www.gov.uk/government/publications/migration-advisory-committee-annual-report-2024/migration-advisory-committee-mac-annual-report-2024-accessible#chapter-2-fiscal-analysis-of-skilled-worker-visa> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

57. COVID-19 Crisis Through a Migration Lens. Migration and Development Brief. 2021. № 32. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33634> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

58. Eurostat. Asylum and managed migration database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/database> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

59. Houte van M., Leerkes A., Slipper A., Breuls L. Globalised citizenship and the perceived legitimacy of immigration control: narratives and acts of resistance in

immigration detention. *Migration Studies*. 2022. № 55. P. 1–23.

60. ILO Global Estimates on International Migrant Workers. 2024. International migrants in the labour force Fourth edition. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-12/MIGRANT%20%E2%80%93%20ILO%20Global%20Estimates%20on%20International%20Migrant%20Workers_ES_E_WEB_0.pdf (дата звернення: 07.01.2025 р.).

61. International Migration. United Nations. Population Division. URL: <https://www.un.org/development/desa/pd/themes/international-migration> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

62. Labour market integration of beneficiaries of temporary protection from Ukraine. European Migration Network – OECD Joint Inform. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/migration/OECD-EMN%20Inform_%20Labour-market-integration-of-beneficiaries-of-temporary-protection-from-Ukraine.pdf (дата звернення: 25.12.2024 р.).

63. Labour Market Integration of Ukrainian Refugees. URL: <https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM%20RO%20Vienna%20DTM%20Labour%20Market%20Integration%20of%20Ukrainian%20Refugees%20Annual%20Report%202023.pdf> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

64. Leveraging Human Mobility to Rescue the 2030 Agenda IOM Flagship Report for the SDG Summit. URL: <https://publications.iom.int/books/leveraging-human-mobility-rescue-2030-agenda-iom-flagship-report-sdg-summit> (дата звернення: 07.01.2025 р.).

65. Lives on hold: Intentions and Perspectives of Refugees and IDPs from Ukraine #4. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/101747> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

66. Migration data portal. URL: <https://www.migrationdataportal.org> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

67. Operation Data Portal. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

68. Statistics on international labour migration. ILOSTAT. URL: <https://ilostat.ilo.org/topics/labour-migration> (дата звернення: 25.12.2024 р.).

69. Strengthening the human capital of forcibly displaced persons in and from Ukraine: Background note for the Ukraine Recovery Conference 2024. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/06/strengthening-the-human-capital-of-forcibly-displaced-persons-in-and-from-ukraine_710d8b05/9afedf7c-en.pdf (дата звернення: 25.12.2024 р.).
70. The Demographic Outlook: 2025 to 2055. URL: https://www.cbo.gov/publication/61164#_idTextAnchor010 (дата звернення: 07.01.2025 р.).
71. Trojanek R., Gluszak M. Short-run impact of the Ukrainian refugee crisis on the housing market in Poland. *Finance Research Letters*. 2022. № 50. С. 103–136.
72. Ukraine Situation: Regional Refugee Response Plan 2025-2026. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/113657> (дата звернення: 07.01.2025 р.).
73. Vinke K., Bergmann J., Blocher J., Upadhyay H., Hoffmann R. Migration as Adaptation? *Migration Studies*. 2023. Vol. 8. Is. 4. P. 626–634.
74. What we know about the skills and early labour market outcomes of refugees from Ukraine. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/what-we-know-about-the-skills-and-early-labour-market-outcomes-of-refugees-from-ukraine_e95955bf/c7e694aa-en.pdf (дата звернення: 25.12.2024 р.).
75. World Bank Group. Світовий банк в Україні. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (дата звернення: 25.12.2024 р.).
76. World Migration Report 2024. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024> (дата звернення: 07.01.2025 р.).
77. Worldwide Immigration Trends Report. A continued worker and skills shortage in many countries... URL: <https://www.fragomen.com/trending/worldwide-immigration-trends-reports/index.html> (дата звернення: 25.12.2024 р.).